

এই সংখ্যাত

পয়োভৰা

উন্নয়নমূলক বিষয়-বস্তুৰে সমৃদ্ধ
অসমীয়া ভাষাৰ
একমাত্ৰ মাহেকীয়া
আলোচনী

সম্পাদক আৰু
মুখ্য সম্পাদক : দীপিকা কুচল
জ্যেষ্ঠ সম্পাদক : অমুগমা দাস

PAYOBHARA VOL. - 48 No. 12

অষ্টাচত্বাৰিংশ বৰ্ষ ৩ দ্বাদশ সংখ্যা
ফেব্ৰুৱাৰী : ২০১৮

শিক্ষক, ছাত্ৰ-ছাত্ৰী, শিক্ষা
প্ৰতিষ্ঠান আৰু পুথি ভঁৰালৰ বাবে
১০ শতাংশ ৰেহাই

ৰেটুপাতৰ শিল্পী :
গজানন পি শোণে

পয়োভৰাত প্ৰকাশিত
প্ৰবন্ধ-পাতিৰ মতামত
লেখকৰ নিজস্ব

□ দক্ষ ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ : সু-প্ৰশাসনৰ সবাতোকৈ প্ৰয়োজনীয় কাম	ঐ কে ভী ইয়েপন	৩
□ ই-প্ৰশাসন : নৱভাৰত ২০২২ৰ বাবে ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ	ঐ যোগেশ সুৰি ঐ দেশ গৌৰৱ হেখৰি	৬
□ ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ : প্ৰশাসনৰ প্ৰত্যাহ্বান	ঐ ডলী আৰোৰা	১০
□ ব্যক্তিগত সেৱাৰ যোগান ধৰোঁতা : নিষ্পত্তিকৰণ ব্যৱস্থা	ঐ উদয় এছ মেহতা ঐ সিদ্ধাৰ্থ নাৰায়ণ	১৪
□ মহিলাৰ বাবে ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ ব্যৱস্থা	ঐ টী এম টী ভী অমুখাৰনী	১৮
□ এখন স্বচ্ছ ভাৰত লাভৰ বাবে আচৰণগত পৰিৱৰ্তন যোগাযোগৰ ভূমিকা	ঐ পৰমেশ্বৰণ আয়াৰ	২১
□ স্বচ্ছতা— ২০১৭ৰ কেইটামান মাইলৰ খুঁটি স্বচ্ছ-ভাৰত মিছন		২৪
□ আপুনি জানেনে?		২৭
□ স্বাস্থ্য ৰক্ষা ব্যৱস্থাত ওজৰ-আপত্তিসমূহৰ সমাধান	ঐ সঞ্জীৱ কুমাৰ	৩১
□ ভাৰতৰ স্বাস্থ্য ব্যৱস্থাত বিত্ত যোগানৰ উদ্ভাৱনমূলক উপায়	ঐ কবিতা সিং	৩৫
□ বস্তু খণ্ডত জী এছ টীৰ প্ৰভাৱ— এটা মূল্যায়ণ	ঐ চী চীনাগ্লা	৩৯
□ নাগৰিকলৈ তথ্য		৪৫
□ উন্নয়ন মানচিত্ৰ		৪৮
□ চুম্বকৰ বিষয়ে কিছু কথা	ঐ প্ৰদীপ কুমাৰ দাস	৫০

পয়োভৰাৰ বছৰেকীয়া গ্ৰাহক মূল্য : ২০০.০০ টকা

দু বছৰৰ গ্ৰাহক মূল্য : ৪০০.০০ টকা

তিনি বছৰৰ গ্ৰাহক মূল্য : ৬১০.০০ টকা

সম্পাদকীয় কাৰ্যালয় গোকৰ্ণপাৰা পথ, গৃহ নং ৪, গুৱাহাটী

গুৱাহাটী-৭৮১ ০০৩ ফোন : ২৬৬০০৯০, ই-মেইল : ypeguw@dataone.in

yojanaasomia@yahoo.co.in

প্ৰকাশক : অতিৰিক্ত সম্পাদক প্ৰধান (ভাৰতপু), প্ৰকাশক বিভাগ, সূচনা ভৱন, চি জি আ' কমপ্লেক্স, নতুন দিল্লী : ১১০০০৩

মুদ্ৰক : ডি কে প্ৰাফিকছ, বামণীমেদাম, গুৱাহাটী : ৭৮১ ০২১, ফোন নং : ৯৮৬৪০-৬৩৫৮৪

উপশম বিচাৰি

আপুনি বাকু প্ৰায়ে বিদ্যুতৰ অধিক টকাৰ বিল আহিলে বিদ্যুৎ বিভাগৰ কাৰ্যালয়লৈ গৈ ইয়াৰ স্পষ্টীকৰণ বিচাৰিলে অনানুষ্ঠানিকভাৱে আপোনাক আঁতৰাই পঠিয়ালে মনত অশান্তি বোধ কৰিছে নে? নতুবা আপুনি কল ড্ৰপৰ অনুচিত সংখ্যাটো দেখি ইয়াৰ প্ৰতিবিধানৰ বাবে কাৰ ওচৰত অভিযোগ দাখিল কৰিব লাগিব নাজানে। নতুবা আপোনাৰ সম্পত্তি আপোনাৰ নামত কৰিবলৈ সংশ্লিষ্ট কাৰ্যালয়ৰ ইমূৰৰ পৰা সিমূৰলৈ ঘূৰি ফুৰিছে, কিন্তু কামটো কৰিব পৰা নাই। আমাৰ অধিক সংখ্যকেই চৰকাৰী কাৰ্যালয় বা সংগঠনৰ কাৰ্যালয়ত কেতিয়াবা এনেধৰণৰ সমস্যাৰ সন্মুখীন হওঁ আৰু এইবোৰ নিষ্পত্তি কৰাৰ প্ৰয়োজন আছে। প্ৰতিবাৰেই কোনোৱে এনেধৰণৰ সমস্যাৰ সমাধানৰ পথ বিচাৰি প্ৰচেষ্টা চলায় বা সৰল স্পষ্টীকৰণ বিচাৰে, কিন্তু এনেবোৰ কথা ভালদৰে শুনিবলৈ কোনো নাই।

কোনো ব্যৱস্থাই নিখুঁত নহয়। সকলোতেই সদায় কিবা এটা নহয় এটা খুঁত থাকেই। সি যি কি নহওক, যদি এই অসুবিধাবোৰে জনগণৰ মৌলিক স্বার্থত প্ৰভাৱ পেলাবলৈ আৰম্ভ কৰে তেনেহ'লে জনসাধাৰণে তেওঁলোকৰ ওপৰত হোৱা হাৰাশাস্তিৰ প্ৰতিকাৰৰ কাৰণে বিধিসন্মত দাবী কৰিব পাৰে। এজন অভিযোগকাৰী উপভোক্তা আপুনি কিমান ভাল সেইটো প্ৰদৰ্শন কৰিবলৈ এটা ভাল সুবিধা হ'ব পাৰে। সেই বাবে ৰাজহুৱা অভিযোগ প্ৰতিকাৰ বা নিষ্পত্তিকৰণ বা যিকোনো সু-প্ৰশাসিত গণতন্ত্ৰৰ অপৰিহাৰ্য অংশ হ'ব পাৰে বুলি কোৱা হয়।

আমাৰ সংবিধানে ইয়াৰ নাগৰিকক ভালেমান অধিকাৰ প্ৰদান কৰিছে। সি যি কি নহওক, জনসাধাৰণৰ দৈনন্দিন অভাৱ-অভিযোগ পূৰণ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সফল ব্যৱস্থা তন্ত্ৰৰ অভাৱ ভাৰতৰ প্ৰশাসনৰ আজিও এটা দুৰ্বলতা হিচাপে চিহ্নিত হৈছে। শেহতীয়া বছৰবোৰত বিভিন্ন চৰকাৰে এটা ভাল প্ৰশাসনৰ প্ৰচেষ্টা হিচাপে সাধাৰণ লোকৰ অভাৱ-অভিযোগ নিষ্পত্তি কৰাৰ অৰ্থে ভালেমান আঁচনি গ্ৰহণ কৰিছে। এই পৰিস্থিতিৰ জোৰা মৰাৰ কাৰণে অলপতে গ্ৰহণ কৰা এটা শেহতীয়া প্ৰচেষ্টা হ'ল— নাগৰিকৰ চনদ যিটো ভাৰত '৯০ দশকত আৰম্ভ কৰা হৈছিল। ৰাজহুৱা অভাৱ-অভিযোগ হিচাপে (ডী এ আৰ পী জী) নাগৰিকৰ চনদখন সূত্ৰবদ্ধ কৰাৰ বাবে ভালেমান প্ৰচেষ্টা গ্ৰহণ কৰা হয়। ৰাজহুৱা অভাৱ-অভিযোগ বিভাগৰদ্বাৰা যুগুতোৱা নাগৰিক চনদৰ উপাদানৰ ৰূপৰেখাত সংগঠনৰ দৃষ্টি আৰু অভিযান বিবৃতি, অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণৰ ব্যৱস্থাতন্ত্ৰৰ বিতং তথ্য আৰু এইবিলাকত কেনেকৈ প্ৰৱেশ কৰিব পাৰি সেইবোৰ দিশ অন্তৰ্ভুক্ত হৈছে। দুৰ্ভাগ্যজনকভাৱে, বেছিভাগ সংগঠনে নাগৰিক চনদ কেৱল সুপ্ত নথি হিচাপে ৰ'ল আৰু উপভোক্তাসকল প্ৰায় কম-বেছি পৰিমাণে আগৰ পৰ্যায়তে থাকিল।

২০০৫ চনত তথ্য জনাৰ অধিকাৰ আইন প্ৰৱৰ্তন কৰা হয়। ৰাজহুৱা অভাৱ-অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণৰ ক্ষেত্ৰত এই আইন গুৰুত্বপূৰ্ণ সংস্কাৰ হিচাপে পৰিগণিত হৈছে, কাৰণ ই নিষ্পত্তিকৰণৰ দায়িত্বভাৰ বিশেষ বিষয়বোৰ চোৱা-চিতা কৰা কৰ্মচাৰীসকলৰ ওপৰত অৰ্পণ কৰিছে আৰু দণ্ড বিধানৰো ধাৰা ৰখা হৈছে। ই সংশ্লিষ্ট বিষয়া-কৰ্মচাৰী/সংগঠনক নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ ভিতৰতে ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ কৰিবলৈ বাধ্য কৰাৰ লগতে দুৰ্নীতি হ্রাস কৰিবলৈকো বাধ্য কৰিছে। কাৰণ অভিযোগৰ উত্তৰ দিয়াৰ সময়ত বিষয়টোৰ লগত জড়িত ফাইলৰ টোকাকে ধৰি সকলো নথিপত্ৰ প্ৰদান কৰিব লগা হয় আৰু জবাবদিহিতাৰ এটা পৰিৱেশ কাৰ্যকৰী কৰা হয়।

দক্ষ ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ : সু-প্ৰশাসনৰ সৰ্বাতোকৈ প্ৰয়োজনীয় কাম

কে ভী ইয়েপন*

সু-প্ৰশাসন হ'ল এখন ৰাষ্ট্ৰৰ অগ্ৰগতি সাধনৰ মূল চাবি-কাঠি; আৰু সেই গতি প্ৰদানৰ দিশত যি গুৰুত্বপূৰ্ণ পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰা হয় সেয়া হ'ল চৰকাৰৰ কাম-কাজৰ ক্ষেত্ৰত যিবোৰ নিয়ম-প্ৰণালী তথা প্ৰক্ৰিয়া অৱলম্বন কৰা হয় তাক সৰলীকৰণ কৰা— যাতে সমগ্ৰ পদ্ধতি স্বচ্ছ আৰু খৰতকীয়া হয়। তদুপৰি দিনক দিনে বিস্তৃতি লাভ কৰা যি নাগৰিককেন্দ্ৰিক অনলাইন সেৱাৰ ব্যৱস্থা আছে সেয়াও এটা উপযুক্ত তথা কৰ্মক্ষম ৰাজহুৱা প্ৰশাসন পদ্ধতিৰ এটা অন্যতম অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ; কিয়নো ই প্ৰশাসনৰ ক্ষেত্ৰত স্বচ্ছতা আৰু উত্তৰদায়িতাৰ পথ প্ৰশস্ত কৰে তথা সম বিকাশৰ গতিও সূচনা কৰে। সেয়ে প্ৰযুক্তি হ'ল নাগৰিকসকলৰ কাৰণে এটা সৰলীকৰণৰ আহিলাবিশেষ আৰু চৰকাৰৰ বাবে উত্তৰদায়িতাৰ এটা পৰিমাণক। আন এটা মনত ৰাখিব লগা গুৰুত্বপূৰ্ণ কথা হ'ল মাননীয় প্ৰধান মন্ত্ৰীৰ ভৱিষ্য-দৰ্শন— য'ত তেওঁ আধিক্য আৰোপ কৰিছে ন্যূনতম চৰকাৰ আৰু সৰ্বাধিক প্ৰশাসনৰ ওপৰত।

আৰু এটা উল্লেখযোগ্য বিষয় হ'ল নিয়ম-প্ৰণালী আৰু পদ্ধতিসমূহৰ পৰিৱৰ্তন তথা প্ৰযুক্তিৰ ক্ষেত্ৰত যি সৰলীকৰণ প্ৰকৃতি অন্তৰ্ভুক্ত হৈ আছে

তাক কামত লগোৱাৰ উপৰি ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি সমাধান ব্যৱস্থাও সমানেই গুৰুত্বপূৰ্ণ। এটা উত্তৰদায়ী প্ৰশাসনৰ ই এটা অতি বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ উপাদান। ইয়াৰ জৰিয়তেই এটা সংগঠনৰ উপযুক্ততা আৰু কাম-কাজৰ ফলপ্ৰসূতা সম্বন্ধে মাপ কৰিব পৰা যায়। তাৰ কাৰণ হ'ল এই ব্যৱস্থাই তেনে সংগঠনৰ কাৰ্যৰ সন্দৰ্ভত গুৰুত্বপূৰ্ণ ফীডবেকৰ সমল যোগায়। ভাৰত চৰকাৰে ইণ্টাৰনেটৰ ওপৰত আধাৰিত এটা কেন্দ্ৰীভূত ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি সমাধান তথা পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতিৰ (ছেণ্ট্ৰেলাইজড পাব্লিক গ্ৰীভামেছ ৰিদ্ৰেছ এণ্ড মণিটিৰিং ছিষ্টেম) ব্যৱস্থা কৰিছে। ইয়াৰদ্বাৰাই সকলো নাগৰিকে সমাধানৰ বাবে ওজৰ-আপত্তি-সমূহ দাখিল কৰিব পাৰে। এই পদ্ধতি হ'ল এটা মঞ্চ-ভিত্তিক ৱেব টেকন'ল'জি। নাগৰিকে যিকোনো ঠাইৰ পৰা যিকোনো সময়তে মন্ত্ৰণালয়/বিভাগ/সংগঠনলৈ ওজৰ-আপত্তি দাখিল কৰিব পাৰে তাক সমৰ্থৰান কৰি তোলাই হ'ল লক্ষ্য। এই পোৰ্টেলত দাখিল কৰা ওজৰ-আপত্তি সম্বন্ধে ভূ ল'ব পাৰে। তাৰ কাৰণে এটা পদ্ধতিৰ জৰিয়তে যি এটা পঞ্জীয়ন নম্বৰ ওলায় সেইটোৱে নিৰ্দিষ্ট ওজৰ-আপত্তি দৃষ্টিগোচৰৰ বাবে উপস্থাপন কৰিব পাৰে। অন্যহাতে কায়িকভাৱে লাভ কৰা

ওজৰ-আপত্তিসমূহো ডিজিটেল ব্যৱস্থাৰ মাজলৈ আনি উক্ত পদ্ধতিত আপলোড কৰিব পাৰে। তদুপৰি এই পদ্ধতিটোৱে মন্ত্ৰণালয় অথবা বিভাগসমূহক উপযুক্ত কাৰ্য ব্যৱস্থা ল'বৰ বাবে তথা তেনেবোৰ আপত্তিৰ ক্ষেত্ৰত গ্ৰহণ কৰা কাৰ্যৰ Action Taken Report (চমুকৈ ATR) অৰ্থাৎ ব্যৱস্থা গ্ৰহণৰ প্ৰতিবেদন ইয়াত আপলোড কৰিবলৈও সমৰ্থৰান কৰি তোলে। ইয়াক সেই বিশেষ পঞ্জীয়ন নম্বৰৰ সহায়ত লোকসকলে অনলাইনৰদ্বাৰা চাব পাৰে।

ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তিবোৰ বিবেচনাৰ বাবে গ্ৰহণ কৰিবলৈ লওঁতে এইটো মনত ৰাখিব লাগিব যে সেয়া ওজৰ-আপত্তি সমাধান কৰাৰ পৰিসৰৰ ভিতৰত পৰে নে নপৰে। কাৰণ সেই পৰিসৰৰ ভিতৰত নপৰা কিছুমান বিষয়ো আছে। তেনে বিষয়বোৰৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য হ'ল— বিচাৰ কৰিব লগা গোচৰ কিম্বা যিকোনো আদালতে ৰায়দান দিব লগা যিকোনো বিষয়, ব্যক্তিগত আৰু পৰিয়ালৰ বিবাদ, আৰ টীআই অৰ্থাৎ তথ্য জনাৰ অধিকাৰ সম্পৰ্কীয় বিষয়, দেশখনৰ সীমা অখণ্ডতা সন্দৰ্ভত প্ৰভাৱ পৰা বিষয় অথবা অন্য দেশৰ স'তে থকা বন্ধুত্বপূৰ্ণ সম্পৰ্ক আৰু উপদেশ কিম্বা দিহা-পৰামৰ্শ প্ৰকৃতিৰ যোগাযোগ কৰা বিষয়।

ভাৰতত ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি ব্যৱস্থা

অন্য এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ পদক্ষেপ হ'ল কেইটামান মূল ওজৰ-আপত্তি গ্ৰহণ ব্যৱস্থাক কেন্দ্ৰীভূত ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি সমাধান তথা পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতিৰ জৰিয়তে সমন্বিত কৰাটো। সেইকেইটা হ'ল প্ৰধান মন্ত্ৰী কাৰ্যালয়ৰ ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি বিষয়ক ব্যৱস্থা, ৰাষ্ট্ৰপতিৰ

*লিখক কে ভী ইয়েপন ভাৰত চৰকাৰৰ প্ৰশাসনীয় সংস্কাৰ আৰু ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি বিভাগৰ সচিব।

সচিবালয়, ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি সঞ্চালকালয় (কেবিনেট চেঞ্জেটেৰিয়েট), প্ৰশাসনীয় সংস্কাৰ তথা ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি বিভাগ আৰু পেঞ্চনভোগী-সকলৰ পোৰ্টেল। ইয়াৰ ফলত এই প্ৰতিষ্ঠান কিম্বা অৱস্থানৰ পৰা দাখিল কৰা অভিযোগসমূহ কেন্দ্ৰীভূত ওজৰ-আপত্তি সমাধান তথা পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতিৰ জৰিয়তে কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰণালয় আৰু বিভাগসমূহ তথা ৰাজ্য চৰকাৰ-সমূহলৈ অনলাইনৰদ্বাৰা হস্তান্তৰ কৰিব পাৰি।

উল্লিখিত প্ৰশাসনীয় সংস্কাৰ তথা ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি বিভাগটো হ'ল ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি সন্দৰ্ভত নীতি তৈয়াৰ কৰা তথা তেনে কামবোৰৰ ওপৰত পৰ্যবেক্ষণ আৰু সমন্বয় সাধন কৰা বিভাগ। কাম-কাজৰ আবণ্টন বিধি ১৯৬১ৰ ভিত্তিত এই বিভাগটোৰ ভূমিকা গুৰুত্বপূৰ্ণ। ইয়াৰ অন্তৰ্গত নিয়ম অনুযায়ী কেইটামান কামৰ প্ৰতি চকু দিব লগা হয়। সেয়া হ'ল— (ক) সাধাৰণতঃ ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি সমাধানৰ কাৰ্য আৰু (খ) কেন্দ্ৰীভূত পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতিলৈ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ এজেন্সিসমূহে দাখিল কৰা ওজৰ-আপত্তিসমূহ। তদুপৰি এইবোৰ নিয়মৰ অধীনত মন্ত্ৰণালয় তথা বিভাগ সমূহে বিকেন্দ্ৰীকৃতভাৱে পোৱা ওজৰ-আপত্তিবোৰ মীমাংসা কৰাৰ প্ৰয়োজন হয়।

প্ৰত্যেক মন্ত্ৰণালয় আৰু বিভাগত ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি চোৱা-চিতা কৰা মূল বিষয়াসকলক নিৰ্দিষ্ট কৰা হয় আৰু সেইসকলৰ তত্ত্বাৱধানত এটা মন্ত্ৰণালয় অথবা বিভাগত আভ্যন্তৰীণ কামৰ আবণ্টন অনুযায়ী বিভিন্ন বিষয়াৰদ্বাৰা ওজৰ-আপত্তিবোৰৰ সমাধানৰ ক্ষেত্ৰত কামত আগবাঢ়ে। ইয়াৰ বাহিৰেও সকলো মন্ত্ৰণালয় তথা বিভাগসমূহক সেইবোৰৰ কাৰ্য প্ৰক্ৰিয়া আওঁৱাই

বৰ্ষ	প্ৰাপ্তি	নিষ্পত্তি	নিষ্পত্তি
২০১৫	১০৪৯৭৫১	৭৯৭৪৫৩	৭৬
২০১৬	১৪৭৯৮৬২	১২২৯৪২৮	৪৩
২০১৭ (নৱেম্বৰ '১৭)	১৭২৮১৯৪	১৬০১৫৪৪	৯৩

উৎস : চী পী জী আৰ এম এছ ডাটা

নিওঁতে যাতে যুক্তিসঙ্গত ভিত্তিত উপস্থাপন কৰি গতি প্ৰদান কৰে সেই ক্ষেত্ৰত নিশ্চিত কৰিবলৈ পৰামৰ্শ দিয়া হয়। প্ৰতিটো মন্ত্ৰণালয়/বিভাগ/সংগঠনত একোজন ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তিৰ সঞ্চালক থকা উচিত— যাক এজন ভুক্তভোগী নাগৰিকে তেওঁৰ অভিযোগসমূহৰ বিষয়ে সমাধানার্থে সদৰি কৰিব পাৰে। এই উদ্দেশ্যে সপ্তাহটোৰ ভিতৰত বুধবাৰৰ দিনটো ধাৰ্য কৰা হৈছে। সকলো মন্ত্ৰণালয় তথা বিভাগসমূহৰ মুৰব্বীসকলৰ বাবে এখন “ডেছবোৰ্ড”ৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে— যাৰদ্বাৰাই সেই বিষয়াসকলে নিষ্ক্ৰিয় হৈ পৰি থকা অভিযোগসমূহৰ সন্দৰ্ভত প্ৰাসঙ্গিক তথ্যপাতি পাব পাৰে; আৰু সেই অনুযায়ী খৰতকীয়াকৈ কাৰ্য ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিব পাৰে।

এইটো লক্ষ্য কৰিবলগীয়া কথা যে প্ৰধান মন্ত্ৰীয়ে প্ৰতিমাহে এটা বা ততোধিক মন্ত্ৰণালয় বা বিভাগৰ বাকী পৰি থকা অভিযোগসমূহ পৰ্যবেক্ষণ কৰে। এই কাম “প্ৰ”-এক্টিভ গভৰ্ণেঞ্চ এণ্ড টাইমলী ইম্প্লিমেন্টেচন” প্লেটফৰ্মৰ অধীনত কৰে।

অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণৰ হাৰ

যোৱা তিনি বছৰ কালত ওজৰ-আপত্তিৰ মুঠ সংখ্যা বৃদ্ধি পায় আৰু তেনেদৰে সেই অভিযোগসমূহৰ নিষ্পত্তিকৰণৰ হাৰো বাঢ়ে। কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ সংগঠনসমূহৰ সন্দৰ্ভত ওজৰ-

আপত্তি নিষ্পত্তিকৰণ হাৰ (পূৰ্বৰ বছৰৰ পৰা পৰি থকা অভিযোগকে ধৰি) ওপৰত উল্লিখিত বছৰবোৰৰ (২০১৭ চনৰ নৱেম্বৰলৈকে) দৰে।

একক বিশাল ভাৰতীয় ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি সমাধান পদ্ধতিৰ (ইণ্ডিয়া পাব্লিক গ্ৰিভাঞ্চ ৰিড্ৰেছেল ছিষ্টেম) সুবিধা লাভ কৰিবৰ কাৰণে আৰু যি অভিজ্ঞতা নাগৰিকসকলে লাভ কৰিছে সেয়া যে সামগ্ৰিকভাৱে সন্তোষজনক তাক নিশ্চিত কৰিবৰ অৰ্থে আমাৰ দৃষ্টিভংগী হ'ল ৰাজ্যসমূহৰ তেনে অভিযোগ সমাধান পদ্ধতিকো কেন্দ্ৰীভূত ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি সমাধান তথা পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতিৰ স'তে সমন্বিত কৰা প্ৰয়োজন। কেন্দ্ৰীভূত পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতিত দাখিল কৰা ৰাজ্যিক সম্পৰ্কিত ওজৰ-আপত্তিসমূহ সমন্বিত তথা উপযুক্তভাৱে তেতিয়া চোৱা-চিতা কৰিব পৰা যাব, কিয়নো বহু ৰাজ্যই কেন্দ্ৰীভূত পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতি ব্যৱহাৰ কৰিলেও কিছুমান ৰাজ্য আছে— যি নিজাববীয়া ওজৰ-আপত্তি সমাধান ব্যৱস্থাবে তেনে কাৰ্য সাধন কৰে। এইখিনিতে উল্লেখ কৰাটো উচিত হ'ব যে কেন্দ্ৰীভূত পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতি (অৰ্থাৎ কেন্দ্ৰীভূত ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি সমাধান তথা পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতি) সকলো ৰাজ্য চৰকাৰলৈকে ৰাষ্ট্ৰীয়ভাৱে সংযোজিত কৰা হয়। লগতে এইটোও লক্ষণীয় বিষয় যে কেন্দ্ৰীভূত পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতিত লাভ কৰা ৰাজ্য চৰকাৰ সম্পৰ্কিত ওজৰ-আপত্তিসমূহ সংশ্লিষ্ট

ৰাজ্যলৈ ব্যৱস্থা গ্ৰহণৰ বাবে পঠাই দিয়া হয়। কেন্দ্ৰদ্বাৰা সেইবোৰ পৰ্যবেক্ষণ কৰা নহয়। থলুৱা ভাষাসহ এই কেন্দ্ৰীভূত পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতি এতিয়ালৈকে ৯ খন ৰাজ্য আৰু কেন্দ্ৰশাসিত প্ৰদেশত প্ৰচলন কৰা হয়। সেয়া হ'ল— হাৰিয়ানা, ওড়িশা ৰাজস্থান, মিজোৰাম, মেঘালয়, উত্তৰাখণ্ড, ঝাৰখণ্ড, পঞ্জাব আৰু পুডুচেরী।

নতুন বিকাশ

উল্লিখিত কেন্দ্ৰীভূত পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতিৰ ছফটৱেৰৰ নতুন সংস্কৰণো আহিব ধৰিছে। ইয়াৰ কেইটামান অতিৰিক্ত বৈশিষ্ট্য হ'ল, যেনে— মন্ত্ৰণালয়/বিভাগসমূহৰ মাজত ওজৰ-আপত্তিসমূহ সমান্তৰালভাৱে প্ৰেৰণ, এনে ধৰণৰ ওজৰ-আপত্তি গোট হিচাপে ব্যৱস্থা গ্ৰহণ, অভিযোগসমূহক যাতে দুবাৰ চাব লগা নহয় তাৰ পৰা হাত সাৰিবলৈ এবাৰতে পঞ্জীয়নৰ ব্যৱস্থা, অমীমাংসিত আপত্তিসমূহ উচ্চ কৰ্তৃপক্ষলৈ প্ৰেৰণ, থলুৱা ভাষাৰ ইণ্টাৰফেচ অৰ্থাৎ যোগাযোগ মাধ্যম ইত্যাদি।

তদুপৰি এজন ব্যক্তিয়ে তেওঁৰ এলেকাত অৱস্থিত উমৈহতীয়া সেৱা কেন্দ্ৰৰ জৰিয়তে সামান্য মাচুলৰ বিনিময়ত পী জী পোৰ্টেলত আপত্তি দাখিল কৰিব পাৰে। কোনো কাৰ্য ব্যৱস্থা গ্ৰহণ নকৰাকৈ পৰি থকা ওজৰ-আপত্তি সন্দৰ্ভত সোঁৱৰাই দিবৰ কাৰণে এটা কৰমুক্ত সুবিধাও প্ৰচলন কৰিবলৈ লোৱা হৈছে। এন্দ্ৰয়ড-ভিত্তিক ম'বাইলত ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি দাখিল তথা অনুসৰণ কৰাৰ ব্যৱস্থা থকা ম'বাইল এপ ২০১৫ চনৰ অক্টোবৰত প্ৰচলন কৰা হয়। ইয়াক পী জী পোৰ্টেলৰপৰা

ডাউনল'ড কৰিব পাৰি। তদুপৰি এবিধ নতুন ম'বাইল এপ বিকাশ কৰা হৈছে। ইয়াৰ কিছুমান বৈশিষ্ট্য আছে আৰু সেয়ে ব্যৱহাৰ কৰোঁতাজনে অধিক ভাল পায়। ইয়াক নতুন যুগৰ প্ৰশাসন বিষয়ক ইউনিফাইড ম'বাইল এপ্লিকেচনৰ স'তে সমন্বিত কৰা হৈছে।

ওজৰ-আপত্তি বিশ্লেষণ

ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি উপযুক্ত-ভাৱে সমাধান কৰিবৰ বাবে এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ আহিলা হ'ল— প্ৰাপ্ত তেনে আপত্তিবোৰ নিয়মীয়াকৈ বিশ্লেষণ কৰা— যাতে সমস্যাৰ ক্ষেত্ৰবিশেষ চিহ্নিত কৰাত সহায়ক হ'ব পাৰে আৰু তাৰদ্বাৰাই নিয়ম-নীতি কিছু সলনি কৰি কাৰ্যব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিব পৰা যায়। সেৱা বিতৰণ আৰু অধিক খৰতকীয়া কৰাই হ'ল লক্ষ্য। বৰ্তমানৰ নীতি আৰু পদ্ধতিসমূহ পৰ্যালোচনা কৰি চোৱাৰ আৱশ্যক হৈছে— যাতে কিছু পদ্ধতিগত পৰিৱৰ্তন আনিব পৰা যায় আৰু তেনে পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰয়োজন হৈছে ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তিৰ কাৰণসমূহ যিমানদূৰ সম্ভৱ পৰা যায় তাক হ্ৰাস কৰা।

উপৰি উক্ত কথালৈ মনত ৰাখি কুৱালিটি কাউন্সিল অৱ ইণ্ডিয়াৰ জৰিয়তে এটা ওজৰ-আপত্তি বিশ্লেষণাত্মক অধ্যয়নৰ কাম হাতত লোৱা হয়। সেই অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য হ'ল ওজৰ-আপত্তিৰ স্পৰ্শকাতৰ ক্ষেত্ৰবোৰ চিহ্নিত কৰা, মূল শিপাৰ কাৰণবোৰ বিশ্লেষণ কৰা আৰু এটা পদ্ধতিগত সংস্কাৰৰ বিষয়ে অনুমোদন জনোৱা আৰু সেই সংস্কাৰ কেন্দ্ৰীভূত পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতিত তালিকাভুক্ত ওজৰ-আপত্তি লাভ কৰা শীৰ্ষ ২০টা মন্ত্ৰণালয়/বিভাগ/সংগঠনৰ সন্দৰ্ভত বিবেচনা কৰাৰ যোগ্য। এই সংস্কাৰ কাৰ্য পৰ্যবেক্ষণ

কৰিবৰ বাবে এটা প্ৰকল্প ব্যৱস্থাপনা ইউনিট উপৰিষ্ঠ কৰা হৈছে। যি ৮১টা সংস্কাৰ সাধনৰ বিষয়ে অনুমোদন জনোৱা হয় তাৰ ভিতৰত ৩৫টাক সংশ্লিষ্ট মন্ত্ৰণালয় তথা বিভাগ-সমূহে ৰূপায়িত কৰে। যিবোৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়ে অনুমোদন কৰা হয় তাৰ ভিতৰত কেইটামান হ'ল— ৰে'লৱে টিকেট নাকচ কৰা সন্দৰ্ভত স্বয়ংক্ৰিয়ভাৱে টকা ফিৰাই দিয়া, ধনৰাশি প্ৰদান কৰা বেংকসমূহৰ ছিঙ্গল উইণ্ডো পেঞ্চন, ৰে'ল দবাসমূহ যান্ত্ৰিকভাৱে বিজুত ৰূপত পৰিষ্কাৰ-কৰণ, আয়কৰ আদায়ৰ ই-ভেৰিফিকেচন, ৫০,০০০ টকা পৰ্যন্ত খৰতকীয়া আয়কৰ আদায় ব্যৱস্থা ইত্যাদি।

সৰহীয়াকৈ ওজৰ-আপত্তি লাভ কৰা অন্য ২০টা মন্ত্ৰণালয় তথা বিভাগসমূহৰ এটা বিশ্লেষণাত্মক অধ্যয়ন কৰা হয় আৰু সেই অধ্যয়নৰ পিছত প্ৰস্তুত কৰা প্ৰতিবেদন ২০১৭ চনৰ আগষ্টত প্ৰকাশ কৰা হয়। এই প্ৰতিবেদনত ১০০টা পদ্ধতিগত সংস্কাৰ সাধনৰ বিষয়ে পৰামৰ্শ আগবঢ়ায়— যাতে ওজৰ-আপত্তিবোৰৰ সংখ্যা হ্ৰাস কৰিব পাৰে; আৰু তেনে কৰিলে ৰাজহুৱা বিতৰণ সেৱা ভাল হোৱাৰ পথ প্ৰশস্ত কৰিব বুলিও প্ৰতিবেদনত কোৱা হয়।

পুৰস্কাৰ আঁচনি

প্ৰশাসনীয় সংস্কাৰ আৰু ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি বিভাগে এখন পুৰস্কাৰ আঁচনিও প্ৰচলন কৰে। ইয়াৰ উদ্দেশ্য হ'ল ৰাজহুৱা অভিযোগ সমাধানৰ ক্ষেত্ৰত বিশেষভাৱে কাৰ্য সম্পাদন কৰাজনক স্বীকৃতি দিবৰ বাবে উদগনি জনোৱা। চাৰি মাহৰ মুৰে মুৰে প্ৰশংসাৰ প্ৰমাণ-পত্ৰ প্ৰকাশ কৰি এই কাম সাধন

(৯ পৃষ্ঠাত চাওক)

ই-প্রশাসন : নৱভাৰত ২০২২ৰ বাবে ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ

যোগেশ সুৰি*
দেশ গৌৰৱ ছেখৰি*

ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ হ'ল নৱভাৰত ২০২২ৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ ন্যূনতম চৰকাৰ, সৰ্বাধিক প্ৰশাসন' (Minimum government, Maximum governance) বাৰ্তাৰ মূল আধাৰ। ইয়াৰ সৈতে ঘনিষ্ঠভাৱে সম্পৰ্কিত বিষয়টো হ'ল ই-প্ৰশাসনৰ বিকাশ। ভাৰতত বিশেষকৈ যোৱা কেইটামান বৰ্ষত অনন্য আৰু অসাধাৰণ পদক্ষেপৰ জৰিয়তে ই-প্ৰশাসন গঢ়ি তোলা হৈছে। তথ্য আৰু যোগাযোগ প্ৰযুক্তি (আই চী টী)ৰ অগ্ৰগতিৰ বাবে বহু ৰাজহুৱা সেৱাক অনলাইন পদ্ধতিৰে যুক্ত কৰা হৈছে। 'ইলেক্ট্ৰনিক আৰু তথ্য প্ৰযুক্তি বিভাগৰ ৰাষ্ট্ৰীয় ই-প্ৰশাসন সংমণ্ডল' (এন ই জী ডী) ৰ প্ৰাক্কলন অনুসৰি কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰে ৩,৫০০ বিভিন্ন ই-সেৱা আগবঢ়াইছে। 'ৰাষ্ট্ৰীয় তথ্য কেন্দ্ৰ'ৰ প্ৰাক্কলন অনুসৰি কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰে ৮ সহস্ৰাধিক প'ৰ্টেল আৰু ৱেবছাইট চলাই আছে।

সেৱোত্তম আৰু চী পী জী আৰ এ এম এছ

'প্ৰশাসনিক সংস্কাৰ আৰু ৰাজহুৱা অভিযোগ বিভাগ' হ'ল ভাৰত চৰকাৰৰ

মন্ত্ৰণালয়/বিভাগৰ কামৰ ফলত উত্থাপিত হ'ব পৰা ৰাজহুৱা অভিযোগৰ মুখ্য নীতি নিৰ্দ্ধাৰণ, নিৰীক্ষণ আৰু সমন্বয়ক বিভাগ। এই বিভাগে এটা কৰ্মগাঁথনি উদ্ভাৱন কৰি উলিয়াইছে যাৰ নামকৰণ হৈছে 'সেৱোত্তম'। ইয়াৰ অৰ্থ হ'ল 'ৰাজহুৱা সেৱাৰ উৎকৰ্ষ'। এই কৰ্মগাঁথনিৰ অধীনত, প্ৰত্যেক চৰকাৰী বিভাগত মূল সেৱাসহ সেৱাৰ মান আৰু সময়ানুৱৰ্তিতা অটুট ৰাখিবলৈ নাগৰিকৰ বাবে সুকীয়া গোট, ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ ব্যৱস্থা বৰ্তাই ৰখাটো বাধ্যতামূলক। এই ব্যৱস্থাত ৰাজহুৱা সেৱা প্ৰদানত উন্নতি আৰু মূল্যায়ন সন্নিৱিষ্ট। উপভোক্তাৰ মন্তব্য, কৰ্মচাৰীৰ উৎসাহবৰ্দ্ধন আৰু আন্তঃ-গাঁথনিৰ দৰে সেৱা প্ৰদানক উজ্জীৱিত কৰি তুলিব পৰা কাৰকসমূহৰ ওপৰতো গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা পৰিলক্ষিত হয়।

প্ৰশাসনিক সংস্কাৰ আৰু ৰাজহুৱা অভিযোগ বিভাগে ২০০৭ চনৰে পৰা 'কেন্দ্ৰীভূত ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ আৰু নিৰীক্ষণ ব্যৱস্থা' (চী পী জী আৰ এ এম এছ) গঢ়ি তুলিছে। ৰাজহুৱা অভিযোগ কেন্দ্ৰীভূত, স্বচ্ছ, দায়বদ্ধ আৰু দক্ষ ৰূপে নিষ্পত্তি কৰিবলৈ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে গ্ৰহণ কৰা

এই পদক্ষেপ নিসন্দেহে ধ্বজাবাহী। ই হ'ল নিৰ্দিষ্ট মানৰ সৈতে সমন্বয় সাধন কৰি ৱেব ভিত্তিক আৰু সংহত এপ্লিকেচন যাৰ জৰিয়তে অনলাইন, ডাকযোগে বা হাতে হাতে দাখিল কৰা অভিযোগৰ নিষ্পত্তি বা সমাধান কৰিব পৰা যায়। সম্প্ৰতি কেন্দ্ৰীভূত ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ আৰু নিৰীক্ষণ ব্যৱস্থাৰ সৈতে ১৩৯ মন্ত্ৰণালয়/ বিভাগ/ ৰাজ্য/কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল আৰু অন্যান্য শীৰ্ষ সংগঠনক সংলগ্ন কৰা হৈছে। ই হিন্দী ভাষাতো সহজলভ্য। তদুপৰি ৯খন ৰাজ্য/কেন্দ্ৰীয়শাসিত অঞ্চল যেনে— হাৰিয়ানা, ওড়িশা, মিজোৰাম, ৰাজস্থান, মেঘালয়, পুডুচেৰী, উত্তৰাখণ্ড, ঝাৰখণ্ড আৰু পঞ্জাবত চৰকাৰী বিভাগত স্থানীয় ভাষাতো এই নিৰীক্ষণ ব্যৱস্থাৰ 'ইণ্টাৰফেইচ' প্ৰৱৰ্তন কৰা হৈছে।

বিভিন্ন বিভাগে এই নিৰীক্ষণ ব্যৱস্থাৰ জৰিয়তে গ্ৰহণ কৰা অভিযোগসমূহ মন্ত্ৰণালয়/বিভাগলৈ প্ৰেৰণ কৰে। সংশ্লিষ্ট বিভাগ/মন্ত্ৰণালয়ে বিকেন্দ্ৰীভূতভাৱে অভিযোগ নিষ্পত্তি কৰে। কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ অধীনত বিভাগে অভিযোগ-সমূহৰ কাৰ্যকৰী ব্যৱস্থাপনাৰ বাবে নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ মূৰে মূৰে ৰাজহুৱা অভিযোগৰ নিষ্পত্তিকৰণৰ নিৰীক্ষণ কৰে। বহুকেইখন ৰাজ্য চৰকাৰে নিজৰ ৰাজ্যত অভিযোগ নিৰীক্ষণ কৰে। অভিজ্ঞতাৰ ফালৰ পৰা দেখা যায় যে এই নিৰীক্ষণ ব্যৱস্থাই সুন্দৰ আৰম্ভণি কৰিছে; মাথোঁ প্ৰয়োজনীয় কথা হ'ল ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণৰ বাবে ইয়াক মূল ব্যৱস্থাকৰূপে গঢ়ি তুলিবলৈ যথেষ্ট উন্নীত কৰিব লাগিব। একেদৰে, এই

*লিখক যোগেশ সুৰি নিচি আয়োগৰ পৰামৰ্শদাতা। তেওঁ আয়োগৰ প্ৰশাসন আৰু গৱেষণা, জল আৰু ভূমি সম্পৰ্ক শাখাৰ দায়িত্বত থকাৰ উপৰি প্ৰধান মন্ত্ৰীৰ অৰ্থনৈতিক উপদেষ্টা পৰিষদৰ লগত জড়িত। লিখক দেশ গৌৰৱ ছেখৰি নিচি আয়োগৰ (প্ৰশাসন আৰু গৱেষণা) পৰামৰ্শদাতা। তদুপৰি আয়োগৰ অৰ্থনীতি প্ৰশাসন, ক্ৰীড়া আদিৰ লগত জড়িত।

নিৰীক্ষণ ব্যৱস্থাৰ জৰিয়তে লাভ কৰা তথ্য বিভাগে গ্ৰহণ কৰা অভিযোগৰ মূল কাৰণ চিহ্নিত কৰিবলৈ অধিক কাৰ্যকৰী-ভাৱে ব্যৱহাৰ কৰা দৰকাৰ। এই ব্যৱস্থাৰ বাবে সংশ্লিষ্ট মন্ত্ৰণালয়/বিভাগ/সংস্থা-সমূহত উন্নততৰ সংহতি আৰু সমান্তৰাল পদ্ধতি থকাটো প্ৰয়োজনীয়।

প্ৰশাসনীয় সংস্কাৰ আৰু ৰাজহুৱা অভিযোগ বিভাগেও উদ্ভাৱনীয়মূলক উপায়েৰে প্ৰৱৰ্তন কৰা ব্যৱস্থাসমূহ হ'ল ৰাজহুৱা অভিযোগ কোষ আৰু টুইটাৰ সেৱা আনকি 'কেন্দ্ৰীভূত ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ আৰু নিৰীক্ষণ ব্যৱস্থা'ৰ নতুন সংস্কৰণো (অতিৰিক্ত বৈশিষ্ট্যযুক্ত) অলপতে মুকলি কৰা হ'ব। তথ্য প্ৰযুক্তি ভিত্তিত নিষ্পত্তিকৰণ ব্যৱস্থাৰ লগতে পাৰদৰ্শিতাৰ বাবে প্ৰশংসাৰ প্ৰমাণ-পত্ৰৰ জৰিয়তে বঁটাও আগবঢ়োৱা হ'ব। উল্লেখনীয় যে সংস্কাৰসমূহ নিৰীক্ষণৰ বাবে 'অনলাইন ডেশ্বব'ৰ্ড শীঘ্ৰেই মুকলি কৰা হ'ব।

ৰাজহুৱা সেৱা প্ৰদান আইন

ভাৰত চৰকাৰে ২০১১ চনৰ ডিছেম্বৰত সময় নিৰ্দ্ধাৰিত সামগ্ৰী আৰু সেৱা যোগান আৰু অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণৰ বাবে নাগৰিকৰ অধিকাৰ ২০১১' বিধেয়কৰ প্ৰস্তাৱ দাঙি ধৰে। এই বিধেয়কত থকা সুবিধাসমূহ হ'ল প্ৰত্যেক নাগৰিকৰ বাবে সামগ্ৰী আৰু সেৱাৰ সময় নিৰ্দ্ধাৰিত যোগানৰ অধিকাৰ, নাগৰিকৰ চনদৰ বাধ্যতামূলক প্ৰকাশ, নাগৰিকৰ চনদ মানি নচলাৰ বাবে অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ, ভুল কৰা বিষয়াৰ শাস্তি, আৰু অভিযোগকাৰীক সম পৰিমাণৰ ক্ষতিপূৰণ প্ৰদান। অৱশ্যে পঞ্চদশ লোকসভা ভংগ হোৱাৰ লগে লগে বিধেয়কখনো পৰি থাকিল। জানিব পৰা মতে এখন নতুন আইনৰ গুণা-গাঁথা

চলিছে। ইয়াক আঁচনিৰ ৰূপত প্ৰৱৰ্তন কৰা হ'ব বুলি আশা কৰা হৈছে আৰু ইয়াৰ পৰা লাভ কৰিব পৰা অভিজ্ঞতা সংশোধিত আইনখন প্ৰৱৰ্তন কৰাত সহায়ক হ'ব।

উমংগ (নতুন ৰূপৰ চৰকাৰৰ বাবে একীভূত ম'বাইল এপ্লিকেচন)

ই-প্ৰশাসনত ম'বাইল ফোন ক্ৰমশঃ গুৰুত্বপূৰ্ণ হৈ অহাৰ লগে লগে চৰকাৰে শেহতীয়াকৈ উমংগ (ইউনিফাইড ম'বাইল এপ্লিকেচন ফৰ নিউ-এজ গৱৰ্ণমেণ্ট, UMANG) মুকলি কৰিছে। ইলেক্ট্ৰনিক আৰু তথ্য প্ৰযুক্তি মন্ত্ৰণালয় আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় ই-প্ৰশাসন বিভাগে প্ৰস্তুত কৰা 'উমংগ' এপে প্ৰদান কৰে এখন একক মঞ্চ, য'ত সকলো ভাৰতীয় নাগৰিকৰ বাবে থাকিব কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ বিভাগসমূহৰপৰা স্থানীয় প্ৰশাসনীয় সংস্থাসমূহ আৰু অন্যান্য নাগৰিককেন্দ্ৰিক সেৱালৈ সৰ্বভাৰতীয় ই-চৰকাৰ সেৱা। ব্যক্তিগত সংগঠন-সমূহৰপৰা কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ বিভাগসমূহ, স্থানীয় নিকায় আৰু অন্যান্য উপযোগী সেৱাসমূহ পৃথক হ'ব। বহুমুখী চৰকাৰী সেৱা গ্ৰহণ কৰিবলৈ নাগৰিক-সকলক ই এটা এপ্লিকেচন গ্ৰহণ কৰিবলৈ একীভূত পদক্ষেপ প্ৰদান কৰে। স্মাৰ্টফোন, লেপটপৰ লগতে ডেস্কটপতো এই এপটো পাব পাৰি।

মাইগভ (MyGov)

MyGov.in হ'ল ২০১৪ চনত প্ৰধান মন্ত্ৰীয়ে আগবঢ়োৱা এনে এটা অনন্য আৰু অত্যাধুনিক প্ৰশাসনিক পদক্ষেপ য'ত সাধাৰণ নাগৰিকসকলে অংশ গ্ৰহণ কৰিব পাৰে। এই মঞ্চ তথ্য সৰবৰাহ আৰু জনমত বিচাৰৰ ক্ষেত্ৰত অবিচ্ছেদ্য অংগৰূপে বিবেচিত হৈছে। দেশৰ প্ৰশাসনীয় প্ৰক্ৰিয়াত সৰৱ হৈ চৰকাৰী

কাম-কাজ ৰূপায়ণৰ অংশীদাৰ হ'বলৈ এই ব্যৱস্থাই সুবিধা প্ৰদান কৰে। MyGov ত অংশ গ্ৰহণকাৰীৰ সংখ্যাই ১.৭৮ নিযুতৰো অধিক চৰাই গৈছে। প্ৰতি সপ্তাহত ই ১০ হাজাৰৰো অধিক 'প'ষ্ট' লাভ কৰি ভৱিষ্যতে চৰকাৰৰ কাম-কাজত সহায়ক হ'ব পৰাকৈ অৰিহণা আগবঢ়াইছে।

অন্যান্য নাগৰিককেন্দ্ৰিক সুবিধা

আনন্দৰ বিষয় যে কেইবাখনো ৰাজ্য চৰকাৰে নাগৰিকৰ অভিযোগ পঞ্জীয়ন কৰিবলৈ অনলাইন মঞ্চ ব্যৱহাৰ কৰিছে। এনে পদক্ষেপৰ কেইটামানৰ ভিতৰত আছে উত্তৰ প্ৰদেশৰ 'লোকবাণী' প্ৰকল্প, যি নাগৰিকসকলে চৰকাৰী সেৱা সম্বন্ধীয় অভিযোগ কেন্দ্ৰৰ জৰিয়তে সহজ পদ্ধতিৰে দাখিল কৰিব পাৰে আৰু এই অভিযোগসমূহ দাখিলৰ ১৫ দিনৰ ভিতৰত নিষ্পত্তি কৰা হয়। তদুপৰি 'জনশুনৱাই' বা 'ই-সংবাদ প'ৰ্টেল' ই-প্ৰশাসনৰ জৰিয়তে অভিযোগ নিষ্পত্তি-কৰণৰ বাবে উৎসৰ্গা কৰা হৈছে। এতিয়া সকলো 'লোকবাণী' অভিযোগ এই প'ৰ্টেলত পোৱা যায়।

অন্ধ্ৰপ্ৰদেশৰ অনলাইন প'ৰ্টেল aponline.com' হ'ল ৰাজ্য চৰকাৰৰ সামগ্ৰিক ব্যৱস্থাৰে চৰকাৰ আৰু নাগৰিকৰ মাজৰ 'ই-ইণ্টাৰফেচ', য'ত 'প্ৰকৃত সময় প্ৰশাসনিক পদক্ষেপ'ৰ অংশৰূপে সংহত অভিযোগ নিষ্পত্তি-কৰণ হ'ব। ইয়াক কোৱা হয় 'প্ৰথমে ৰাইজ' বা www meekosam.ap.gov. in' আৰু এটা প্ৰথমে ৰাইজ ম'বাইল এপ' ২০১৭ চনৰ ছেপ্টেম্বৰত মুকলি কৰা হয়। তদুপৰি কেৰালাত অনলাইন অভিযোগ দাখিলৰ বাবে 'ই-পৰিহৰণ' মুকলি কৰা হৈছে। এছ এম এছ, ৱাটছ এপ, ই-মেইল ইত্যাদিৰ জৰিয়তেও অভিযোগ গ্ৰহণ কৰিব পৰা যায়।

‘চৰকাৰৰপৰা নাগৰিকলৈ’ৰ বাহিৰেও ৰাজহুৱা অভিযোগ

উল্লেখনীয় যে চৰকাৰী বিভাগৰ সৈতে যোগাযোগ বা যোগসূত্ৰ নাথাকিলেও ৰাজহুৱা অভিযোগ উত্থাপিত হোৱাৰ খল থাকিব পাৰে। নাগৰিকসকলে কোনো সামগ্ৰী ক্ৰয় কৰিলে বা কোনো সেৱা গ্ৰহণ কৰিলে অধিক অভিযোগ বা অসন্তুষ্টি থাকিব পাৰে যিবোৰ উপভোক্তা সুৰক্ষাৰ আওতাৰ ভিতৰত পৰে। ‘সংহত অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ পদ্ধতি’ (ইনগ্ৰাম,) নামৰ উপভোক্তা পৰিক্ৰমা বিভাগে মুকলি কৰা প’ৰ্টেল হ’ল উপভোক্তাৰ অসন্তুষ্টি সম্পৰ্কীয় অভিযোগ দাখিল কৰিব পৰা মঞ্চ। ই সকলো অংশীদাৰ যেনে—উপভোক্তা, চৰকাৰী সংস্থা, ব্যক্তিগত সংস্থা, নিয়ন্ত্ৰক আৰু কল চেণ্টাৰসমূহক একেখন মঞ্চৰ আওতালৈ আনে।

ভৱিষ্যতৰ সম্ভাৱনা

ৰাজহুৱা সেৱা আৰু অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণৰ ভৱিষ্যতলৈ লক্ষ্যৰাখি কেতবোৰ মৌলিক নীতি অটুট ৰাখিব পাৰি। মুখবিহীন, কাগজবিহীন আৰু নগদবিহীন সেৱা ৰাইজৰ আগত তুলি ধৰা, সকলোকে যোগাযোগ ব্যৱস্থা আৰু ডিজিটেল পৰিচয় প্ৰদান কৰা, আধাৰ নিয়ন্ত্ৰিত প্ৰত্যক্ষ লাভ স্থানান্তৰৰ জৰিয়তে লাভ প্ৰদান কৰাৰ লক্ষ্য গ্ৰহণ, সবলীকৃত প্ৰ-পত্ৰ আৰু প্ৰক্ৰিয়া আৰু ই-মঞ্চ প্ৰদান আদি ইয়াৰ অন্তৰ্ভুক্ত।

সচিব গোটে সু-প্ৰশাসন সন্দৰ্ভত প্ৰতিবেদনত লক্ষ্য কৰিছে যে অধিক স্বচ্ছ আৰু দায়বদ্ধ প্ৰশাসনৰ বাবে সেৱা প্ৰদানকাৰী বিষয়াৰ দক্ষতা বৃদ্ধি, জ্ঞান উন্নীতকৰণ, প্ৰক্ৰিয়াসমূহ সুশৃংখলিত কৰা, চৰকাৰী কৰ্মচাৰীৰ মাজত

মনোবৃত্তিগত পৰিৱৰ্তন আৰু উপযুক্ত নিৰীক্ষণ প্ৰয়োজনীয়। সেৱাৰ অধিকাৰৰ অধীনত ৰাইজৰ মাজত সজাগতাৰো আৱশ্যক। এই আইনৰ অধীনত অনুৰোধ আৰু আবেদন দাখিলকৰাৰ ব্যৱস্থা আৰু প্ৰক্ৰিয়া সবলীকৃত হোৱা বাঞ্ছনীয় আৰু ই-প্ৰশাসনৰ জৰিয়তে অভিযোগ দাখিলৰ বিকল্প উপায়ৰ বাবে উদ্ভাৱনী প্ৰক্ৰিয়া দৰকাৰী। তদুপৰি গঠনমূলক সহযোগিতাৰ বাবে সংবাদ মাধ্যম আৰু নাগৰিক সমাজক উৎসাহিত কৰিবলৈ আনুষ্ঠানিক পদ্ধতি স্থাপন কৰা আৱশ্যকীয়। নতুনকৈ আৰম্ভ কৰা পদ্ধতিৰে আসোঁৱাহমুক্তভাৱে ৰাইজে যাতে অভিযোগ দাখিল কৰিব পাৰে তাৰ বাবে সজাগতা বৃদ্ধি আৰু সমৰ্থন আগবঢ়াব লাগিব। এই প্ৰসংগসমূহক অগ্ৰাধিকাৰ দিবলৈ কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ আগবাঢ়ি অহাটো প্ৰয়োজনীয়।

আই চী টী গ্ৰহণ কৰাৰ ফলত চৰকাৰৰ বিভিন্ন পৰ্যায়ত তাৎপৰ্যপূৰ্ণ অগ্ৰগতি পৰিলক্ষিত হৈছে। ৰাইজক প্ৰদান কৰা সেৱাসমূহৰ ক্ষেত্ৰত চৰকাৰী কৰ্মচাৰীৰ বাবে বায়’মেট্ৰিক উপস্থিতিৰ পৰা আৰম্ভ কৰি সকলো আঁচনিৰ হিতাধিকাৰীৰ তথ্যভাণ্ডাৰ ডিজিটেল পদ্ধতিত সংৰক্ষণ কৰা, আধাৰ নম্বৰ সংৰোপণ কৰা, হিতাধিকাৰীৰ প্ৰত্যাগণৰ বাবে পী অ’ এছ যন্ত্ৰ ব্যৱহাৰ কৰা, আৰু চূড়ান্ত পৰ্যায়ত আধাৰ সংলগ্ন বেংক

একাউণ্টলৈ পুঁজি স্থানান্তৰ কৰা আদি ব্যৱস্থাই যথেষ্ট অৰিহণা আগবঢ়াইছে। আধাৰ সংলগ্ন লাভসমূহ হ’ল অপচয় ৰোধৰ লগতে তালিকাৰপৰা ভুৱা, জাল আৰু নকল হিতাধিকাৰীৰ নাম বাতিল কৰা। প্ৰত্যক্ষ লাভ স্থানান্তৰ আঁচনিৰ অধীনত এল পী জী আৰু খাদ্যৰ ৰাজসাহায্য ইতিমধ্যে প্ৰদান কৰা হৈছে। ২০১৭ চনত সাৰৰ বাবে সুকীয়া হিতাধিকাৰী আৰ্হি যুগুতাই উলিওৱা হৈছে। আধাৰ সংলগ্ন কৰা আন এটা কাৰ্যকৰী ব্যৱস্থা হ’ল প্ৰধান মন্ত্ৰী জন-ধন যোজনা।

ই-প্ৰশাসন প্ৰকল্পৰ ইলেক্ট্ৰনিক লেনদেন সম্পন্ন কৰা ৱেব প’ৰ্টেল ‘ই-তাল’ৰ অধীনত ২০১৭ চনত ৩,৫০০ সেৱাক সামৰি ৩০ বিলিয়ন লেনদেন কৰা হৈছে। ২০১৩ চনৰ দৈনিক কেৱল ৬.৫ নিযুত লেনদেনৰ সলনি ই-তালযোগে কৰা লেনদেনৰ সংখ্যা দৈনিক ৮২ নিযুতৰো অধিক হৈছে। এই কথাই স্পষ্ট কৰে যে ই-সেৱাসমূহ ক্ৰমাগতভাৱে বৃদ্ধি হৈ অধিকসংখ্যক নাগৰিকক স্পৰ্শ কৰিব পাৰিছে। ম’বাইল ফোন, স্মাৰ্টফোনৰ দৰে প্ৰযুক্তিৰ আৰু ৱাটছএপৰ দৰে এপ দেশৰ অতি ভিতৰুৱা অঞ্চলতো যথেষ্ট পৰিমাণে ব্যৱহাৰ হোৱালৈ লক্ষ্য কৰি ক’ব পাৰি যে হস্তচালিত সেৱাৰ আৱশ্যকতা প্ৰায় নোহোৱাৰ দৰে।

তালিকা-১ : ই-তাল (নিযুতৰ হিচাপত)ৰ অধীনত লেনদেনৰ সংখ্যা

বৰ্ষ	মুঠ লেনদেন	প্ৰত্যেক মাহৰ লেনদেন
২০১৩	২,৪১৮	৬.৫
২০১৪	৩,৫৭৭	৯.৬
২০১৫	৭,৬০৮	২০.৭
২০১৬	১০,৮৯৮	২৯.৬
২০১৭	৩০,১৯১	৮২.৫

উৎস : 'etaal.gov.in

‘কেন্দ্ৰীভূত ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ আৰু নিৰীক্ষণ ব্যৱস্থা’ ধ্বজাবাহী পদক্ষেপৰূপে পৰিগণিত হৈছে। কেৱল কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে নহয়, ৰাজ্য চৰকাৰ আৰু ইয়াৰ তলৰ পৰ্যায়ৰো অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণৰ প্ৰধান মঞ্চৰূপে স্থান লাভ কৰাৰ যথেষ্ট থল আছে। এইসমূহ প’ৰ্টেলটোৰ সৈতে সংলগ্ন কৰাটো আৱশ্যকীয়। ভাৰতৰ সকলো প্ৰধান মাতৃভাষাত ই সুলভ হোৱা বাঞ্ছনীয়।

১৫ বছৰলৈ লক্ষ্য আগত ৰাখি ভাৰতে এনে পৰ্যায়ত উপনীত হোৱা দৰকাৰ যাতে সেৱাৰ মান বিশ্ব পৰ্যায়ৰ হয়। সকলো চৰকাৰী-নাগৰিক সংলগ্ন সেৱাত অনলাইন হোৱাটো বাধ্যতামূলক (‘ফ্ৰণ্ট এণ্ড’ আৰু ‘বেক এণ্ড’) যিকোনো কাৰ্যালয়লৈ নাগৰিক নিজেই নগ’লেও

হোৱাটো নিশ্চিত কৰা। প্ৰমাণ-পত্ৰ, পঞ্জীয়ন, অনুমতি অনুজ্ঞাপত্ৰ প্ৰদানৰ দৰে সেৱাৰে জড়িত চৰকাৰী কৰ্মচাৰীৰ সৈতে প্ৰত্যক্ষ যোগাযোগ বন্ধ কৰা আদিৰে এই লক্ষ্যত উপনীত হ’ব পৰা যাব।

উপভোক্তাৰ অভিযোগৰ ক্ষেত্ৰত, অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ ব্যৱস্থা অধিক দক্ষ আৰু স্বচ্ছ কৰিবলৈ হ’লে তথ্য প্ৰযুক্তি সঁজুলিসমূহ সম্পূৰ্ণৰূপে ব্যৱহাৰ কৰাটো সুদূৰ পৰাহত। এই ভৱিষ্যদৰ্শন উপলব্ধি কৰিবলৈ নাগৰিক সজাগতা ব্যাপকভাৱে বৃদ্ধি কৰিব লাগিব। উপভোক্তাৰ অধিকাৰ আৰু অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণৰ সুযোগৰ বিষয়ে জনাবলৈ ‘জাগো গ্ৰাহক জাগো’ৰ দৰে অভিযানত প্ৰদানকৈ গুৰুত্ব দিব লাগিব। তদুপৰি ‘চী অ’ এন এফ অ’ এন ই চী’ আঁচনিৰ অধীনত সকলো উপভোক্তা মঞ্চ

কম্পিউটাৰযুক্ত আৰু ইণ্টাৰনেটযুক্ত হ’ব লাগিব যাতে দ্ৰুতভাৱে গোচৰসমূহ সম্পন্ন কৰাটো নিশ্চিতকৰণৰ লগতে অনলাইন তথ্য সৰবৰাহত সহায়ক হয়।

গতিকে নৱভাৰত ২০২২ গঢ়িবলৈ কাৰ্যকৰী পৰিকল্পনাৰ অংশ হ’ব অত্যাধুনিক আৰু উদ্ভাৱনীমূলক পদক্ষেপৰ জৰিয়তে ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণৰ বাবে ই-প্ৰশাসন ব্যৱহাৰ নিশ্চিত কৰা। এইসমূহ সৰ্বাধিক পৰিমাণে উপযোগী হোৱাকৈ প্ৰয়োগ হোৱাটোও বাঞ্ছনীয়। ইয়াৰ লগতে বৰ্দ্ধিত সজাগতা, তথ্য সৰবৰাহ আৰু জনগণৰ অধিক অংশ গ্ৰহণৰদ্বাৰা ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তি কৰণৰ ক্ষেত্ৰত বিশ্ব পৰ্যায়ৰ মান বক্ষাকাৰী দেশৰূপে ভাৰতক উন্নীত পৰিগণিত কৰাটো সম্ভৱ হ’ব। □

(৫ পৃষ্ঠাৰ পৰা)

কৰিবলৈ লোৱা হয়। আঁচনিখনে মন্ত্ৰণালয়, বিভাগ আৰু সংগঠনসমূহে সমাধান কৰা সমস্যাৰ কেৱল সংখ্যাৰ দিশটোকে নাচায়, তদুপৰি যিসকল আবেদনকাৰীৰ ওজৰ-আপত্তি অন্ত পৰিল তাৰ ফীডবেকবোৰো বিবেচনাৰ বিষয় হয়। এতিয়ালৈকে ২১ খন প্ৰশংসা প্ৰমাণ-পত্ৰ প্ৰদান কৰা হৈছে। ২০১৬-১৭ বৰ্ষৰ কালছোৱাত এনে প্ৰমাণ-পত্ৰ ১২টা মন্ত্ৰণালয় তথা বিভাগলৈ পঠিওৱা হয়।

ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তিৰ গোচৰ কিমান নিষ্পত্তি কৰিবলৈ বাকী আছে অথবা কিমান নিষ্পত্তি কৰা হ’ল সেইবোৰ চাবৰ বাবে প্ৰশাসনীয় সংস্কাৰ বিভাগত পৰ্যালোচনাৰ বৈঠক সঘনে অনুষ্ঠিত হয়। ২০১৭ বৰ্ষৰ কালছোৱাত পাঁচখন বৈঠক অনুষ্ঠিত হৈছিল আৰু তাত ৬৬টা কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰণালয় তথা বিভাগসমূহে অংশগ্ৰহণ কৰিছিল।

নাগৰিকৰ চনদ

নাগৰিক তথা আবেদনকাৰীৰ চনদ হ’ল সু-শাসনৰ বাবে অন্য এটা আহিলা। এটা চৰকাৰী বিভাগে লিখিতভাৱে ঘোষণা কৰা বিষয়সমূহে সেৱা বিতৰণৰ মানক প্ৰতিফলিত কৰে, উপভোক্তা-সকলৰ পছন্দৰ প্ৰাপ্তি স্থিতি, অভিযোগ সমাধানৰ পথ আৰু অন্য ইয়াৰ স’তে জড়িত থকা তথ্যপাতিকো সদৰি কৰে। যদিও আইনী আদালতত ই বলৱৎযোগ্য নহয়, তথাপি এই নাগৰিকৰ চনদে নাগৰিক আৰু আবেদনকাৰীসকলক সবল কৰিবলৈ বিচাৰে— যাতে তেওঁলোকে প্ৰত্যায়িত মান দাবী কৰিব পাৰে আৰু সেৱা যোগান ধৰোঁতা সংগঠনে তেনে নকৰিলে তাৰ সমুচিত ব্যৱস্থা পাব পাৰে। এই চনদৰ মূল গুৰুত্ব আৰোপৰ বিষয় হ’ল ৰাজহুৱা সেৱাসমূহ নাগৰিককেন্দ্ৰিক কৰি তোলা আৰু তাৰ বাবে যোগানৰদ্বাৰা পৰিচালিত

কৰাতকৈ চাহিদাৰদ্বাৰা পৰিচালিত কৰি তোলাহে কাম্য। কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰসমূহৰ মন্ত্ৰণালয়, বিভাগ আৰু সংগঠনবোৰৰ এটা পোৰ্টেল আছে— য’ত বিষয়বোৰ আপলোড কৰিব পাৰে। সেই পোৰ্টেলটো হ’ল— <http://goicharter.nic.in>।

সদৌ শেষত এইটো কোৱা সমীচীন হ’ব যে হাতত লোৱা এই প্ৰচেষ্টাসমূহৰ লক্ষ্য হ’ল ওজৰ-আপত্তিসমূহ উপযুক্তভাৱে তথা খৰতকীয়াকৈ সমাধান কৰি নাগৰিকসকলৰ বিশ্বাস ভাব গঢ়ি তোলা— যাতে সু-প্ৰশাসনৰ পথ প্ৰশস্ত কৰিব পাৰি। এটা ‘সু-প্ৰশাসন’ৰ যুগ উদীপ্ত হোৱাৰ প্ৰয়াস অতি প্ৰত্যয়পূৰ্ণভাৱে আৰম্ভ হৈছে। আনহাতে এইটো বুজা গুৰুত্বপূৰ্ণ যে প্ৰশাসন হ’ল এনে এটা ক্ষেত্ৰ য’ত নাগৰিকসকলেও এটা নিৰ্দিষ্ট ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিব লাগিব। □

ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ : প্ৰশাসনৰ প্ৰত্যাহ্বান

ডলী আৰোৰা*

যিকোনো ব্যৱস্থাতে চৰকাৰী তন্ত্ৰৰ অৱস্থা সম্পৰ্কে এটি গুৰুত্বপূৰ্ণ সূচক হৈছে ৰাজহুৱা অভিযোগসমূহ। গণতন্ত্ৰত চৰকাৰৰ ন্যায্যতা মূলতঃ নিৰ্ভৰ কৰে ৰাজহুৱা আস্থা আৰু সমৰ্থনৰ ওপৰত আৰু সেয়া মানসম্পন্ন শাসন প্ৰদানত ইয়াৰ ক্ষমতাই নিৰূপণ কৰে। দক্ষ আৰু প্ৰভাৱশালী ৰাজহুৱা সংস্থাসমূহে ৰাজহুৱা আস্থাৰ কাহিনী বিকশিত কৰিব পৰা সেই বুনীয়াদ দাঙি ধৰে, যি গঢ় লৈ উঠে প্ৰশাসন আৰু সেৱা প্ৰদানৰ ক্ষেত্ৰত ৰাজহুৱা সন্তুষ্টিৰ জৰিয়তে। ৰাজহুৱা অসন্তুষ্টিয়ে প্ৰায়ে বিভিন্ন শাসনৰ ওলোটা কাহিনী লিপিবদ্ধ কৰাৰ সাক্ষ্য ইতিহাসে দাঙি ধৰিছে, গণতন্ত্ৰত সেই পৰিৱৰ্তন আহে সুচল আৰু শাস্তিপূৰ্ণভাৱে, অগণতান্ত্ৰিক শাসনত আহে হিংসাত্মক আৰু নিয়মবিহীনভাৱে। এই ৰাজহুৱা অসন্তুষ্টি অৱশ্যে অভিযোগৰ চাকনৈয়াত উথলি উঠে। অভিযোগৰ বীজত অসন্তুষ্টিও গজি উঠে। ৰাজহুৱা অভিযোগবোৰে সেয়ে যিকোনো চৰকাৰৰ সন্মুখত বিক্ষুব্ধ প্ৰত্যাহ্বানৰ সৃষ্টি কৰে। কিন্তু এই প্ৰত্যাহ্বান জটিল আৰু ইয়াৰ সমাধানৰ বাবে বহুমুখী গুৰুত্ব আৰু বহু তৰপীয়া হস্তক্ষেপৰ প্ৰয়োজন য'ত জৰুৰী হৈ পৰে (ক) অভিযোগ-

সমূহ প্ৰকাশৰ অৱকাশ সৃষ্টি কৰি সেইবোৰ যথা সময়ত ধৰি ৰখা, (খ) শক্তিশালী নিবাৰণ ব্যৱস্থা সৃষ্টি কৰি আটাইবোৰ অভিযোগ কাৰ্যকৰীভাৱে নিবাৰণ কৰা, আৰু (গ) প্ৰয়োজন সাপেক্ষে বিকল্প নীতি অথবা প্ৰতিষ্ঠানিক সংশোধনৰ জৰিয়তে মূল কাৰণ চিনাক্ত কৰি অভিযোগবিহীন চৰকাৰৰ প্ৰতিষ্ঠা। প্ৰশ্ন হৈছে ভাৰতত ৰাজহুৱা অভিযোগৰ দৃশ্যপটৰ বিৱৰ্তনক আমি কিদৰে অনুধাৱন কৰিব পাৰোঁ আৰু সেয়া সকলোৰে প্ৰত্যাহ্বানৰ মোকাবিলা কিদৰে কৰিব পাৰোঁ।

অভিযোগৰ জটিলতা

সম্ভাৱ্য নিবাৰণ আৰু প্ৰতিৰোধৰ মূল্যায়নৰ বাবে চেষ্টা কৰাৰ পূৰ্বে ৰাজহুৱা অভিযোগসমূহৰ জটিলতাৰ বিষয়ে ধাৰণা কৰাৰ প্ৰয়োজনীয়তাক অনুধাৱন কৰাটো গুৰুত্বপূৰ্ণ। কেন্দ্ৰীয়, ৰাজ্যিক আৰু স্থানীয় চৰকাৰী পৰ্যায়ত বিভিন্ন মন্ত্ৰণালয়, বিভাগ আৰু সংস্থাত চৰকাৰী প্ৰতিষ্ঠান আৰু প্ৰক্ৰিয়া যিমানবোৰ আছে, তাত অভিযোগো আছে আৰু সেৱা প্ৰদানৰ দায়িত্ব চৰকাৰৰপৰা ব্যক্তিগত খণ্ড আৰু ৰাইজৰ সংস্থাসমূহলৈ বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত হস্তান্তৰ

হোৱাৰ লগে লগে এই সমূহত অভিযোগবোৰো পয়োভৰ ঘটিছে। বিভিন্ন অভিযোগ কেন্দ্ৰিক পৰিস্থিতিত আবদ্ধ হোৱাসকলৰ ভিতৰত আইনজীৱি, প্ৰশাসক, প্ৰবন্ধক, কৰ্মচাৰী, নিয়ন্ত্ৰক, সেৱা প্ৰদানকাৰী, উপভোক্তা আৰু সংবিধান তথা আইন ব্যৱস্থাই প্ৰদান কৰা অধিকাৰৰ নিৰ্বাহকৰূপে নাগৰিকসকলো অন্তৰ্ভুক্ত। বহু অভিযোগৰ বিষয় হৈছে নিযুক্তি, কৰ্মস্থলীৰ অৱস্থা, দৰমহা, ভাট্টা, নিয়োগৰ চৰ্ত, চাকৰি বৰ্খাস্তকৰণ বা আন তেনে নিয়োগ সংক্ৰান্তীয়। উন্নয়নৰ বিভিন্ন আঁচনি, সেইবোৰৰ ৰূপায়ণ, বিষয়ভিত্তিক লক্ষ্য, সময়ভিত্তিক বেহাইৰ হস্তান্তৰ অথবা স্বাস্থ্য, শিক্ষা বা বেংক, যোগাযোগ আদি সেৱা সম্পৰ্কীয় প্ৰাপ্য বা সা-সুবিধাৰ অভাৱ বহু অভিযোগৰ কাৰণ প্ৰত্যেক খণ্ডতে কিছুমান অভিযোগৰ বিষয় একে প্ৰকৃতিৰ, কিন্তু আন বহু অভিযোগ সংশ্লিষ্ট খণ্ডৰ প্ৰশাসকসকলৰ অপিত দায়িত্ব আৰু নাগৰিকৰ প্ৰাপ্য সম্পৰ্কীয়। শিক্ষা সংক্ৰান্তীয় অভিযোগসমূহ হৈছে— মাচুল ঘূৰাই দিয়া, বদলিৰ প্ৰমাণ-পত্ৰ, ডিগ্ৰী, পৰীক্ষা, ফলাফল, বৃত্তি, গৱেষণাৰ ধন, শিক্ষকৰ উপলব্ধতা বা শিক্ষাৰ আন অৱস্থা আৰু নিয়ামক সংস্থাৰ ভূমিকা সম্পৰ্কীয় আৰু এইসমূহে সাঙুৰি লয় ছাত্ৰ, নামভৰ্তিৰ প্ৰাৰ্থী, শিক্ষক, প্ৰশাসক, নিয়ন্ত্ৰক বা শিক্ষা প্ৰদানকাৰী প্ৰতিষ্ঠান আদি, কেতিয়াবা পাৰস্পৰিক সংঘাত সমন্বিতে।

ভিন ভিন পৰিস্থিতিৰপৰা ৰাজহুৱা অভিযোগৰ সৃষ্টি হয়—সা-সুবিধা বা প্ৰাপ্য সম্পৰ্কীয় বিবাদ, নিয়ম-নীতিৰ ব্যাখ্যা, ক্ষমতাৰ অপব্যৱহাৰৰ বিৰুদ্ধে

*লিখিকা ডলী আৰোৰা ভাৰতীয় ৰাজহুৱা প্ৰশাসন প্ৰতিষ্ঠানৰ ৰাজনীতি বিভাগৰ অধ্যাপিকা। তেওঁ ভালেমান চৰকাৰী আৰু বিদ্যায়তনিক সমিতিৰ লগত জড়িত।

অভিযোগ, ভুল সিদ্ধান্ত, স্বজনপ্ৰীতি, বৈষম্য, দুৰ্নীতি বা ভুল-ভ্ৰান্তিৰ নিৰ্দিষ্ট ঘটনা। সেইবোৰ ব্যক্তিকেন্দ্ৰিক বা পৰিস্থিতি অথবা পৰিচয়ৰ হেতু একগোট হোৱা মানুহৰ শ্ৰেণী বা দলো হ'ব পাৰে। বছৰে বছৰে ক্ৰমে লিংগ, জাতি বা জনজাতীয় পৰিচয়ভিত্তিক বৈষম্য বা মহিলা, অনুসূচিত জাতি-জনজাতিৰ প্ৰাপ্য অধিকাৰ খৰ্ব কৰাৰ অভিযোগ বাঢ়ি আহিছে। উম্মেহতীয়া পৰিস্থিতিৰ ভিত্তিত গঠিত গোটসমূহৰ অভিযোগসমূহত যথেষ্ট ভিন্নতা দেখা যায়; যেনে, স্থানচ্যুত মানুহ, অৰণ্য নিৱাসী, দিব্যাংগ, চাকৰি প্ৰাৰ্থী, শিক্ষাৰ্থী, শিক্ষক, চৰকাৰী কৰ্মচাৰী, হস্তশিল্পী, হকাৰ, চাফাইকৰ্মী, কৰদাতা আদি। বিভিন্ন আঁচনিৰ হিতাধিকাৰী বা দৰিদ্ৰ, নিবনুৱা, বিধৱা আদিৰ দৰে বিশেষ নিৰ্দ্ধাৰিত গোট বা ম'বাইল, বীমা, পানী, বিজুলী আদিৰ উপভোক্তাক কেন্দ্ৰ কৰি সমূহীয়া অভিযোগ পৰিলক্ষিত হয়। অৱশ্যে নীতি বা প্ৰশাসনিক পৰ্যায়ত শুধৰণিৰ প্ৰয়াস কৰি এইবোৰৰ সমূহীয়া নিবাৰণ বা প্ৰতিৰোধৰ সম্ভাৱনা প্ৰায় ক্ষেত্ৰতে থাকে।

ব্যৱস্থাৰ বিৱৰ্তন

শাসকতন্ত্ৰই ৰাজনৈতিক সমৰ্থনৰ পৰিৱৰ্তনৰ সন্মুখীন হোৱাৰ পাছৰে পৰা স্বৰাজ্যন্তৰ ভাৰতে ৰাজত্বৰ অভিযোগৰ বৰ্দ্ধিত চাপ অনুভৱ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। চৰকাৰৰপৰা ক্ৰমবৰ্দ্ধমান আশা-আকাংক্ষা পূৰণ নোহোৱাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত অসন্তুষ্টিৰ নিবাৰণৰ বাবে উপায় অৱলম্বন জৰুৰী হৈ পৰিল। ষাঠিৰ দশকৰ মাজভাগলৈকে ৰাজত্বৰ অভিযোগ হ্রাস কৰাৰ অৰ্থে প্ৰশাসনিক সংস্কাৰৰ বিষয়টো ৰাজনৈতিক আলোচনাৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ উপাদান হৈ

পৰে। অৱশ্যে ৰাজত্বৰ অভিযোগ নিবাৰণ ব্যৱস্থা স্থাপনৰ পদক্ষেপে ১৯৮৭ চনৰ মুখ্যমন্ত্ৰীৰ সন্মিলন আৰু দায়বদ্ধ তথা নাগৰিককেন্দ্ৰিক প্ৰশাসনৰ বাবে কৰ্মসূচী গ্ৰহণৰ পাছতহে গতি পায়। পৰৱৰ্তী সময়ত ভাৰত চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰসমূহৰ আটাইবোৰ মন্ত্ৰণালয়, বিভাগ আৰু সংস্থাত নাগৰিক চনদ তথ্য আৰু সেৱা কোষ আৰু ৰাজত্বৰ অভিযোগ নিবাৰণ প্ৰক্ৰিয়া— এই তিনিটা মূল ব্যৱস্থা স্থাপন কৰা হয়। ডী এ আৰ পী জী-ৰ পৰা অহা বহুসংখ্যক নিৰ্দেশাৱলীৰ জৰিয়তে আৰম্ভণিৰ কালছোৱাত এই কৰ্মসূচীয়ে যথেষ্ট উৎসাহৰ সৃষ্টি কৰে। ৰাজত্বৰ অভিযোগ নিবাৰণ ব্যৱস্থা পাছলৈ প্ৰয়োগ হোৱা সেৱোত্তম আৰ্হিৰ কেন্দ্ৰবিন্দু আছিল; আৰু ই আছিল পাৰদৰ্শিতাৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ পৰিমাণ হৈ উঠা 'ৰিজাল্টছ ফ্ৰেমৱৰ্ক ডকুমেণ্ট'ত বিশেষ চলক। ভাৰতত অভিযোগ নিবাৰণ ব্যৱস্থাৰ বিৱৰ্তনত দুটা বিশেষ মাইলৰ খুঁটি হ'ল নিৰ্দিষ্ট বিষয়াক অভিযোগ নিবাৰণৰ দায়িত্ব আনুষ্ঠানিকভাৱে প্ৰদানেৰে মন্ত্ৰণালয়/বিভাগ/সংস্থা ৰাজত্বৰ অভিযোগ কোষ স্থাপন কৰা আৰু ৰাইজৰ লগত বেছিকৈ সংযোগ স্থাপন হোৱা আৰু বেছিকৈ অভিযোগ অহা বহু বহু সংস্থাসমূহত ৰাজত্বৰ অভিযোগ নিবাৰণৰ নিৰীক্ষণৰ বাবে ডী পী জী স্থাপন কৰা। ভাৰত চৰকাৰৰ প্ৰায় ৯৪টা মন্ত্ৰণালয়/বিভাগ/সংস্থা ৰাজত্বৰ অভিযোগ গ্ৰহণৰ প্ৰক্ৰিয়া একত্ৰীকৰণ আৰু সুসম কৰাৰ বাবে ৱেবনিৰ্ভৰ কেন্দ্ৰীয় ৰাজত্বৰ অভিযোগ নিবাৰণ আৰু নিৰীক্ষণ ব্যৱস্থাৰ সৃষ্টি কৰা হয়। যিকোনো সময়ত যিকোনো ঠাইৰ পৰা ৰাইজে নিজৰ অভিযোগৰ নিবাৰণ বিচাৰিব পৰাকৈ আৰু সেই প্ৰক্ৰিয়াৰ

অগ্ৰতিৰ বুজ ল'ব পৰাকৈ এই ব্যৱস্থাই ৰাইজক সক্ষম কৰি তোলে। এই ব্যৱস্থাই প্ৰতিৰোধমূলক পদক্ষেপৰ লগতে হস্তক্ষেপ আৰু শুধৰণিৰ জৰিয়তে সংশ্লিষ্ট সংস্থাৰদ্বাৰা অভিযোগ-সমূহৰ নিৰীক্ষণ আৰু বিশ্লেষণ সম্ভৱপৰ কৰি তোলে।

২০০৮ চনত ভাৰত চৰকাৰৰ মন্ত্ৰণালয়, বিভাগ আৰু সংস্থাসমূহৰ সমীক্ষাত অৱশ্যে প্ৰকাশ পালে যে পৰ্যাপ্ত কৰ্তৃত্বৰ অভাৱ, মানৱ সম্পদ বা বিষয়াসকলৰ নিষ্ঠাহীনতা, একাংশই নিজৰেই নাগৰিক চনদৰ বিষয়ে অজ্ঞ হোৱা আদিৰ বাবে এইবোৰ প্ৰায় ক্ষেত্ৰতে প্ৰভাৱহীন হৈ পৰি আছে। ৰাজত্বৰ অভিযোগ ব্যৱস্থাই ৰাজত্বৰ অভিযোগতকৈ কৰ্মচাৰী অভিযোগৰ হেঁচাৰহে বেছিকৈ মুখামুখি হ'বলগীয়া হৈছে। চি পি জি আৰ এ এম এছ প্ৰশাসনক দায়বদ্ধ কৰাৰ যথেষ্ট উচ্চ প্ৰত্যাশাৰে স্থাপন কৰা হৈছিল। কিন্তু এই ব্যৱস্থা সজাগতাৰ অভাৱ, প্ৰযুক্তিৰ সীমিত পৰিসৰ আৰু প্ৰয়োজনীয় ৰাজত্বৰ আস্থাৰ অভাৱত পৰ্যাপ্ত ব্যৱহাৰ নোহোৱাকৈ থাকিল। সামৰ্থ্যবৰ্দ্ধনৰ বাবে প্ৰশিক্ষণ আৰু প্ৰযুক্তিত বিনিয়োগ কৰাৰ পাছতো তেতিয়ালৈকে বিশেষ অগ্ৰগতি চকুত নপৰিল। আটাইবোৰ চেপ্টাৰ পাছতো ৰাজত্বৰ অভিযোগ নিবাৰণ এটা কঠিন প্ৰত্যাহ্বান হৈয়ে ৰ'ল।

পৰিৱৰ্তিত দৃশ্যপট

সময় বাগৰাৰ লগে লগে অৱশ্যে তথ্য-প্ৰযুক্তিৰ খৰতকীয়া প্ৰসাৰ, ইণ্টাৰনেটৰ বৰ্দ্ধিত পৰিধি, ব্যৱস্থাটোৰ সন্দৰ্ভত বৰ্দ্ধিত সজাগতাৰ ফলত টী পী জী আৰ এম এছ -ৰ ব্যৱহাৰ বহু গুণে বাঢ়িছে। লগতে পী আৰ এ জী এ টী আই (Pro-Active Governance and

Timely Implementation) প্লেটফৰ্ম আৰু ছ'চিয়েল মিডিয়াৰ দৰে আন আন সহযোগী ব্যৱস্থাৰ জৰিয়তে টেকন'ল'জি ইণ্টাৰফেইছ শক্তিশালী কৰাৰ ক্ষেত্ৰতো নতুনকৈ আগ্ৰহ জন্মিছে। ডী এ আৰ পী জী আৰ ডী পী জী-ৰ উপৰি, পী এম অ' অভিযোগ গ্ৰহণৰ ক্ষেত্ৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ ন'ডেল সংস্থাত পৰিগণিত হৈছে। ২০১৪-ৰ তুলনাত প্ৰাপ্ত অভিযোগৰ সংখ্যা সাত গুণ বৃদ্ধি পাইছে। যদিও ইয়াত দ্বিমত থাকিব পাৰে যে এই সংখ্যাই অভিযোগৰ বৃদ্ধিক সূচাইছে নে ব্যৱস্থাৰ প্ৰতি বৰ্দ্ধিত আস্থাৰ পৰিণতিত নিবাৰণ প্ৰক্ৰিয়াৰ ওচৰত বৰ্দ্ধিত আশ্ৰয় সূচাইছে, এয়া মন কৰিবলগীয়া যে এই অভিযোগ সমূহৰ ৪০শতাংশই জড়িত দুটা মন্ত্ৰণালয়ৰ লগত— বিত্ত মন্ত্ৰণালয়ৰ ২৩ শতাংশ আৰু তথ্য-প্ৰযুক্তি মন্ত্ৰণালয়ৰ ১৭ শতাংশ। নিষ্পত্তিৰ হাৰ যথেষ্ট উচ্চ, ৯৭ শতাংশ অভিযোগেই নিষ্পত্তি কৰা হৈছে, যদিও সামগ্ৰিক নিষ্পত্তিৰ হাৰ তথা ভিন ভিন বিভাগত নিষ্পত্তিৰ বাবে লগা সময়ৰ তাৰতম্য আছে। এই তাৰতম্য আৰু ইয়াৰ কাৰণবোৰ বিশ্লেষণ কৰিলে সংস্কাৰৰ বহু সম্ভাৱনাত আলোকপাত কৰিব পৰা যাব। বিষয়ভিত্তিক বিশ্লেষণে সার্থক হ'ব পাৰে, যদিহে ন'ডেল সংস্থাই সাধাৰণতে ব্যৱহাৰ কৰা বহল শ্ৰেণীভিত্তিক নকৰি প'ৰ্টেলত পঞ্জীয়নভুক্ত অভিযোগসমূহক নিৰ্দিষ্ট শ্ৰেণীসাপেক্ষে বিভক্ত কৰা হয়। অনলাইন বিশ্লেষণত অভিযোগৰ প্ৰকৃত ধৰণ নথিভুক্ত কৰিব পৰাকৈ প্ৰয়োজন সাপেক্ষে যাৱতীয় সংস্থাৰ পৰ্যায়ত বিষয়সমূহৰ পুনৰ শ্ৰেণীকৰণ কৰাটো উচিত।

প্ৰধান মন্ত্ৰীৰ পৰ্যায়ত এই আগ্ৰহৰ কথা স্পষ্টভাৱে পৰিলক্ষিত হৈছে যে ওলমি ৰোৱা অভিযোগৰ সংখ্যা হ্রাস

আৰু নিষ্পত্তিৰ সময়ো এমাহলৈ হ্রাস কৰাটো সুনিশ্চিত কৰা উচিত। ২০১৬ চনৰ ২৩ মাৰ্চত পী আৰ এ জী এ টী আই শীৰ্ষক ভাব বিনিময়ৰ কালছোৱাত সৰ্বাধিক সংখ্যক অভিযোগ লাভ কৰা শীৰ্ষ ২০টা মন্ত্ৰণালয়/বিভাগৰ ৰাজহুৱা অভিযোগ গ্ৰহণ সম্পৰ্কীয় ডী এ আৰ পী জী-এ কৰা বিষয়টো উত্থাপিত হয়। মন্ত্ৰণালয়/বিভাগসমূহক খৰতকীয়াকৈ অভিযোগসমূহ নিবাৰণ কৰাৰ বাবে তেওঁলোকৰ নীতি/পদ্ধতিবোৰ পুনৰীক্ষণ আৰু সংহত কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়া হয়। ডী আৰ পী জী-এ এয়াও মন কৰে যে মন্ত্ৰণালয়/বিভাগসমূহে তেওঁলোকে সামৰিব নলগীয়া অভিযোগসমূহে ন'ডেল বিভাগলৈ ওভোতাই পঠিয়াওতে বহু বেছি সময় লয়। একেদৰে সংলগ্ন বা তলৰ কাৰ্যালয়সমূহে সামৰিব নলগীয়া অভিযোগসমূহ মন্ত্ৰণালয়/ বিভাগ-সমূহলৈ ঘূৰাই পঠিয়াবলৈ দীঘলীয়া সময় লোৱাৰ ফলত ওলমি থকাৰ সময়ো দীঘলীয়া হৈ পৰে। সেয়ে মন্ত্ৰণালয়/ বিভাগসমূহক পৰামৰ্শ দিয়া হয় যে তেওঁলোকে লাভ কৰা অভিযোগসমূহ ততালিকে পৰীক্ষা কৰা উচিত আৰু তেওঁলোকে সামৰিব নলগীয়া অভিযোগসমূহ সৰ্বাধিক পাঁচটা কৰ্মদিনৰ ভিতৰত ওভোতাই পঠিওৱা উচিত। মন্ত্ৰণালয়/বিভাগসমূহে তেওঁলোকৰ সংলগ্ন আৰু তলৰ সংস্থাসমূহকো একেদৰে নিৰ্দেশ দিয়া উচিত। এয়া নিশ্চয় প্ৰশংসনীয়। অৱশ্যে অভিযোগ নিবাৰণৰ বাস্তৱিকতা প'ৰ্টেলৰ নিচিনাকৈ চৰজমিনত দেখা পোৱা নাযায়।

নিবাৰণ বনাম নিষ্পত্তি

এই নিৰ্দেশসমূহ পালন কৰাৰ হেতা-ওপৰাত একাংশ বিভাগ বা

সংস্থাই আন এটা সংস্থা বা আনকি নিজৰেই তলৰ কাৰ্যালয়ত যোগাযোগ কৰাৰ পৰামৰ্শ দিয়েই বৰ্দ্ধিত হাৰত অভিযোগসমূহ নিষ্পত্তি কৰাত লাগিছে। কিছু ক্ষেত্ৰত, অভিযোগবোৰ যাৰ বিৰুদ্ধে কৰা হৈছে সেই সংস্থালৈকে পঠিয়াই দিয়া হয়, আৰু আন কিছু ক্ষেত্ৰত আকৌ অনলাইন অভিযোগ সংশ্লিষ্ট সংস্থাৰ প'ৰ্টেলত বা আন কোনো অভিযোগ সমিতিত অভিযোগ কৰিবলৈ পৰামৰ্শ দিয়েই নিষ্পত্তি কৰা হয়।

চী পী জী আৰ এ এম এছ প'ৰ্টেলত প্ৰাপ্ত অভিযোগৰ সীমিত-সংখ্যক নমুনাৰ শেহতীয়া বিশ্লেষণৰ ভিত্তিতহে এই পৰ্যবেক্ষণসমূহ কৰা হৈছে, যদিও আটাইবোৰ মন্ত্ৰণালয়/ বিভাগ/সংস্থাসমূহৰ অভিযোগ নিবাৰণ প্ৰক্ৰিয়াৰ বিস্তৃত অধ্যয়ন কৰিলেহে এই সংক্ৰান্তীয় মূল সমস্যাসমূহ সমাধা কৰিব পৰা যাব। আনকি য'ত অভিযোগ সমূহ নিষ্পত্তি হোৱা বুলি ধৰা হৈছে তাতে এয়া সুনিশ্চিত হ'বলৈ বাকী আছে যে অভিযোগৰ নিবাৰণে অভিযোগকাৰীক সন্তুষ্ট কৰিছেনে, নে সেয়া কেৱল চৰকাৰী স্থিতিৰ পুনৰাবৃত্তিহে হৈছে। এই ক্ষেত্ৰত প্ৰক্ৰিয়া আৰু নিবাৰণৰ প্ৰতি প্ৰতিক্ৰিয়াৰ প্ৰণালীবদ্ধ বিশ্লেষণেহে আলোকপাত কৰিব পাৰে। বহু ক্ষেত্ৰত অভিযোগকাৰীয়ে কাৰণ নজনাকৈ অভিযোগসমূহ বন্ধ কৰি দিয়া হৈছে বুলি ডী এ আৰ পী জী এ চিন্তা ব্যক্ত কৰে আৰু বন্ধ কৰাৰ উপযুক্ত কাৰণ জনাবলৈও নিৰ্দেশ দিয়ে। অৱশ্যে বহু ক্ষেত্ৰত সেয়া এতিয়াও হৈ উঠা নাই।

যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় কাঠামো

চী পী জী আৰ এম এছ-ত প্ৰাপ্ত অভিযোগসমূহৰ বহুখিনি ৰাজ্য চৰকাৰ

সম্পর্কীয়—শীর্ষত থকা ৰাজ্যবোৰ হৈছে উত্তৰ প্ৰদেশ, মহাৰাষ্ট্ৰ আৰু দিল্লী। অভিযোগৰ ধৰণ আৰু সেইবোৰৰ কাৰণ পৰীক্ষা কৰাটো ফলপ্ৰসূ হ'ব। কেইখনমান ৰাজ্যই গ্ৰহণ কৰা ৰাজহুৱা সেৱা সুনিশ্চিতকৰণ আইন কাৰ্যকৰী হোৱাৰ পাছত অভিযোগৰ সংখ্যা হ্রাস হৈছে নে বৃদ্ধি পাইছে? কেইখনমান ৰাজ্যই আন ৰাজ্যৰ তুলনাত কেন্দ্ৰৰ মুখাপেক্ষী হোৱাৰ প্ৰৱণতা বৃদ্ধি পাইছে নেকি? নে এই তাৰতম্য অভিযোগসমূহ কেন্দ্ৰৰ লগত সম্পৰ্কিত বুলি ধৰি লোৱাৰ ফলত হৈছে? এয়াও পৰীক্ষা কৰাটো জৰুৰী যে ৰাজ্য সম্পর্কীয় অভিযোগসমূহ তেওঁলোকলৈ পঠিওৱা হৈছে নে নাই, আৰু যদিহে পঠিওৱা হৈছে, তাৰ সাঁহাৰিলৈ অপেক্ষা কৰা হৈছে নে লগে লগে নিষ্পত্তিয়ে কৰি দিয়া হৈছে। চী পী জী আৰ এ এম এছ-ত প্ৰাপ্ত কিছু অভিযোগ সম্পৰ্কে আমাৰ শেহতীয়া বিশ্লেষণত প্ৰকাশ পাইছে যে এনে বহু ক্ষেত্ৰত আবেদনকাৰীক ৰাজ্য চৰকাৰৰ লগত যোগাযোগ কৰিবলৈ কোৱা হৈছিল আৰু অভিযোগ আগলৈ প্ৰেৰণ কৰাৰ সলনি নিষ্পত্তিয়ে কৰি দিয়া হৈছিল নিবাৰণ নকৰাকৈয়ে। এয়া সুনিশ্চিত কৰাটো জৰুৰী যাতে যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় গাঁথনিত প্ৰভাৱ নেপেলোৱাকৈ চী পী জী আৰ এম এছ-এ ৰাইজৰ বাবে ব্যৱস্থাপকৰ ভূমিকা পালন কৰে। প'ৰ্টেলত ৰাজ্যসমূহৰ কৰ্মদক্ষতা ৰাজ্যসমূহলৈকে এৰি দিব পৰা যায়, কিন্তু যেতিয়া এটা ৰাজহুৱা অভিযোগ পঞ্জীয়ন হয় আৰু তাত ন্যায়িক অধিকাৰ ক্ষেত্ৰৰ সংঘাত জড়িত থাকে, তেনে ক্ষেত্ৰত কেন্দ্ৰই ব্যৱস্থাপকৰ দায়িত্ব পৰা সাৰিব নোৱাৰে। অভিযোগৰ পৰিণামসমূহ ৰাজহুৱাকৈ দৃষ্টিগোচৰ কৰা উচিত।

ৰাজহুৱা সেৱা প্ৰদানত ব্যক্তিগত খণ্ড

চৰকাৰ পৰিচালনাৰ ক্ষেত্ৰত পৰিৱৰ্তিত দৃষ্টিকোণৰ বাবে য'ত য'ত সেৱা প্ৰদানৰ দায়িত্ব ব্যক্তিগত খণ্ডক দিয়া হৈছে, তাত দায়বদ্ধতাৰ গাঁথনি থকা উচিত যাতে এয়া সুনিশ্চিত কৰিব পাৰি যে গ্ৰাহকৰ অধিকাৰ খৰ্ব নহয় আৰু ভুক্তভোগীৰ অভিযোগৰ উপযুক্ত স্তৰত কাৰ্যকৰীভাৱে নিবাৰণ কৰিব পৰা যায়। একাংশত নিয়ামক কৰ্তৃপক্ষ গঠন কৰা হৈছে, এই সংস্থাসমূহৰ স্বায়ত্ততা সম্পৰ্কে প্ৰশ্ন উত্থাপিত হৈছে। গ্ৰাহকক সঠিক আৰু কাৰ্যকৰী নিবাৰণ প্ৰদান কৰাৰ ক্ষেত্ৰত এই সংস্থাসমূহৰ সামৰ্থ্যক চৰকাৰী আৰু ব্যক্তিগত খণ্ডৰ হস্তক্ষেপে প্ৰভাৱিত কৰে। নিয়ামক সংস্থাসমূহৰ দায়বদ্ধতাৰ ক্ষেত্ৰত স্বায়ত্ততাৰ অৱশ্যে নিজা প্ৰত্যাহ্বানো আছে। নিজ নিজ দায়িত্ব পালনত স্বচ্ছতাৰ জৰিয়তে এই সংস্থাসমূহক ৰাজহুৱাভাৱে দায়বদ্ধ কৰি ৰখাটো প্ৰয়োজনীয়। সিদ্ধান্ত গ্ৰহণৰ প্ৰক্ৰিয়া আৰু কাৰণসমূহ ৰাইজৰ মন্তব্যৰ বাবে মুকলি কৰি সেইবোৰৰ বিৰুদ্ধে অভিযোগ হ্রাস কৰাত সহায়ক হোৱাৰ লগতে ব্যক্তিগত সেৱা প্ৰদানকাৰীৰ বিৰুদ্ধে থকা অভিযোগো কাৰ্যকৰীভাৱে নিবাৰণত সহায়ক হ'ব পাৰে।

দায়বদ্ধতাৰ প্ৰসংগ

বহু অভিযোগে জটিল বিষয় আৰু উপৰ্যুপৰি ন্যায়িক অধিকাৰ ক্ষেত্ৰ সামৰি লয়, যাৰ ফলত নীতি-নিয়ম, প্ৰক্ৰিয়া, ন্যায়িক অধিকাৰ আৰু নিবাৰণৰ সঠিক ব্যৱস্থা সম্পৰ্কে ধূসৰতা আঁতৰোৱা আৰু স্পষ্টতাৰ প্ৰয়োজন হৈ পৰে। বহু অভিযোগৰ ক্ষেত্ৰত ভিন ভিন কৰ্তৃপক্ষৰ মাজত সমন্বয়ৰ সমস্যাও থাকে। এই সমস্যাসমূহ আৰু ভুক্তভোগীক ভিন ভিন কৰ্তৃপক্ষৰ মাজত ওলোমাই

ৰখাতকৈ সমন্বিত সাঁহাৰিৰ বাবে যথোপযুক্ত ব্যৱস্থা গঢ়ি তোলাটো কাম্য। এই জটিলতাৰ প্ৰসংগত, এয়াও জৰুৰী যে উপযুক্ত স্তৰত অভিযোগ নিবাৰণৰ ব্যৱস্থাবোৰ এইদৰে গঢ়ি তোলা উচিত যাতে সেইবোৰৰ সহজলভ্যতা আৰু সেইবোৰৰ কৰ্মক্ষমতা সম্পর্কীয় বিষয়সমূহ সঠিকভাৱে মন কৰা হয়। ব্যৱস্থাৰ বিকেন্দ্ৰীকৰণৰ জৰিয়তে সহজলভ্যতাৰ হাৰ বৃদ্ধি হ'ব পাৰে, কিন্তু ইয়াৰ ফলত স্থানীয় পক্ষপাত আৰু অভিযুক্তই অভিযোগৰ ৰায় দিয়াৰ নিচিনা ঘটনা ঘটিব পাৰে— যদিহে কিবা স্বায়ত্তগাঁথনি নাথাকে আৰু আপীলৰ সুযোগ নাথাকে। বিকেন্দ্ৰীকৃত অনলাইন ব্যৱস্থাই এই প্ৰত্যাহ্বানৰ মোকাবিলা কৰিব পাৰে আৰু ভিন ভিন কৰ্তৃপক্ষৰ মাজত ল'ৰা-চপৰা কৰাৰ পৰা নাগৰিকক ৰক্ষা কৰাৰ লগতে স্বচ্ছতা আৰু নিৰীক্ষণো সম্ভৱ কৰি তুলিব পাৰে। এয়া ফলৱতী হোৱাটো অৱশ্যে এই চৰ্তসমূহৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে—ক) প্ৰযুক্তিৰ সহজলভ্যতা আৰু লিখা আৰু পঢ়াৰ সামৰ্থ্যৰ সমস্যাকি দৰে মোকাবিলা কৰিব পাৰি; খ) ৰাজহুৱা অভিযোগৰ নিষ্পত্তিকৰণ মানেই যে নিবাৰণ বুলি ধৰি লোৱা হোৱা নাই সেয়া সুনিশ্চিত কৰিব পৰাকৈ দায়বদ্ধতাৰ কাঠামো কেনেকৈ প্ৰস্তুত কৰিব পাৰি। সেয়ে চী পী জী আৰ এম এছ-এ ঢুকি নোপোৱা সকলক সামৰিবৰ বাবে লোক আদালত, জনশুনানি, সামাজিক হিচাপ পৰীক্ষণ, ম'বাইল এপ আদিৰ দৰে ব্যৱস্থাও সমান্তৰালভাৱে ব্যৱহাৰ কৰাৰ প্ৰয়োজন আছে।

সুযোগৰ ৰূপত ৰাজহুৱা অভিযোগ

সেৱা প্ৰদান আৰু প্ৰশাসনৰ লগত জড়িত সংস্থাসমূহে সন্মুখীন হোৱা
(১৭ পৃষ্ঠাত চাওক)

ব্যক্তিগত সেৱাৰ যোগান ধৰোঁতা : নিষ্পত্তিকৰণ ব্যৱস্থা

উদয় এছ মেহতা*
সিদ্ধার্থ নাৰায়ণ*

৬৯ সংখ্যক গণৰাজ্য দিৱসৰ উদ্যাপনে ১.৩ বিলিয়ন ভাৰতীয়ক বিশ্বৰ সৰ্ববৃহৎ দেশ হিচাপে ভাৰতৰ সৌন্দৰ্যক পুনৰবাৰ সোঁৱৰাই দিলে। জনতাক সবলভাৱে চৰকাৰমুখী কৰি তোলাৰ বাবে 'ৰাইজৰ হৈ, ৰাইজৰ বাবে, ৰাইজৰ দ্বাৰা' শাসিত শাসন ব্যৱস্থা সঁচাই প্ৰশংসনীয়, যিহেতু ই চৰকাৰক জবাবদিহি কৰাৰ বাবে নাগৰিকক সমৰ্থৰান কৰে। অৱশ্যে এটা অদক্ষ আমোলা তন্ত্ৰেৰে আক্ৰান্ত ভাৰত চৰকাৰে চৰকাৰ আৰু ব্যক্তিগত কাম-কাজৰ বিৰুদ্ধে উত্থাপিত অভিযোগসমূহ নিবাৰণৰ বাবে সঠিক মঞ্চ গঢ়ি তুলিব পৰা নাই। সেয়ে গণতন্ত্ৰৰ প্ৰকৃত চেতনাক পৰিপূৰ্ণ কৰাৰ প্ৰয়োজনীয়তা জৰুৰীভাৱে আহি পৰিছে যাতে নাগৰিকৰ অভিযোগৰ নিবাৰণৰ বাবে সঠিক ব্যৱস্থা গঢ়ি তুলিব পাৰি।

যদিও বৰ্তমানৰ চৰকাৰে বহুকেইটা ব্যৱস্থাক ডিজিটাইজড কৰিছে আৰু চৰকাৰী মন্ত্ৰণালয়-বিভাগ আদিৰ বিৰুদ্ধে অভিযোগ উত্থাপনৰ বাবে নাগৰিকক সমৰ্থৰান কৰাৰ বাবে নতুন নতুন ব্যৱস্থাৰ সূচনা কৰিছে সেইবোৰৰ কাৰ্যকাৰিতা সম্পৰ্কে বিতৰ্কৰ অৱকাশ

আছে। লগতে, ব্যক্তিগত খণ্ডৰ সেৱাত উত্থাপিত অভিযোগত কাৰ্যকৰী নিবাৰণ ব্যৱস্থাৰ ক্ষেত্ৰত এতিয়াও এটা ব্যৱধান ৰৈ গৈছে আৰু এয়া হৈছে দূৰ সংযোগৰ দৰে বহুকেইটা খণ্ডত লোকপালৰ অনুপস্থিতি, ইয়ে ভাৰতীয় নিয়ামক প্ৰাধিকৰণৰ দৰে নিয়ামক সংস্থাৰ সংশ্লিষ্ট খণ্ড ভিত্তিক নিয়ামক ব্যৱস্থাৰ ভূমিকা আৰু প্ৰয়োজনীয়তাক তুলি ধৰে যিয়ে এজন ব্যক্তিৰ ৰাজহুৱা অভিযোগ মঞ্চলৈ ৰূপান্তৰ কৰিব পাৰে।

এতিয়ালৈকে, উপভোক্তাৰ আস্থা পাবলৈ প্ৰভাৱশালী, দক্ষ আৰু কাৰিকৰী অভিযোগ নিবাৰণৰ প্ৰয়োজনীয়তাক দুৰ্ভাগ্যজনকভাৱে আওকাণ কৰা হৈ আহিছে। বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত প্ৰধানতঃ গুৰুত্ব দিয়া হয় সামগ্ৰী আৰু সেৱাৰ উপলব্ধতাতহে, অথচ বিক্ৰীৰ পাছত গ্ৰাহকৰ সক্ৰিয়তা আৰু অভিযোগ নিবাৰণৰ ক্ষেত্ৰত চিন্তা অত্যন্ত সীমিত। এজন ভাৰতীয় গ্ৰাহকে অভিযোগ নিবাৰণৰ বাবে তিনি তৰপীয়া ব্যৱস্থাৰ মুখামুখি হয়। প্ৰথমে, অভিযোগকাৰীয়ে সমাধানৰ বাবে উপলব্ধ মঞ্চ বা ব্যৱস্থা সম্পৰ্কে সজাগ নহয়। দ্বিতীয়তে, তেওঁলোকে সঠিক নিবাৰণ ব্যৱস্থাৰ

বিষয়ে সজাগ হ'লেও অভিযোগ দাখিলৰ বাবে সেইখিনি ঢুকি পোৱাটো এটা ডাঙৰ সমস্যা। তৃতীয়তে, যদিও অভিযোগকাৰী ব্যক্তিয়ে নিজৰ অভিযোগ সঠিক চৰকাৰী ব্যৱস্থাৰ যোগেদি দাখিলো কৰে, সেয়া সমাধা হোৱাৰ অনিশ্চয়তাই বেছি। এইক্ষেত্ৰত পূৰ্বাৰ্থ নৰখাকৈ ক'ব পাৰি যে ভাৰতীয় নাগৰিকে অভিযোগ দাখিল কৰা এটা সংস্কৃতিৰ অভাৱত ভোগে যি চৰকাৰৰ পৰা সমাধান আশা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰধান বাধা। উপভোক্তাক অভিযোগ দাখিল কৰিবলৈ উৎসাহিত কৰা অথবা নিৰুৎসাহিত নকৰাকৈ এটা অভিযোগ নিবাৰণকাৰী সংস্কৃতি গঢ়ি তুলি এয়া কৰিব পৰা যায়।

এই প্ৰত্যাহ্বানসমূহ অতিক্ৰম কৰিব পৰাকৈ আৰু সকলো নাগৰিকৰ বাবে এটা সুবিধাজনক অভিযোগ নিবাৰণ ব্যৱস্থা গঢ়িব পৰাকৈ চৰকাৰে আৰ্ট ফ'ৰ গভাৰ্নেন্স অৰ্থাৎ দায়বদ্ধতা, দায়িত্ব আৰু পাৰদৰ্শিতাৰ সপোন বাস্তৱায়িত কৰাৰ মানসেৰে বৰ্তমান দেশত কাৰ্যকৰী হৈ থকা ৰাজহুৱা অভিযোগ নিবাৰণ ব্যৱস্থা-সমূহ ডিজিটাইজড কৰাৰ লগতে কেইবাটাও নতুন ব্যৱস্থাৰ সূচনা কৰিছে। যেনে ৰে'ল মন্ত্ৰণালয়ৰ নিবাৰণ, পেট্ৰ'লিয়াম মন্ত্ৰণালয়ৰ নিবাৰণ আৰু তেল আৰু প্ৰাকৃতিক গেছৰ ই-সেৱা, প্ৰ'-এক্টিভ গভাৰ্নেন্স এণ্ড টাইমলি ইম্প্লিমেণ্টেছন (যি পী আৰ এ জী এ টী আই নামে এটা বহুমুখী নিবাৰণ ব্যৱস্থা) আদি যিবোৰে চৰকাৰী সেৱাৰ লগতে কেতবোৰ ক্ষেত্ৰত ব্যক্তিগত সেৱা প্ৰদানকাৰীৰ বিৰুদ্ধে অনলাইন মাধ্যমেৰে নিজৰ অভিযোগ দাখিল কৰিবলৈ নাগৰিকক সমৰ্থৰান কৰি তোলে।

*লিখক উদয় এছ মেহতা কনজুমাৰ ইউনিট এণ্ড ট্ৰাষ্ট ছ'চাইটি (CUTS) ইণ্টাৰনেচনেলৰ উপ-কাৰ্যবাহী সঞ্চালক। লিখক সিদ্ধার্থ নাৰায়ণ প্ৰতিষ্ঠানৰ গৱেষণা সহযোগী।

পদক্ষেপসমূহ নতুনকৈ সজাই তথ্য আৰু যোগাযোগ প্ৰযুক্তিৰ প্ৰয়োগেৰে এইবোৰৰ পৰিসৰ বৃদ্ধি কৰি প্ৰথম দুটা প্ৰত্যাহ্বান কিছু পৰ্যায়লৈ অতিক্ৰম কৰাটো পৰিলক্ষিত হৈছে। অৱশ্যে তৃতীয়টো প্ৰত্যাহ্বান অৰ্থাৎ অভিযোগসমূহক লৈ কাৰ্যব্যৱস্থা গ্ৰহণ এতিয়াও বহুক্ষেত্ৰত সম্ভৱ হৈ উঠা নাই। অন্ততঃ ৰাজহুৱা সেৱাৰ দৃষ্টিৰে অভিযোগৰ সুব্যৱস্থা কৰিব পৰা এখন বিধেয়ক ওলমি আছে আৰু সেয়া হৈছে ‘ডী ৰাইট অৱ ছিটিজেনছ ফৰ টাইম বাউণ্ড ডেলিভাৰী অৱ গুড্ছ এণ্ড ছাৰ্ভিছ এণ্ড ৰিড্ৰেছেল অৱ ডেয়াৰ গ্ৰীভেনছেছ বিল’ (যি লোকপাল বিধেয়ক হিচাপে জনাজাত), ই ২০১১ৰ পৰাই ওলমি আছে। যদিও চৰকাৰে সামগ্ৰী বিলিকৰণ আৰু আতিশয্য প্ৰতিবিধান আঁচনি-২০১৫ৰ পোষকতা কৰিছে, এনেধৰণৰ কাৰ্যই সঠিক নিবাৰণকাৰী কাৰ্যপন্থাৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে নে নোৱাৰে, সেয়াও অনিশ্চিত।

তদুপৰি, দুৰ্বল আন্তঃগাঁথনি আৰু বিভিন্ন নিবাৰণমূলক অনলাইন সুযোগ ক্ষেত্ৰসমূহৰ কাষ চাপিবলৈ জ্ঞানৰ সুষম বিতৰণহীনতাৰ বাবেই ই এটা আদৰ্শীয় পদক্ষেপ হোৱাৰ পাছতো এটা বৃহৎ জনসমুদায় অভিযোগ নিবাৰণমূলক কাৰ্যপন্থাৰ পৰিসৰৰ বাহিৰতে ৰৈছে। এইবাবেই উপভোক্তাৰ অভিযোগক পুনঃ পৰ্যালোচনা কৰিবলৈ লোকপাল প্ৰতিষ্ঠাৰ প্ৰয়োজনীয়তা আহি পৰিছে। ইতিমধ্যে এনে কাৰ্যপন্থা, বেংকিং, বিদ্যুৎ আৰু বীমা খণ্ডত আৰম্ভ কৰা হৈছে যদিও অন্যান্য বহু প্ৰয়োজনীয় অৰ্থনৈতিক ক্ষেত্ৰসমূহত ৰূপায়িত হোৱা নাই।

ক্ষেত্ৰ নিয়ন্ত্ৰণক আৰু অধিক সবলীকৰণৰে ব্যক্তিগত সেৱা

যোগানকাৰীৰ বিৰুদ্ধে উঠা ৰাজহুৱা অভিযোগ নিবাৰণ-ক্ষেত্ৰৰ আহিলা হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰাটো উপভোক্তাৰ অভিযোগ দক্ষভাৱে নিবাৰণ কৰাৰ অন্য এটা বিকল্প ব্যৱস্থা। চৰকাৰতকৈ উপভোক্তাক নিয়ন্ত্ৰকৰ বেছি কাষ চপাই আনিবলৈ দুয়োৰে মাজত যোগসূত্ৰ স্থাপন কৰাটো নিয়ন্ত্ৰণ ব্যৱস্থা সবলীকৰণৰ সপক্ষে এটা শক্তিশালী যুক্তি। উপভোক্তাৰ ব্যক্তিগত অভিযোগ-সমূহ সবলীকৰণৰ জৰিয়তে সমাধান কৰাৰ উপৰি এইবিলাকক জনমুখী কৰি গঢ়ি তোলাটোও খুবেই জৰুৰী। প্ৰতি পাঁচ বছৰৰ মূৰে মূৰে জনতাৰ ৰায় নিৰ্বাচিত চৰকাৰখনে ইয়াৰ যোগ্যতা আৰু অৰ্হতা প্ৰমাণ কৰে। যিহেতু নিয়ন্ত্ৰকক নিৰ্বাচন কৰা নাযায়, সেয়ে জনতাই তেওঁলোকক অধিকভাৱে জবাবদিহি কৰাৰ প্ৰয়োজন আহি পৰে।

অৱশ্যে, টী আৰ এ আই-ৰ দৰে দূৰ-সংযোগ ব্যৱস্থাৰ ক্ষেত্ৰ নিয়ন্ত্ৰকৰ তেনে ক্ষমতাৰ অভাৱ। এই নিয়ন্ত্ৰকে নিজস্ব কৰ্ম-কুশলতা অনুধাৱন কৰি দূৰ-সংযোগ খণ্ডৰ অভিযোগ নিবাৰণৰ সন্দৰ্ভত মন্তব্য বিচাৰি ২০১৬ চনত এখন পৰামৰ্শ পত্ৰ আগবঢ়াইছিল, য’ত দূৰ-সংযোগ খণ্ডৰ অভিযোগ নিবাৰণমূলক কাৰ্যপন্থাৰ পৰ্যালোচনাৰ বাবে তিনি তৰপীয়া ব্যৱস্থাৰ পোষকতা কৰা হৈছিল— দূৰ-সংযোগ সেৱা যোগানকাৰীৰ প্ৰস্তাৱ, উপভোক্তাৰ অভিযোগ পুনঃপৰ্যালোচনাকাৰী সংস্থাৰ প্ৰস্তাৱ (CGRF) আৰু দূৰ-সংযোগ লোকপালৰ মন্তব্য। অৱশ্যে এই ক্ষেত্ৰত পৰৱৰ্তী পৰ্যায়ত একো অগ্ৰগতি নোহোৱাৰ ফলত দূৰ-সংযোগ সেৱা যোগানকাৰীয়ে যিজন উপভোক্তাৰ অভিযোগ নিবাৰণ কৰিব নোৱাৰে তেওঁ হয় টেলিকম ডিছপুট্ছ ছেটল্‌মেণ্ট এণ্ড

এপেলেট্ ট্ৰিবিউনেল (TDSAT) আৰু আগলৈ ডিপাৰ্টমেণ্ট অৱ টেলিকমিউনিকেশ্বন (DoT), ক’ণ্ট্ৰ’লাইয়ড্ পাব্লিক গ্ৰীভেনছ এণ্ড মণিটৰিং ছিষ্টেম (CPGRAMS) অথবা আদালতৰ দুৱাৰ টুকুৰিয়াব পাৰে। অন্য খণ্ডতো এনে উদাহৰণ পোৱা যায়।

লগতে, দেশৰ বিশাল ভৌগোলিক পৰিসৰলৈ লক্ষ্য ৰাখি লোকপালৰ গঠনৰ পৰিপূৰক হিচাপে বিভিন্ন কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্যিক পদক্ষেপ যেনে— উপভোক্তা পৰিক্ৰমা বিভাগ, ভাৰত চৰকাৰৰ গ্ৰাহক সুবিধা কেন্দ্ৰ স্থাপনৰ স্থগিত পদক্ষেপ (য’ত উপভোক্তাৰ কল্যাণৰ অৰ্থে বিভিন্ন সেৱাসমূহ একে ঠাইতে দিহা কৰা হৈছিল) আদিৰ প্ৰয়োজন আছে। এইবোৰে ৰাষ্ট্ৰীয় আৰু ৰাজ্যিক উপভোক্তা হেল্পলাইনৰ উমৈহতীয়া তথ্য আৰু প্ৰযুক্তিৰ মাধ্যম ৰূপে কাম কৰিছিল। তথ্য যোগান আৰু অভিযোগৰ খচৰা প্ৰস্তুত, পৰামৰ্শ দানত অভিজ্ঞ আৰু প্ৰশিক্ষিত ব্যক্তি থাকিব লগা এই কেন্দ্ৰসমূহত যিকোনো ব্যক্তিগত সামগ্ৰী বা সেৱা যোগানকাৰীৰ বিৰুদ্ধে ভুক্তভোগী গ্ৰাহকে অভিযোগ দাখিল কৰিব পাৰে।

জয়পুৰৰ চী ইউ টী এছ (CUTS) ইণ্টাৰনেশ্বনেলৰদ্বাৰা পৰিচালিত গ্ৰাহক সুৰক্ষা কেন্দ্ৰৰ অভিজ্ঞতাৰে অনুভৱ কৰিব পাৰি এনে কেন্দ্ৰসমূহৰ বিষয়ে নতুন চিন্তাৰ প্ৰয়োজন আৰু সফলতাৰ কথা। আৰম্ভণিৰ ১৮ মাহত এই কেন্দ্ৰই বিভিন্ন খণ্ডৰ লগত জড়িত অভিযোগসমূহ গ্ৰহণ কৰে। অৱশ্যে ইয়াৰে ১১ শতাংশ বিত্তীয় খণ্ডৰ লগত জড়িত যিবোৰ হয়তো বি-মুদ্ৰাকৰণৰ পাছৰ ডিজিটেল পৰিশোধ মঞ্চলৈ হস্তান্তৰৰ বাবেও হ’ব পাৰে।

এনে তথ্য গ্ৰাহক সুৰক্ষা কেন্দ্ৰ পদক্ষেপৰ সাফল্য জুখিবলৈ উৎসাহ-জনক, যিহেতু উপভোক্তাসকলে তেওঁলোকৰ অভিযোগসমূহ বেংকিং, লোকপালৰ অৱস্থিতি সত্ত্বেও বিভিন্ন ভাষা আৰু মাধ্যমৰে গ্ৰাহক সুৰক্ষা কেন্দ্ৰক দাখিল কৰাৰ সুযোগ দিছে। লগতে উপভোক্তাসকল আন কিছু সেৱা যেনে উপভোক্তাৰ অধিকাৰ সম্পৰ্কে তথ্য সংগ্ৰহ, পৰামৰ্শ আৰু মধ্যস্থতাৰ জৰিয়তে সহায়-সহযোগ, গাইণ্ডটীয়া উপদেশ আৰু আনুষ্ঠানিক অভিযোগ নিবাৰণ ব্যৱস্থাৰ কাষ চপাৰ ক্ষেত্ৰত সহায় লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হয়।

স্বচ্ছসেৱী উপভোক্তা সংস্থাসমূহে এনে বিকল্প বিবাদ মীমাংসা পদ্ধতিক উৎসাহিত কৰিব পাৰিলেহেঁতেন, যিয়ে উপভোক্তা সুৰক্ষা আইন-১৯৮৬ (COPRA)ৰ অধীনত স্থাপিত বিবাদ মীমাংসা সংস্থা অৰ্থাৎ ৰাষ্ট্ৰীয় আয়োগ, ৰাজ্যিক আয়োগ আৰু জিলা ফ'ৰামসমূহৰ বোজা হ্রাস কৰাত সহায় কৰিব পাৰিলেহেঁতেন।

৩০ বছৰ আগতে ন্যায়াধিকাৰণৰ সমৰ্পিত আৰু দ্ৰুত বিকল্পৰূপে বিকশিত হ'লেও এই উপভোক্তা আদালতসমূহত সেই ন্যায়াধিকাৰণৰ নিচিনাই লক্ষণ ফুটি উঠা বুলি অভিযোগ উঠি আহিছে যদিও ৰাষ্ট্ৰীয় উপভোক্তা বিবাদ নিবাৰণ আয়োগৰ ৱেবছাইটৰ মতে আৰম্ভণিৰে পৰা ৰাষ্ট্ৰীয় আয়োগত ৮৬.২৬% গোচৰ, ৰাজ্যিক আয়োগত ৮৫.৬৭% গোচৰ আৰু জিলা ফ'ৰামসমূহত ৯২.৪৩% গোচৰ সফলতাৰে নিষ্পত্তি কৰিছে, বিভিন্ন অধ্যয়নে আঙুলিয়াই যে ইয়াৰে অধিকাংশ চী অ' পী আৰ এ-ৰ নিৰ্দ্ধাৰিত সময়সীমাৰ পাছতহে নিষ্পত্তি কৰা হৈছে। লগতে ৪ লাখতকৈ বেছি গোচৰ অমীমাংসিত হৈ পৰি ৰৈছে। 'ন্যায়াৰ

বিলম্ব মানেই ন্যায়াৰ প্ৰত্যাখ্যান' বোলা জনপ্ৰিয় কথাশাৰী মানি চলি এই উপভোক্তা আদালতসমূহে ভাৰতীয় উপভোক্তাৰ অভিযোগ নিবাৰণৰ আকাংক্ষাক ব্যৰ্থ কৰিছে। বৰ্তমানৰ চী অ' পী আৰ এ-ৰ ঠাই ল'ব লগা শেহতীয়া উপভোক্তা সুৰক্ষা বিধেয়ক ২০১৮ই কেন্দ্ৰীয় উপভোক্তা সুৰক্ষা প্ৰাধিকাৰণ (CCPA) গঠনৰ দিহা কৰিছে— যিয়ে উপভোক্তাৰ বাবে দ্ৰুততৰ অভিযোগ নিবাৰণ আৰু সমূহীয়া (Class-action) গোচৰৰ মীমাংসা কৰিব।

অসীমাংসিত গোচৰৰ সন্দৰ্ভত চী চী পী এ-ৰ প্ৰভাৱ সময়েহে নিৰ্দ্ধাৰণ কৰিব। অৱশ্যে এইটো মন কৰিবলগীয়া যে কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰসমূহৰ মাজত পূৰণ নোহোৱাকৈ ৰৈ যোৱা খালী হৈ থকা পদ, অপৰ্যাপ্ত আন্তঃগাঁথনি আৰু পৰস্পৰৰ মাজত চলি থকা শীতল কন্দল আদিৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত এনেধৰণৰ বিলম্বত দেখা যায়, যাৰ বাবে উপভোক্তা ফ'ৰামৰ দায়ৱদ্ধতা আৰু পুঁজি যোগানৰ ক্ষেত্ৰত পৰস্পৰৰ মতবিৰোধিতাই গা কৰি উঠে। সেয়েহে উপভোক্তাৰ অভিযোগ নিবাৰণৰ বাবে কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজত সমন্বয়ৰ প্ৰয়োজন, যি অনায়াসে নিবাৰণমূলক কাৰ্যপন্থা সক্রিয়তাৰে আৰু দ্ৰুতভাৱে কৰিব পাৰে।

কেন্দ্ৰ-ৰাজ্যৰ মাজৰ টনা-আঁজোৰাই কেৱল সমস্যা নহয়, বহু-বিভাগীয় বা বহু-মন্ত্ৰণালয়িক নিবাৰণমূলক কাৰ্যপন্থা একেটা খণ্ডতেই নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব লগাটোও অন্য এটা উল্লেখনীয় প্ৰত্যাহ্বান। ই-কমাৰ্ছ হৈছে এনেধৰণৰ ব্যৱস্থা, যিয়ে ৰাষ্ট্ৰীয় উপভোক্তা হেল্পলাইনত পঞ্জীয়নবদ্ধ অভিযোগসমূহৰ ক্ৰমবৰ্দ্ধিত সংখ্যা দৃষ্টিগোচৰ কৰায়। ২০১৪-১৫ৰ

১৩,৮১২টা অভিযোগৰ তুলনাত ২০১৫-১৬ত ২৩,৯৫৫টা আৰু ২০১৬-১৭ত ৫০,৭৬৭টালৈ অভিযোগ বৃদ্ধিৰ সত্ত্বেও চৰকাৰে ই-কমাৰ্ছ কোম্পানীৰ বিৰুদ্ধে উপভোক্তাৰ অভিযোগ উত্থাপনৰ বাবে এটা নিষ্ঠাৱান নিয়ামক ব্যৱস্থাৰ বিবেচনা নকৰিলে। যদিও চী চী পী এ-ৰ জৰিয়তে উপভোক্তাৰ অসুবিধা সহজসাধ্য হৈ উঠাৰ আশা কৰা হৈছিল, এটা একক নিয়ামকৰ অনুপস্থিতিৰ বাবে ডিজিটেল প্ৰযুক্তি-বিদ্যাৰ ব্যৱহাৰেৰে টুইটাৰ, ফেইছবুক আৰু আন সামাজিক মাধ্যমৰ মজিয়াত উপভোক্তাই অভিযোগ আৰু ঋনাত্মক সমীক্ষা দিয়াৰ দৰে ই-কমাৰ্ছৰ বিৰুদ্ধে চৰম পদক্ষেপ ল'বলৈ বাধ্য হয়, নিঃসন্দেহে অভিযোগ নিবাৰণৰ ক্ষেত্ৰত সুন্দৰ খোজ বুলিয়েই ক'ব পাৰি।

উপভোক্তাৰ অভিযোগ নিবাৰণ প্ৰক্ৰিয়াত সামগ্ৰিকভাৱে ক্ৰমবৰ্দ্ধিত অভিযোগক স্বীকাৰ কৰি উপৰোক্ত প্ৰগতিৰ ভিত্তিত প্ৰধান মন্ত্ৰীয়ে তেওঁৰ সচেতনতাৰ কথা শেহতীয়াকৈ ব্যক্ত কৰে। অৱধাৰিতভাৱেই উপভোক্তাৰ অভিযোগৰ দ্ৰুত সমাধানৰ বাবেই প্ৰশাসনীয় ব্যৱস্থাৰ বহনক্ষম উন্নয়ন-শীলতাৰ বাবে তেওঁ আহ্বান কৰে। চী চী পী এ-ৰ কাৰ্যক্ৰমণিকাৰ পাছতো, সমৰ্পিত আৰু সবল নিয়ন্ত্ৰণ খণ্ডবোৰ, স্বাধীন লোকপাল, জী এছ কে আৰু আন্তঃচৰকাৰী আৰু আন্তঃমন্ত্ৰণালয়িক/ আন্তঃবিভাগীয় সমন্বয়েহে উপভোক্তাৰ উত্থাপিত নিবাৰণী বিষয়বিলাক সমাধা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সহায় কৰিব। অভিযোগৰ পুনঃপৰ্যালোচনা কৰি উপভোক্তাই সন্মুখীন হোৱা তিনি তৰপীয়া প্ৰত্যাহ্বান অতিক্ৰম কৰিবলৈ চৰকাৰৰ ডী আৰ্ট আৰ্কিক পৰীক্ষাগাৰলৈ আনিব লাগে।

দ্ৰেইনত GPS সক্ৰিয় প্ৰণালী

ইণ্ডিয়ান স্পেইছ ৰিছাৰ্চ অৰ্গেনাইজেশ্বন (ISRO)ৰ সহযোগিতাত ৰে'ল মন্ত্ৰণালয়ে ৰে'লৰ সঠিক স্থান নিৰূপণ কৰিবলৈ স্বয়ংচালিত ইঞ্জিনত জী পী এছ/জী এ জী এ এন (GPS Aided Geo-Augmented Navigation System) যুক্ত ৰিয়েল টাইম ইনফৰমেছন

ছীষ্টেম (RTIS)ৰ প্ৰয়োগ কৰিছে। স্তৰ-১ত আৰ টী আই এছ প্ৰকল্পই জী পী এছ সংলগ্ন হ'বলগীয়া প্ৰায় ২৭০০ বৈদ্যুতিক স্বয়ংচালিত ইঞ্জিন সামৰি ল'ব। ২০১৮ৰ ডিছেম্বৰত এই স্তৰটো সম্পূৰ্ণ কৰাৰ পৰিকল্পনা কৰা হৈছে। অৱশিষ্ট স্বয়ং-চালিত ইঞ্জিনসমূহ পৰ্যায়ক্রমে স্তৰত সামৰি লোৱা হ'ব।

এই প্ৰক্ৰিয়াৰ পৰীক্ষা নতুন দিল্লীত সমাপন হৈছে—গুৱাহাটী আৰু নতুন দিল্লী— ৬টা বৈদ্যুতিক স্বয়ংচালিত ইঞ্জিন-সম্পন্ন মুম্বাই ৰাজধানী ৰে'ল আহি পোৱা আৰু প্ৰস্থান কৰাৰ প্ৰকৃত সময় প্ৰদানকাৰী বিশ্বাসযোগ্য আৰু উচ্চ পৰ্যায়ৰ (প্ৰায় ৯৯.৩%) আপডেটসমূহ পৰ্যবেক্ষণ কৰা হয়, আৰ টী আই এছৰ প্ৰয়োজন পূৰণৰ বাবে ই পৰ্যাপ্ত। □

(১৩ পৃষ্ঠাৰ পৰা)

প্ৰত্যাহ্বান আৰু সমস্যাবোৰক ৰাজহুৱা অভিযোগসমূহে প্ৰতিফলিত কৰাৰ উপৰি এইবোৰ ৰাজহুৱা ক্ষেত্ৰৰূপে বিস্ফেৰণ হোৱাৰ পূৰ্বে এই সমস্যাবোৰ সমাধানৰ অৱকাশো দিয়ে। অভিযোগ সম্পৰ্কীয় সজাগতাই হৈছে সেইবোৰ কাৰ্যকৰীভাৱে সমাধানৰ প্ৰথম চৰ্ত। সেয়ে ৰাইজৰ আস্থা জয় কৰিবলৈ বা চৰকাৰৰ পৰিচালনা উন্নত কৰিবলৈ কঠৰোধ কৰাতকৈ প্ৰকাশ কৰাটোকহে উৎসাহিত কৰা উচিত। ৰাজহুৱা অভিযোগ সময় মতে ধৰি সঠিকভাৱে বিশ্লেষণ কৰি ৰাজহুৱা সংস্থাসমূহে কৰ্মদক্ষতাক সঠিকভাৱে গঢ়ি তোলাৰ সুযোগ লাভ কৰে। এয়া উপলব্ধি কৰাটো গুৰুত্বপূৰ্ণ যে অভিযোগ নিবাৰণৰ ক্ষেত্ৰত পিতৃহুসুলভ দৃষ্টিভংগী সহযোগিতামূলক দৃষ্টিভংগীতকৈ কম কাৰ্যকৰী বুলি কেতিয়াবা প্ৰমাণিত হ'ব পাৰে, ইয়াৰে দ্বিতীয়টোত অভিযোগ প্ৰতিৰোধ বা সংস্থা বা নীতিৰ কাম-কাজ

উন্নত কৰাৰ বাবে ৰাইজৰ পৰা পৰামৰ্শ বিচৰা হয় আৰু সেয়া মুকলি মনেৰে বিবেচনা কৰা হয়। অভিযোগ আৰু পৰামৰ্শ, আনকি অনুসন্ধানৰ পদ্ধতিগত বিশ্লেষণে উন্নতকৰণৰ সম্ভাৱ্য বাট দেখুৱাব পাৰে। যিহেতু আটাইবোৰ অভিযোগ আনুষ্ঠানিক অভিযোগ নিবাৰণ ব্যৱস্থাৰ জৰিয়তে পঞ্জীয়নভুক্ত নহয় আৰু যিহেতু যোগাযোগৰ হেঙাৰবোৰ বিজুলী যোগান আৰু সহজলভ্যতাৰ সমস্যাৰ পৰা উদ্ভৱ হয়, সেয়ে যোগাযোগৰ আনুষ্ঠানিক মাধ্যমেৰে প্ৰাপ্ত অভিযোগসমূহে বিবেচনা কৰিলে উন্নত চৰকাৰ পৰিচালনাত সহায়ক হ'ব পাৰে।

অভিযোগ নথকাৰ অৰ্থ

যদিও সংস্থা এটাই লাভ কৰা অভিযোগসমূহে ইয়াৰ কৰ্মদক্ষতা আৰু আপাততঃ চৰকাৰ পৰিচালনাৰ অৱস্থাৰ বিষয়ে ব্যক্ত কৰে, এইখিনিতে এটা

সতৰ্কবাণীৰো প্ৰয়োজন। অভিযোগৰ অনুপস্থিতিত কোনেও যেন আশ্বস্ত নহয়, যিহেতু প্ৰকাশ কৰাৰ মাধ্যমৰ অভাৱ, প্ৰতিশোধৰ ভয় বা নিবাৰণৰ সামৰ্থ্য সম্পৰ্কে ৰাইজৰ আস্থাৰ অভাৱ আদিৰ বাবেও এয়া হ'ব পাৰে। প্ৰতিশোধৰ ভয়ত অভিযোগবোৰ গোপনে থাকিব পাৰে বা নিবাৰণৰ সামৰ্থ্য সম্পৰ্কে আস্থাৰ অভাৱ বা দাখিল কৰাৰ বাবে সময় বা সমলৰ অভাৱ বা নিবাৰণৰ বাবে ঠাইৰ সন্ধানত দীৰ্ঘ দিন দৃষ্টিগোচৰ নহ'ব পাৰে। যদিও অভিযোগবিহীন চৰকাৰ পৰিচালনাৰ দিশত অগ্ৰসৰ হোৱাটোৱেই সৰ্বস্ব প্ৰত্যাহ্বান, এয়া জৰুৰী যাতে সংস্থাসমূহে সময় মতে আৰু কাৰ্যকৰীভাৱে প্ৰাপ্ত অভিযোগ সমাধানৰ বাবে আৰু সেইবোৰৰ কাৰণ আৰু সম্ভাৱ্য সমাধান বা প্ৰতিৰোধৰ কৌশল সযতনে বিশ্লেষণ কৰাৰ পাছত সংশোধনৰ বাবে বহুমুখী ব্যৱস্থা সুনিশ্চিত কৰে। □

'পয়োভৰা'ত প্ৰকাশিত প্ৰবন্ধপাতিৰ বিষয়ে পাঠকৰ কিবা মন্তব্য থাকিলে অথবা প্ৰকাশিত তথ্যৰ উপৰি পঢ়ুৱৈ সমাজক অধিক তথ্য জনাবলৈ বিচাৰিলে, সেই বিষয়ে আমালৈ লিখি পঠিয়ায় যেন। উপযুক্ত বিবেচিত হ'লে 'পয়োভৰা'ত প্ৰকাশ কৰা হ'ব।

মহিলাৰ বাবে ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ ব্যৱস্থা

টী এম টী ভী অমুখাৱলী*

ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি সমাধান ব্যৱস্থাই প্ৰশাসনীয় প্ৰক্ৰিয়াৰ উপযুক্ততা আৰু কাৰ্যকাৰিতা সম্বন্ধে বুজ লোৱাৰ এটা পৰিমাণৰ সূচকৰূপে কাম কৰে। ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি যিকোনো প্ৰশাসন পদ্ধতিত সদায়েই আশা কৰা যায় আৰু এনে ওজৰ-আপত্তি সময় মতে গ্ৰহণ তথা তাৰ সমাধান উভয়েই যিকোনো নাগৰিক-প্ৰিয় প্ৰশাসনৰ বাবে অত্যাৱশ্যক। ভাৰত চৰকাৰে এই দিশত বহু ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছে। শীৰ্ষ স্তৰত এনেবোৰ ওজৰ-আপত্তি চোৱা-চিতা কৰিবৰ বাবে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ ঘাইকৈ দুটা নিৰ্দিষ্ট মূল সংস্থা আছে। সেয়া হ'ল—

- (১) প্ৰশাসনীয় সংস্কাৰ আৰু ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি বিভাগ, কৰ্মচাৰী, ৰাজহুৱা অভিযোগ তথা পেঞ্চন মন্ত্ৰণালয়,
- (২) ৰাজহুৱা অভিযোগ সঞ্চালকালয়, কেবিনেট সচিবালয়। কেবিনেট সচিবৰ নেতৃত্বত ওজৰ-আপত্তি সমাধান বিষয়ক সচিব বৰ্গৰ ষ্টেণ্ডিং সমিতিয়ে ভাৰত চৰকাৰৰ বিভিন্ন মন্ত্ৰণালয় আৰু বিভাগসমূহৰ ওজৰ-আপত্তি সমাধান ব্যৱস্থাৰ পৰ্যালোচনা কাম পৰিচালনা কৰে। প্ৰাপ্ত অভিযোগসমূহৰ ভিত্তিত বিভাগে বাৰম্বাৰ ওজৰ-আপত্তি কৰা

সমস্যাৰ ক্ষেত্ৰবোৰ চিহ্নিত কৰে আৰু এই সমস্যাৰ ক্ষেত্ৰবোৰ চালি-জাৰি চোৱা হয়— যাতে কাৰ্যপ্ৰণালী উন্নীতকৰণৰ সন্দৰ্ভত দিহা-পৰামৰ্শ আগবঢ়াব পৰা যায়। চৰকাৰী বিভাগবোৰে অভিযোগ-সমূহ ঘাইকৈ চোৱা-চিতা কৰিবৰ বাবে নিৰ্দিষ্ট বিষয়াসকলক প্ৰতিষ্ঠিত কৰে। তেনে বিষয়াৰ নাম, পদবী, কক্ষ নম্বৰ, কাৰ্যালয়ৰ টেলিফোন নম্বৰ ইত্যাদি অভ্যৰ্থনা তথা অন্য সুবিধাজনক স্থানত প্ৰদৰ্শনৰ ব্যৱস্থা কৰে।

কৰ্মস্থান তথা গৃহ উভয়তে মহিলা-সকলে লাভ কৰা অভিযোগসমূহ সমাধান কৰিবৰ কাৰণে বহু ব্যৱস্থা চৰকাৰে গ্ৰহণ কৰিছে আৰু এই বিষয়ত বহু আগবাঢ়িছে। মহিলাৰ বিৰুদ্ধে সকলো প্ৰকাৰৰ বৈষম্য নিৰসন বিষয়ক চনদ (কনভেনচন অন এলিমিনেচন অফ অল ফৰ্মছ অৱ দিছক্ৰিমিনেচন এগেইনষ্ট উইমেন), সহস্ৰাব্দৰ বিকাশ লক্ষ্য, মহিলা সবলীকৰণ বিষয়ক ৰাষ্ট্ৰীয় নীতি আৰু লিঙ্গভেদ সাৰ্বজনীন সমাজৰ কাৰণে থিৰ কৰা নিৰন্তৰ বিকাশ লক্ষ্যৰ সৈতে সঙ্গতি ৰাখি চৰকাৰৰদ্বাৰা বহু আঁচনি আৰম্ভ কৰা হৈছে। ফলস্বৰূপে মহিলাসকলৰ প্ৰয়োজনীয়তা পূৰণ কৰা প্ৰক্ৰিয়াত এটা ইতিবাচক প্ৰভাৱ পৰা দেখা যায়।

মহিলা আৰু শিশু বিকাশ বিভাগ তথা সামাজিক ন্যায় আৰু সবলীকৰণ মন্ত্ৰণালয়ে লিঙ্গ সমতা উন্নয়ন সাধনৰ ক্ষেত্ৰত যথেষ্ট বৰঙণি যোগাইছে। তেনেদৰে শিশু লিঙ্গ সমানুপাতৰ হাৰ উন্নয়নৰ ক্ষেত্ৰতো আৰু ঙ্গণ হত্যাৰ অপকৰ্মক উচ্ছেদ কৰাৰ সন্দৰ্ভতো বৰঙণি লেখত ল'বলগা। বিভাগসমূহে শিশু, মহিলা, জ্যেষ্ঠ নাগৰিকসকলৰ যতন তথা সুৰক্ষাৰ ব্যৱস্থা বিভিন্ন আঁচনিৰ জৰিয়তে যোগান ধৰিছে। তেনে আঁচনিৰ কেইখনমান হ'ল— কৰ্মৰত মহিলা আৱাসগৃহ, ওৱান ষ্টপ ছেণ্টাৰ, ছ'ৰ্ট ষ্টে হোমছ, বৃদ্ধ বয়সৰ গৃহ, মহিলা-শিশু-বয়োজ্যেষ্ঠসকলৰ হেল্পলাইন।

বিভাগটোৱে ভাৰতীয় সংবিধানৰ অধীনত নিশ্চিত কৰা মহিলা, শিশু আৰু জ্যেষ্ঠ নাগৰিকৰ সুৰক্ষা তথা অধিকাৰ নিশ্চিত কৰিবৰ কাৰণে বহু সামাজিক আইনৰ বিধি-ব্যৱস্থা ৰূপায়ণ কৰিছে। তেনে আইনবোৰ হ'ল— ঘৰুৱা হিংসাত্মক কাৰ্য আইন, ২০০৫, যৌতুক নিষেধ আইন, ১৯৬১, শিশু বিবাহ নিষেধ আইন, ২০০৬, কৰ্মতলীত যৌনভাৱে হাৰাশাস্তি কৰাৰ পৰা মহিলা সুৰক্ষা আইন, ২০১৩ তথা পিতৃ-মাতৃ আৰু জ্যেষ্ঠ নাগৰিকক চোৱা-চিতা আৰু কল্যাণ সাধন আইন, ২০০৭।

ভাৰতৰ সংবিধানে অনুচ্ছেদ ১৫ (১) আৰু (৩)ৰ অধীনত থকা সমভাৱৰ দৃষ্টিভঙ্গীক আঁকোৱালি লৈছে। ইপিনে ১৪ অনুচ্ছেদে সমতাৰ দফাটোৰ অধিক বোজা বহন কৰিলেও ১৫ অনুচ্ছেদৰ বৈষম্যহীন ভাৱাৰ্থৰ জৰিয়তে সংবিধানে মহিলাৰ কাৰণে ইতিবাচক কাৰ্য সাধন কৰিবলৈ ৰাষ্ট্ৰক ক্ষমতা দিছে— যাতে ১৪ অনুচ্ছেদত থকা সম ব্যৱহাৰৰ গেৰাণ্টি নিশ্চিত কৰা কাৰ্যক উপলব্ধ

*লিখক টী এম টী ভী অমুখাৱলী তামিলনাড়ু চৰকাৰৰ সমাজ কল্যাণ বিভাগৰ সঞ্চালক

কৰিব পাৰে। ২১ অনুচ্ছেদে প্ৰতিজন ব্যক্তিৰ জীৱন আৰু ব্যক্তিগত স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ প্ৰদান কৰিছে। “মৰ্যাদা” সহকাৰে জীয়াই থকাৰ অধিকাৰ হ’ল এই অনুচ্ছেদৰ প্ৰত্যাশা পূৰ্ণ কৰাৰ অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ নিৰ্ণায়ক সূচক।

গৃহত মহিলাৰ বাবে অভিযোগ সমাধান পদ্ধতি

ঘৰুৱা হিংসাত্মক কাৰ্য হ’ল মৰ্যাদা সহকাৰে জীয়াই থকাৰ মূল অধিকাৰক উলংঘা কৰা। বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণভাৱে ২১ অনুচ্ছেদে কেৱল বিধিগত বক্ষণাবেক্ষণেই দাবী কৰা নাই, তদুপৰি ৰাষ্ট্ৰৰ কাৰ্যত প্ৰক্ৰিয়া গ্ৰহণত যথেষ্ট গুৰুত্ব আৰোপ কৰিবলৈ কৈছে— যাতে মৰ্যাদা সহকাৰে জীৱনটোক বক্ষা তথা জীয়াই থকাৰ অধিকাৰ পূৰ্ণ কৰিব পাৰে। পিছে ‘ব্যক্তিগত নায়ক’ অথবা ‘ৰাষ্ট্ৰবিহীন নায়ক’ৰদ্বাৰা ‘ব্যক্তিগত ক্ষেত্ৰত’ সংঘটিত কৰা হিংসাত্মক কাৰ্য হ’ল ঘৰুৱা হিংসাত্মক কাৰ্যৰ দৰেই, আৰু ইয়াক সমাধান কৰিবলৈ অধিক কঠিন হয়। সেইদেখি এয়া হ’ল ন্যায়ৰ সন্দৰ্ভত থকা ভাবক আমি বুজি উঠাৰ ক্ষেত্ৰত এটা ডাঙৰ প্ৰত্যাহ্বান। গতিকে আইনত এই ‘ব্যক্তিগত’ ক্ষেত্ৰত হিংসাক সঠিকভাৱে উল্লেখ কৰা আৱশ্যক আৰু প্ৰতিৰোধ-মূলক উপায়ৰ ব্যৱস্থা কৰা প্ৰয়োজন।

২০১২ চনত দিল্লীত হোৱা কুখ্যাত বলাৎকাৰ আৰু মৃত্যু ঘটনাৰ পিছত চৰকাৰে এটা সুকীয়া পুঁজি সৃষ্টি কৰে। তাৰ নাম হ’ল ‘নিৰ্ভয়া পুঁজি’। মহিলাসকলৰ নিৰাপত্তা নিশ্চিত কৰিবৰ কাৰণে কৰা বিশেষ যোজনাৰ ৰূপায়ণৰ কাম-কাজ পৰ্যবেক্ষণ কৰা হয়। ভাৰতৰ সংবিধানৰ অধীনত মহিলাৰ বাবে প্ৰত্যায়িত কৰা এই সুৰক্ষা আৰু নিৰাপত্তা ব্যৱস্থাৰ ভিত্তিত মহিলা আৰু

শিশু বিকাশ মন্ত্ৰণালয়ে নতুন প্ৰয়াস হাতত লৈছে আৰু ৰাজ্য চৰকাৰবোৰেও ইয়াক ৰূপায়ণ কৰিছে।

মহিলাসকলৰ সুৰক্ষা আৰু নিৰাপত্তা প্ৰদান তথা তেওঁলোকৰ অধিকাৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিবৰ বাবে কেন্দ্ৰত মহিলা বিষয়ক ৰাষ্ট্ৰীয় আয়োগ গঠন কৰা হয়। ইয়াকে অনুসৰণ কৰি ৰাজ্য চৰকাৰেও মহিলাৰ অধিকাৰ উলংঘা কৰা সম্পৰ্কিত বিষয়বোৰ হাতত ল’বৰ কাৰণে মহিলা বিষয়ক ৰাজ্যিক আয়োগ স্থাপন কৰে। যৌতুকজনিত কাৰণবশতঃ হাৰাশাস্তি ভোগা, ঘৰুৱা হিংসাত্মক ঘটনা, যৌনাত্মক শাস্তি, অপহৰণ, যৌনমূলক কু-প্ৰবৃত্তি আৰু পৰিয়ালৰ বিবাদৰ বলি হোৱা মহিলাই তেওঁলোকৰ ওজৰ-আপত্তিবোৰ খৰতকীয়াকৈ আৰু উপযুক্তভাৱে সমাধান কৰিবৰ কাৰণে ৰাজ্যিক মহিলা আয়োগৰ ওচৰ চাপিব পাৰে। এই ৰাজ্যিক আয়োগে ৰাইজৰ মতামত, অভিযোগ আদি গ্ৰহণ কৰিবৰ বাবে ৰাজহুৱা শুনানিবো ব্যৱস্থা কৰে। সেই একেদৰে স্বতন্ত্ৰীয়া মানৱ অধিকাৰ আয়োগ তথা ৰাজ্যিক শিশু অধিকাৰ আয়োগৰ দৰে অন্যান্য মঞ্চ আছে— যিবোৰে অন্যান্য শ্ৰেণীৰ লোকৰ বাবে উপযুক্তভাৱে ওজৰ-আপত্তি সমাধান কৰে। সেই শ্ৰেণীৰ লোকৰ ভিতৰত আছে সাধাৰণ ৰাইজ তথা বিশেষকৈ ল’ৰা-ছোৱালীবোৰ।

কৰ্মস্থানত মহিলাৰ বাবে ওজৰ-আপত্তি সমাধান পদ্ধতি

সামাজিক আইনসমূহৰ সন্দৰ্ভত থাউকতে পোৱা কিতাপ উলিওৱা হৈছে আৰু বিভিন্ন বিভাগত কাম কৰা সকলোকে প্ৰশিক্ষণ প্ৰদান কৰিবলৈ লোৱা হৈছে। কৰ্মথলীত মহিলাক যৌনাত্মক হাৰাশাস্তি কৰা আইন-২০১৩ বিষয়ক

পোষ্টাৰ আৰ্হি কৰি ছপা কৰা হয় আৰু গুৰুত্বপূৰ্ণ ঠাইবিশেষত প্ৰদৰ্শন কৰিবৰ বাবে সকলো জিলালৈকে প্ৰেৰণ কৰা হয়। এই পোষ্টাৰবোৰ মেট্ৰো ৰে’ল আৰু এম টী চী বাছবোৰতো প্ৰদৰ্শন কৰা হয়।

ভাৰত চৰকাৰে মহিলা আৰু শিশু বিকাশ মন্ত্ৰণালয়ৰ জৰিয়তে এটা বিশেষ অনলাইন অভিযোগ পদ্ধতি বিকাশ কৰি উলিয়াইছে। ইয়াক কোৱা হয়— She-Box। ইয়াৰ ৱেবছাইট হ’ল— www.mwcdshebox.nic.in।

এই ‘ছেক্সুৱেল হাৰাছমেণ্ট ইলেকট্ৰনিক বক্স’ (চমুকৈ She-Box), অৰ্থাৎ যৌনাত্মক হাৰাশাস্তি কৰা ঘটনাৰ সাক্ষীৰূপে সহায়ক এই বাকচ প্ৰতিগৰাকী মহিলাৰ বাবে এনে এটা ব্যৱস্থা যাক সহজে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে—তেহেলে তেওঁৰ কৰ্ম স্থিতি যিয়েই নহওক। সংগঠিত অথবা অসংগঠিত প্ৰতিষ্ঠান, ব্যক্তিগত অথবা ৰাজহুৱা খণ্ডৰ অনুষ্ঠান— যিয়েই নহওক, তাত কোনো বাধা নাই। ভাৰত চৰকাৰৰ প্ৰয়াস হ’ল তেনে মহিলাক যৌনাত্মক হাৰাশাস্তি সম্পৰ্কিত অভিযোগ পঞ্জীয়ন কৰিবলৈ সুবিধা প্ৰদান কৰা। যিকোনো মহিলাই কৰ্মথলীত যৌনাত্মক হাৰাশাস্তিৰ সন্মুখীন হ’লে এই পোৰ্টেলৰ জৰিয়তে তেওঁ অভিযোগ পঞ্জীয়ন কৰিব পাৰে। ‘ছি-বক্স’ত এবাৰ অভিযোগ দাখিল কৰিলে যি অঞ্চলত তেনে ঘটনা সংঘটিত হৈছে সেই অঞ্চলৰ সংশ্লিষ্ট কৰ্তৃপক্ষলৈ কাৰ্য ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিবৰ কাৰণে পোন-পটীয়াকৈ পঠিয়াই দিয়া হ’ব।

কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে এটা বিশেষ আঁচনি প্ৰচলন কৰিবলৈ প্ৰস্তাৱ কৰিছে। ইয়াৰ নাম হ’ল ‘ছখী’। এই ‘ওৱান ষ্টপ ছেণ্টাৰ’ৰ উদ্দেশ্য হ’ল হিংসাত্মক কাৰ্যৰদ্বাৰা আক্ৰান্ত মহিলাক সমৰ্থন প্ৰদান কৰা। তেনে ধৰণৰ হিংসা কাৰ্য

সংঘটিত হ'ব পাৰে ৰাজহুৱা তথা ব্যক্তিগত স্থানত, পৰিয়ালৰ ভিতৰত, সমাজ আৰু কৰ্মস্থানত। আঁচনিখনৰ লক্ষ্য হ'ল ৰাজহুৱা আৰু ব্যক্তিগত স্থান উভয়তে হিংসাবাদৰ আক্ৰান্ত মহিলাক সমৰ্থন (চিকিৎসা, ন্যায়িক আৰু আৰক্ষীৰ সহায়) যোগোৱা তথা সহায় কৰা।

এই কেন্দ্ৰৰ কাম-কাজ তথা সেৱা আগবঢ়াবলৈ কাৰ্য ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিবলৈ লোৱা হৈছে। বিপদত পৰা মহিলাক সেৱা প্ৰদানৰ ক্ষেত্ৰত যোগসূত্ৰ স্থাপন কৰিবৰ বাবে বিভিন্ন বিভাগৰ বিষয়াসকলক জনোৱা হয়। তেনে বিষয়াসকল হ'ল— জিলা সামাজিক কল্যাণ বিষয়া, সুৰক্ষা বিষয়া, স্থানীয় আৰক্ষী লোক, জিলা ন্যায়িক সেৱা কৰ্তৃপক্ষ, সমূহীয়া সংগঠন, সমন্বিত সমূহীয়া বিকাশ সেৱা আৰু স্বাস্থ্য বিভাগৰ বিষয়াসকল। এই কেন্দ্ৰবোৰত পৰামৰ্শদাতা নিয়োগ কৰা হৈছে তথা নিজাববীয়াকৈ কেন্দ্ৰলৈ অহা বিপদত পৰা মহিলাক প্ৰয়োজনীয় সমৰ্থন (অভয় প্ৰদান আদি) আগবঢ়াবলৈ উক্ত কেন্দ্ৰই আৰম্ভ কৰিছে।

কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে আন এখন আঁচনিও আৰম্ভ কৰিছে। সেই আঁচনিখন হ'ল “ইউনিভাৰ্চেল ইজেকচন অৱ উইমেন হেল্পলাইন”। ইয়াৰ উদ্দেশ্য হ'ল হিংসাবাদৰ আক্ৰান্ত মহিলাসকলক ৰেফাৰেল ব্যৱস্থাৰ জৰিয়তে [অৰ্থাৎ আৰক্ষী, অ' এছ চী (ওৱান ষ্টপ ছেণ্টাৰ), হাস্পাতালৰ দৰে উপযুক্ত কৰ্তৃপক্ষৰ স'তে সংযোগ সাধন কৰি] ২৪ ঘণ্টাৰ তাৎক্ষণিক তথা জৰুৰীভাৱে সঁহাৰি জনোৱাৰ লগতে এটা ছিঙ্গল ইউনিফৰ্ম নম্বৰৰ জৰিয়তে সমগ্ৰ দেশখনে মহিলা সম্পৰ্কিত চৰকাৰী কাৰ্যসূচী সম্বন্ধে সন্বেদ প্ৰদান কৰা।

বিভাগৰ ভিতৰতে প্ৰয়োজনীয় তথ্যসমূহত ভাগ লৈ জ্ঞানৰ পৰিধি বৃদ্ধি কৰি উপযুক্ত ব্যৱস্থা গ্ৰহণৰ বাবে এটা সুবিধাজনক ৱেবছাইট বিকাশ কৰা হৈছে। ইয়াত অনলাইন এম আই এছ ৰিপ'ৰ্টিং পদ্ধতিও আছে।

ওজৰ-আপত্তি সমাধানৰ অন্য উপায়

তথ্য জনাৰ অধিকাৰ আইনে জন কল্যাণ আৰু প্ৰশাসনৰ বাবে যিবোৰ কাম-কাজ কৰিছে আৰু যি পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰিছে সেই বিষয়ে জনগণক জনোৱাৰ আৱশ্যক হয়। লগতে সেৱা প্ৰদান কৰিবলৈ চৰকাৰৰ দায়িত্ব তথা সামৰ্থ্য নিৰূপণ কৰিবৰ কাৰণেও জনতাক তথ্য যোগানৰ প্ৰয়োজন হয়।

নাগৰিক চনদ : ইয়াৰদ্বাৰাই জনগণৰ ওজৰ-আপত্তি কিম্বা অভিযোগ-সমূহ সমাধান কৰাৰ চৰকাৰৰ দায়বদ্ধতা তথা দৃষ্টিভঙ্গীৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰা হয়। কিমান সময়ৰ আৱশ্যক হয়, সঁহাৰি প্ৰদানৰ সম্ভাৱ্য সময়সীমা, সেৱাৰ মান, অভিযোগকাৰীৰ অধিকাৰ আৰু সেৱা বিতৰণৰ ক্ষেত্ৰত আশাশ্বিত সময় আদি বিষয়বোৰ সৰিক্তাৰে দাঙি ধৰা হয়।

গ্ৰাম সভা : এই সভা গ্ৰাম্য সমূহীয়া সদস্যসকলৰ ওজৰ-আপত্তি সমাধান কৰিবলৈ গ্ৰাম্য পৰ্যায়ত পৰিচালনা কৰা হয়; আৰু এটা শক্তিশালী পঞ্চায়তীৰাজ পদ্ধতিয়ে এই প্ৰক্ৰিয়া অব্যাহত ৰাখিবৰ বাবে সুবিধা কৰে।

চেমনীয়াৰ ন্যায় আইন : এই আইনৰ জৰিয়তে শিশু গৃহসমূহ পৰ্যবেক্ষণ কৰা হয়, শিশুৰ কাৰ্যকলাপ সঠিক আছেনে তাৰ ওপৰতো চকু দিয়া হয় আৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ বিৰুদ্ধে কৰা সকলো ধৰণৰ অপব্যৱহাৰ কাৰ্য তথা অবৈধ সৰবৰাহ কাৰ্য নিয়ন্ত্ৰণৰ ওপৰত

মনোযোগ দিয়া হয়। বিভাগটোৱে যিবোৰ অভিযোগ লাভ কৰে সেই সকলোবোৰৰ ক্ষেত্ৰত উপযুক্ত ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰে। ৪০,০০০তকৈ অধিক মহিলাৰ পৰা এনে অভিযোগ লাভ কৰা হৈছিল আৰু সেই অভিযোগৰ ভিতৰত দেশৰ ৬ হাজাৰতকৈ অধিক শিশুৰ বিবাহ প্ৰতিৰোধ কৰা হয়।

ছাত্ৰী নিৰাস আইন : এই আইনখনে কাম কৰা মহিলাসকলক সকাহ প্ৰদান কৰে। তেওঁলোকে থকা হোষ্টেলত সুৰক্ষা তথা নিৰাপত্তা নিশ্চিত কৰে। মূল সা-সুবিধা যেনে— থকা-মেলা, খাদ্য, সুৰক্ষাৰো নিশ্চিত কৰে।

জ্যেষ্ঠ নাগৰিক আইন : এই আইনৰ অধীনত ৰাজহ বিভাগ পৰ্যায়ৰ ট্ৰাইবুনেল গঠন কৰা হয়— যাতে পিতৃ-মাতৃ তথা জ্যেষ্ঠ নাগৰিকসকলৰপৰা পোৱা অভিযোগসমূহ সমাধান কৰিব পাৰি। নিজৰ ল'ৰা-ছোৱালীয়ে তেওঁলোকক চোৱা-চিতা কৰিবলৈ এৰি দিলে আইনখনৰ মতে তেওঁলোকক চোৱা-চিতা কৰিবলৈ দায়বদ্ধ।

সামৰণি :

যিকোনো অভিযোগৰ ক্ষেত্ৰত যি ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা হয় সেইবোৰ সংগৃহীত তথ্য তথা বিশ্লেষণ পদ্ধতিৰদ্বাৰা পৰিচালিত হোৱা আৱশ্যক। কিমান অভিযোগ পোৱা হ'ল, সমাধান তথা কিমান সংখ্যক নিষ্পত্তি কৰা হ'ল আৰু কিমান সংখ্যক অভিযোগ সিদ্ধান্ত নিৰ্ণায়ক কৰ্তৃপক্ষলৈ পঠোৱা হ'ল— এই সকলোবোৰ পৰ্যালোচনা কৰিবৰ বাবে সমিতি গঠন কৰিব লাগে। লগতে সঘনে কৰা প্ৰশ্ন আৰু চৰকাৰী বিভাগবোৰে বাৰম্বাৰ কৰা ভুল-ত্রুটিবোৰ ৰেকৰ্ড কৰা

(৪২ পৃষ্ঠাত চাওক)

এখন স্বচ্ছ ভাৰত লাভৰ বাবে আচৰণগত পৰিৱৰ্তন যোগাযোগৰ ভূমিকা

পৰমেশ্বৰণ আয়াৰ*

বিগত চাৰিটা দশকত বিভিন্ন চৰকাৰে সমগ্ৰ বছৰজুৰি দেশত গ্ৰাম্য অনাময়ৰ বাবে বিভিন্ন কাৰ্যসূচী গ্ৰহণ কৰিছে। গ্ৰামাঞ্চলত সুৰক্ষিত অনাময়ৰ বাবে গ্ৰহণ কৰা আঁচনিবোৰৰ ভিতৰত প্ৰথম পদক্ষেপ হ'ল ১৯৮১ চনৰ কেন্দ্ৰীয় গ্ৰাম্য অনাময় কাৰ্যসূচীৰপৰা ১৯৯৯ত নৱগঠিত সম্পূৰ্ণ অনাময় অভিযান (টী এছ টী)ৰ পৰা নিৰ্মল ভাৰত অভিযানলৈ গ্ৰহণ কৰা বিভিন্ন কাৰ্যসূচীৰ জৰিয়তে দেশত স্বচ্ছ ভাৰত অভিযানৰ এই ধৰণৰ গণমুখী অভিযান দেখা পাব। সমগ্ৰ বিশ্বৰ ভিতৰতে বৃহৎ অনাময় কাৰ্যসূচী হিচাপে স্বচ্ছ ভাৰত অভিযানে ইয়াৰ পূৰ্বৰ সমপদাধিকাৰীবোৰক পাছ পেলাই এটা সমাজ ভিত্তিক গণ আন্দোলনত পৰিণত হৈছে।

এই নিবন্ধই সম্পূৰ্ণ অনাময় কাৰ্যসূচীৰ লক্ষ্যই সামৰা স্বচ্ছ ভাৰত অভিযান (গ্ৰামীণ)ৰ উন্নয়নৰ গতি প্ৰতিফলিত কৰিছে। আৰম্ভণিতে ই কাৰ্যসূচীৰ এটা অৱলোকনত আৰম্ভ হৈ, ইয়াৰ অগ্ৰগতি আৰু সফলতা আৰু কাৰ্যক্ষমতালৈ গতি যি সামাজিক নেতৃত্বধাৰী অংশগ্ৰহণৰ ভিত্তি আৰু কাৰ্যসূচীৰ ফলাফলত এটা বৃহৎ প্ৰভাৱ

পেলায়। পৰৱৰ্তীভাৱে এই পত্ৰই গুণগুণনি সৃষ্টি আৰু জন আন্দোলনৰ ৰূপ ধাৰণ কৰাৰ বাবে বিভিন্ন কাৰ্যসূচী আৰু ঘটনা প্ৰবাহক একত্ৰিত কৰে। আচৰণ পৰিৱৰ্তনৰ যোগাযোগ (বী টী টী) আৰু শ্ৰোতাৰ জ্ঞাতাৰ্থে বাৰ্তা সৃষ্টিৰ প্ৰয়োজনীয়তা সম্পৰ্কত এই নিবন্ধই ২০১৯ত স্বচ্ছ ভাৰতৰ অভিমুখে গতি আৰু ইয়াক লাভ কৰা সম্পৰ্কত আশাৰে বাট চাইছে।

২০১৪ চনৰ ২ অক্টোবৰত লাল কিল্লাৰপৰা এই স্মৰণীয় আৰু গুৰুত্বপূৰ্ণ ঘোষণা কৰি প্ৰধান মন্ত্ৰীয়ে এখন স্বচ্ছ ভাৰত আৰু আকাংক্ষিত দুঃসাহিকতা লাভৰ বাবে সামৰ্থ্যতাৰে নেতৃত্বৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰে। ২০১৪ চনৰপৰা শৌচালয় থকা গৃহৰ হাৰ দ্বিগুণ হোৱাৰ লক্ষ্য লাভ কৰি মাত্ৰ ৩ বছৰতে ৬ কোটি শৌচালয় নিৰ্মাণ হৈ ২০১৪ চনৰ এই হাৰ ৩৯ শতাংশৰপৰা বৰ্তমান ৭৬ শতাংশ হৈছেগৈ। অনাময়ৰ ক্ষেত্ৰত ভাৰতবৰ্ষৰ স্বাধীনতাৰ ৬৭ বছৰ পাছতো যি লাভ কৰিব নোৱাৰিলে সেয়া মাত্ৰ তিনি বছৰতে লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। ফলত সাতখন ৰাজ্য (ছিকিম, কেৰালা, হিমাচল প্ৰদেশ, উত্তৰাখণ্ড, হাৰিয়ানা,

গুজৰাট আৰু অৰুণাচল প্ৰদেশ) আৰু দুখন কেন্দ্ৰীয় শাসিত প্ৰদেশ (চণ্ডীগড় আৰু দমন আৰু ডিউ)ৰ গ্ৰামাঞ্চলবোৰ মুক্ত স্থানত মলত্যাগমুক্ত (অ' ডী এফ) হিচাপে পৰিগণিত হয়।

স্বচ্ছ ভাৰত অভিযানে মুকলিত মলত্যাগ হ্ৰাসৰ বহুতো গুৰুত্বপূৰ্ণ অগ্ৰগতি লাভ কৰিছে, এইক্ষেত্ৰত আচৰণ পৰিৱৰ্তনৰ দিশত গুৰুত্ব দিয়াৰ বাবে প্ৰশংসাৰ যোগ্য— যাৰ জৰিয়তে প্ৰয়োজনভিত্তিক দক্ষতা বৃদ্ধি আৰু ফলাফল আদায়ত ধাৰাবাহিক মান ৰক্ষা কৰে। এই কাৰ্যসূচীয়ে কেৱল শৌচালয় নিৰ্মাণতে সীমাবদ্ধ নাথাকি এটা সম্প্ৰদায়ক মুকলিত মলত্যাগমুক্ত সম্প্ৰদায়ত পৰিণত কৰে আৰু বহনক্ষম ব্যৱস্থাৰ জৰিয়তে আচৰণ পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখে। এই পৰিক্ৰমাত প্ৰধান মন্ত্ৰী নিজে শীৰ্ষ স্থানত অৱস্থান গ্ৰহণ কৰিছে তথা স্বচ্ছ ভাৰত অভিযানৰ মুখ্য বাৰ্তাবাহকৰ ভূমিকা পালন কৰিছে। অভিযানৰ বাবে এয়াই ৰূপান্তৰকাৰী পদক্ষেপ আৰু স্বচ্ছ ভাৰত অভিযান আৰু পূৰ্বৰ অনাময় কাৰ্যসূচীৰ মাজত এয়াই পাৰ্থক্য। এই অভিযান আগুৱাই যোৱাৰ লগে লগে ব্যক্তি আৰু সম্প্ৰদায়ে তেওঁলোকৰ নিজৰ লগতে টোপাশৰ অনাময় আৰু পৰিষ্কাৰ-পৰিচ্ছন্নতাৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰখাটো গুৰুত্বপূৰ্ণ হৈ পৰিল। ই তেতিয়াহে সম্ভৱ যেতিয়া আগ্ৰহৰ লগতে বহু বছৰীয়া পুৰণি পৰম্পৰাই সৃষ্টি কৰা অভ্যাসৰ পৰিৱৰ্তন হয়।

আন্তঃব্যক্তি ভাব বিনিময় (আই পী টী)-এ স্বচ্ছ ভাৰত অভিযানৰ ক্ষেত্ৰত এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰক হিচাপে কাম কৰে। আই পী টীয়ে বিভিন্ন কাৰ্যক্ৰম

*লিখক পৰমেশ্বৰণ আয়াৰ ভাৰত চৰকাৰৰ খোৱাপানী আৰু অনাময় মন্ত্ৰণালয়ৰ সচিব। অনাময়ৰ ক্ষেত্ৰখনত তেওঁৰ বিস্তৃত অভিজ্ঞতা আছে। তেওঁ বিশ্ববেংকৰ পূৰ্বৰ কাৰ্যসূচীৰ নেতৃত্বদানকাৰী আৰু জল নেতৃত্বকাৰী আৰু অনাময় বিশেষজ্ঞ আৰু বিশ্ববেংকৰ ৱাটাৰ এংকৰ প্ৰগ্ৰামৰ অংশগ্ৰহণকাৰী।

যথা ঘৰে ঘৰে সজাগতা সৃষ্টি, গ্রামাঞ্চলৰ উমৈহতীয়া মলত্যাগ স্থানবোৰৰ প্ৰতি চকু বখা আদিৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখে। সজাগতা অভিযান পৰিচালনা আৰু সংস্কাৰ প্ৰক্ৰিয়াত নাগৰিকক জড়িত-কৰণৰ প্ৰতি গুৰুত্ব দিয়ে। দেশৰ সকলো গাঁৱতে বহুমুখী সক্ষমতা সৃষ্টি আঁচনিৰ জৰিয়তে স্বচ্ছগ্ৰহীৰ এদল সৈন্যক প্ৰশিক্ষণ দিয়া হয়। এইসকল স্বচ্ছতাৰ ক্ষেত্ৰত তৃণমূল পৰ্যায়ৰ সৈনিক যিসকল ধাৰাবাহিক আন্তঃব্যক্তি ভাব বিনিময় (আই পী চী)ৰ জৰিয়তে সৃষ্টি। সম্প্ৰতি মেনেজমেণ্ট ইনফৰমেচন ছিষ্টেম (এম আই এছ) ব্যৱস্থাৰ জৰিয়তে প্ৰায় ৩.৫ লাখ স্বচ্ছগ্ৰহী পঞ্জীয়ন কৰা হৈছে আৰু এই সংখ্যা দিনক দিনে বৃদ্ধি পাইছে গৈছে।

স্বচ্ছগ্ৰহীসকলে গ্ৰামসভাৰ জৰিয়তে ৰাজহুৰা ভাবানুভূতিক লক্ষ্য কৰি লয়। সকলো জিলাৰ উচ্চ প্ৰশিক্ষকসকলৰ জৰিয়তে সমীক্ষা আৰু সভা অনুষ্ঠিত কৰা হয়। এই দিশটো কমিউনিটি এপ্ৰ'চেছ টু ছেনিটেচন (চী এ এছ) কাৰ্যসূচীৰ অন্তৰ্ভুক্ত। এই আঁচনিৰ জৰিয়তে গ্ৰামাঞ্চলৰ লোকসকলৰ আবেগ সৃষ্টি আৰু মানৱ আচৰণৰ বিভিন্ন প্ৰকাশ য'ত নিজৰ পৰিয়ালৰ প্ৰতি প্ৰেম, নিজৰ সন্তানৰ প্ৰতি যত্ন, সমাজক সৰ্বোচ্চতাত ৰখা আদিৰ জৰিয়তে শৌচালয়ৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ বিষয়ে স্মৰণ কৰোৱা হয়। এই আবেগ সৃষ্টিৰ জৰিয়তে সন্মান, সুৰক্ষা আৰু স্বাস্থ্যৰ দৰে প্ৰয়োজনীয় সা-সুবিধাবোৰৰ প্ৰতি সজাগতা সৃষ্টিৰ লগতে গ্ৰামাঞ্চলৰ জনসাধাৰণক শৌচালয় নিৰ্মাণৰ প্ৰতি উৎসাহ যোগোৱা আৰু সেইবোৰ ধাৰাবাহিকভাৱে ব্যৱহাৰৰ প্ৰতি গুৰুত্ব দিয়া হয়।

বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতে লক্ষ্যত উপনীত হোৱাৰ বাবে গাঁওবাসীক পোনপটীয়াকৈ

শৌচালয় নিৰ্মাণৰ কথা কোৱা নহয়, কিন্তু এনে কিছুমান চিন্তা উদ্ৰেককাৰী প্ৰশ্ন কৰা হয় যাৰ জৰিয়তে তেওঁলোকক নিজৰ মনতে প্ৰশ্নৰ উদ্ৰেক ঘটোৱা আৰু আত্ম উপলব্ধি কৰোৱা হয় যে তেওঁলোকৰ ঘৰত শৌচালয় নিৰ্মাণ কৰাটো তেওঁলোকৰ আৰু তেওঁলোকৰ পৰিয়ালৰ বাবে উৎকৃষ্ট পছন্দ। স্বচ্ছগ্ৰহী-সকলে সোধা কেতবোৰ সাধাৰণ প্ৰশ্নৰ উদাহৰণ হ'ল— “এগৰাকী ব্যক্তিয়ে এবাৰত কিমান মলত্যাগ কৰে?” আৰু এই ক্ষেত্ৰত বাছনি কৰিবলৈ দিয়া হয় ২০০ গ্ৰামৰ পৰা ৪০০ গ্ৰাম, ৪০০ গ্ৰামৰ পৰা ৬০০ গ্ৰাম বা ৬০০ গ্ৰামতকৈ অধিক। অধিকাংশ লোকেই জনে প্ৰতি ৫০০ গ্ৰাম বুলি উত্তৰ দিয়ে, তেতিয়া পাঁচজনীয়া এটি পৰিয়ালে ২.৫ কিলোগ্ৰাম বৰ্জনীয় পদাৰ্থ প্ৰতিদিনে ত্যাগ কৰে। চাৰিটা পৰিয়ালে ত্যাগ কৰা ১০ কিলোগ্ৰাম পৰিমাণৰ এই বৰ্জনীয় পদাৰ্থ মুকলিতে এৰা হ'ব আৰু সেয়া মাথিৰ জৰিয়তে প্ৰতিগৰাকীৰ খাদ্যত পৰিব। এইদৰে কুইজত অংশগ্ৰহণ কৰোৱাই গাঁওবাসীক বিষয়টো সম্পৰ্কত চিন্তা কৰিবলৈ বাধ্য কৰোৱা হয়।

স্বচ্ছগ্ৰহীসকল সকলো বয়স, লিংগ আৰু বৰ্ণৰ। বিশেষকৈ শিশুসকল সৰ্বাধিক উদ্দীপক অনাময় চেম্পিয়ন। বানৰ সেনা (বান্দৰৰ সেনা), শিশুৰ এটা দল যি সমগ্ৰ দেশৰ জিলাবোৰত জনসাধাৰণে মুকলিত মলত্যাগ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত বন্ধ কৰাৰ বাবে যি পাৰে কৰে। তেওঁলোকে খেল-ধেমালি আৰু শিশুসুলভ কাৰ্য যথা হুইছেল বজোৱা, গান গোৱা, সজাগতা অভিযান আদিত জড়িত হয় আৰু জনসাধাৰণক মুকলিত মলত্যাগৰ কুপ্ৰভাৱৰ বিৰুদ্ধে সজাগ সচেতন কৰা হয়। তেওঁলোকে ৰাতিপুৱাই গাঁৱৰ মুকলিত মলত্যাগ কৰা

ক্ষেত্ৰবোৰত উপস্থিত হৈ মলত্যাগৰ বাবে অহা লোকসকলক শৌচালয় সজা আৰু ব্যৱহাৰ কৰাৰ বিষয়ে কয়। সময় সাপেক্ষে তেওঁলোকে মুকলিত এৰা মলবোৰ মাটিৰে ঢাকি থ'বলৈকো পৰামৰ্শ দিয়ে যাতে মুকলিত মলত্যাগৰ জৰিয়তে ৰোগৰ বীজাণু বিস্তাৰিত হ'ব নোৱাৰে। তদুপৰি শিশুসকলে স্বচ্ছ ভাৰত মিছন অভিযানৰ বাৰ্তা প্ৰেৰণৰ বাবে ঘৰে ঘৰেও যায়। যিহেতু সেই শিশুসকল নিজ সম্প্ৰদায়ৰে সেয়ে তেওঁলোকৰ ধাৰাবাহিক বাৰ্তাত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰে। এইদৰে বানৰ সেনাই সম্প্ৰদায়ভিত্তিক শক্তিশালী সামাজিক উত্তৰণমুখী পদ্ধতিৰূপে পৰিগণিত হৈছে।

বানৰ সেনা আৰু অন্যান্য উদাহৰণৰ জৰিয়তে সম্প্ৰদায়বোৰৰ মাজত চেম্পিয়ন হিচাপে চিহ্নিত হৈ উচ্চ স্থানৰপৰা নিম্ন স্থানলৈ এটা নেতৃত্ব প্ৰদানকাৰী আৰু উন্নত প্ৰণোদিতকাৰী আৰু উৎসাহকাৰীৰ ভূমিকা পালন কৰিছে। এই পদ্ধতিত সম্প্ৰদায়টোৱে ঐক্যৰ স্বাদ লাভ কৰাৰ লগতে এটা মুকলিত মলত্যাগমুক্ত গাঁও হিচাপে লক্ষ্য প্ৰাপ্তি তেওঁলোক ঐক্যবদ্ধভাৱে আগুৱাই যোৱাত কৃতকাৰ্যতা অৰ্জন কৰে।

ৰাষ্ট্ৰীয় স্তৰত প্ৰচাৰ আৰু কাৰ্যক্ৰমক কামৰ এটা অংগ হিচাপে ধৰা হয়। এই অভিযানৰ অধীনত কামৰ বাৰ্তা সম্প্ৰসাৰণ কৰাৰ উপৰি, আহুান বৃদ্ধি আৰু জন আন্দোলনৰ ৰূপত গঢ়াৰ বাবে কাম কৰা হৈছে। ২০১৭ৰ মে'ই মাহত সমগ্ৰ দেশৰ গ্ৰামাঞ্চলত শৌচালয় ব্যৱহাৰত উৎসাহ যোগোৱাৰ বাবে খোৱাপানী আৰু অনাময় মন্ত্ৰণালয়ে দৰৰাজা বন্ধ (দুৱাৰ বন্ধ) নামেৰে এটা কাৰ্যসূচী আৰম্ভ কৰে। দুৱাৰ বন্ধ

কাৰ্যসূচী মুকলিত মলত্যাগৰ ক্ষেত্ৰত দুৱাৰ বন্ধৰ এটা প্ৰতীকী স্থিতি। বিশিষ্ট অভিনেতা অমিতাভ বচনৰ নেতৃত্বত যিসকল লোকৰ শৌচালয় আছে, কিন্তু সেইবোৰ ব্যৱহাৰ নকৰে, তেনে লোকৰ আচৰণ পৰিৱৰ্তনৰ বাবে প্ৰচাৰ চলায়। এই ক্ষেত্ৰত মহিলাসকলৰ স্থিতি শক্তিশালী কৰা আৰু তেওঁলোকৰ গাঁৱত নেতৃত্ব জাগ্ৰত কৰাৰ বাবে অভিনেত্ৰী অনুষ্কা শৰ্মায়ো অংশগ্ৰহণ কৰে।

এই ব্ৰেণ্ড এসেছাদৰসকলে গণ-মাধ্যমৰ জৰিয়তে সামাজিক একত্ৰীকৰণত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰি অভিযানক ৰাষ্ট্ৰীয় স্তৰত এটা উল্লেখনীয় স্বীকৃতি প্ৰদান কৰে। মূলসুঁতিৰ চলচ্চিত্ৰ উদ্যোগতো আনকি স্বচ্ছতা এটা বিষয় হিচাপে লোৱা হৈছে। অভিনেতা-অভিনেত্ৰী অক্ষয় কুমাৰ আৰু ভূমি পেদনেকাৰ অভিনীত 'টয়লেট— এক প্ৰেম কথা' স্বচ্ছতাৰ বাৰ্তা মূলসুঁতিলৈ সম্প্ৰসাৰণ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত এটা উল্লেখনীয় পদক্ষেপ, য'ত ক্ষেত্ৰখনত এটা অভিযানৰ জৰিয়তে সজাগতা সৃষ্টিৰ ক্ষেত্ৰত কাম কৰা হয়। মন কৰিবলগীয়া যে সদায় ব্যৱহাৰোপযোগী শৌচালয় নথকাৰ বাবে পত্নীয়ে স্বামী বা শহুৰৰ ঘৰ ত্যাগ কৰাৰ এটা বা দুটা কাহিনী এই ক্ষেত্ৰত এটা ব্যতিক্ৰমী কাহিনী হিচাপে পৰিগণিত হৈছে। তাৰ মাজতে স্বচ্ছ ভাৰত মিছন আৰম্ভ হোৱাৰ পাছত, গ্ৰামাঞ্চলৰ মহিলাসকলৰ মাজত স্বচ্ছতা এটা অধিকাৰ হিচাপে যুঁজ দিবলৈ আৰম্ভ কৰে।

২০১৭ৰ ছেপ্টেম্বৰৰ 'স্বচ্ছতা হি সেৱা' পষেকত ৯ কোটিতকৈও অধিক লোক একেলগে আহি তেওঁলোকৰ সংশ্লিষ্ট সম্প্ৰদায়ৰ স্বচ্ছতাৰ বাবে শ্ৰমদান, স্বচ্ছতা শপত গ্ৰহণ, ৰচনা লিখা

আৰু পৰিচ্ছন্নতাৰ ওপৰত চিত্ৰ অংকন আৰু চলচ্চিত্ৰ নিৰ্মাণৰ কাৰ্যসূচী গ্ৰহণ কৰা হয়। এই ক্ষেত্ৰত নাগৰিকৰ অংশগ্ৰহণ অগ্ৰগতিৰ এখন মঞ্চ হিচাপে গ্ৰহণ কৰা হয়। এই পষেকে চেলিব্ৰেটী-সকলৰ সমৰ্থনত স্বচ্ছতাৰ ক্ষেত্ৰত এটা উৎসাহপূৰ্ণ সমৰ্থন লাভ কৰে; হকীদলে বেংগালুৰুত পৰিষ্কাৰকৰণৰ নেতৃত্ব লয় আৰু ৰাজনৈতিক নেতাসকলে সমগ্ৰ দেশজুৰি পৰিষ্কাৰকৰণৰ কাৰ্যসূচী উদ্বোধন কৰে। ভাৰতীয় ক্ৰিকেট দলেও ক্ৰীড়া ক্ষেত্ৰ পৰিষ্কাৰকৰণ অভিযানত অংশগ্ৰহণ আৰু স্বচ্ছতাৰ ক্ষেত্ৰত চুটি ভী ডী অ' ছবি নিৰ্মাণ কৰে— যিবোৰ তেওঁলোকৰ খেলাৰ সময়ত টেলিভিছন যোগে সম্প্ৰচাৰ কৰা হয়। এই পদক্ষেপে এটা নতুন অৱস্থা সৃষ্টিত উদগনি যোগায়, যি স্বচ্ছ ভাৰত অভিযান গ্ৰামীণত সমাজক অন্তৰ্ভুক্ত কৰি ধাৰাবাহিকভাৱে আগুৱাই নিয়ে।

ভাৰতবৰ্ষৰ দৰে বৈচিত্ৰ্যমূলক সমাজৰ দেশ এখনত এই অভিযানৰ সফলতাৰ বাবে বহুতো কাৰক সংযোগী-কৰণৰ প্ৰয়োজন। এনে কাৰকবোৰ সমাধান কৰাৰ বাবে সুৰক্ষিত অনাময় এটা অতি জটিল অনুশীলন, এনে প্ৰেক্ষাপটত ৰাজ্যবোৰক তেওঁলোকৰ নিজৰ লক্ষ্যত উপনীত হোৱাৰ বাবে স্বচ্ছ ভাৰত অভিযানে এটা বহনক্ষম শিথিলতা প্ৰদান কৰিছে। আঞ্চলিক পৰ্যায়ত এই আঁচনিয়ে স্থানীয় লোকশিল্পীক উৎসাহীকৰণকাৰী হিচাপে লৈ আৰু জ্যেষ্ঠ নাগৰিক আৰু পৃথক-ভাৱে সক্ষম লোকসকলৰ বাবে শৌচালয় প্ৰযুক্তি নিৰ্মাণত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰে।

দেশত মুকলিত মলত্যাগ কৰা গাঁৱৰ সংখ্যাই ৩০০,০০০ৰ সীমা অতিক্ৰম কৰা হেতুকে লক্ষ্যপ্ৰাপ্তিৰ পথত এই জিলাবোৰত আগবাঢ়ি

যোৱাত বহুতো প্ৰত্যাহানে মূৰ দাঙি উঠে। আন বহুতো জিলাই এই সফলতাৰপৰা শিক্ষা আহৰণ কৰিব পাৰে আৰু এম ডী ডব্লিউ এছ-এ জিলা আৰু উন্নয়ন খণ্ড প্ৰশাসনত বহুতো শিক্ষাৰ ব্যৱস্থা কৰিব পাৰে। বিকানেৰ জিলাত এই অনাময় আঁচনি উদাহৰণ হিচাপে ল'ব পাৰি। ৰাজস্থানৰ থৰ মৰুভূমিৰ মাজত অৱস্থিত এই জিলাখনত বহুতো সাংস্কৃতিক আৰু ভৌগোলিক প্ৰত্যাহান আছে। কিন বংকো বিকানো প্ৰচাৰ যেতিয়া আৰম্ভ কৰা হয়, তেতিয়া সকলো আচৰিত হয়। অন্যান্য লক্ষ্য প্ৰাপ্তিমূলক চৰকাৰী কাৰ্যসূচীৰ দৰে এই কাৰ্যসূচীত সম্প্ৰদায় ভিত্তিক আৰু সম্প্ৰদায়ৰদ্বাৰা পৰিচালিত। সৰ্বোপৰি এই কাৰ্যসূচীৰ মূল ভেটি হ'ল মহিলাসকল পৰিয়ালৰ বাবে গৰ্ব, গাঁৱৰ বাবে গৰ্ব আৰু সৰ্বশেষত জিলাৰ বাবে গৰ্ব। এই ভাব আৰু লক্ষ্য স্থানীয় ভাষা আৰু পৰম্পৰাৰ জৰিয়তে ব্যৱহাৰ কৰা হয়— য'ত গ্ৰাম্য বিকানেৰৰ সামাজিক চিত্ৰ প্ৰতিফলিত হয় আৰু এই কাৰ্যসূচী আত্মপ্ৰচাৰৰ এটা জনপ্ৰিয় কাৰ্যসূচী হয়।

এই ধৰণৰ সমন্বিত আৰু উদ্ভাৱনীমূলক কাৰ্যসূচীৰ জৰিয়তে গ্ৰাম্য ভাৰতৰ সকলোৰে মনত অনাময় আৰু পৰিষ্কাৰকৰণৰ প্ৰতি এটা উৎসাহজনক ভাব জাগৃত কৰে আৰু আচৰণ পৰিৱৰ্তন বিনিময়ে মুকলিত মলত্যাগ কাৰ্যৰ লক্ষ্য প্ৰাপ্তি বন্ধ কৰিব নোৱাৰে, কিন্তু মুকলিত মলত্যাগৰ পৰৱৰ্তী অৱস্থাতো বহনক্ষমতা নিশ্চিত কৰে। মুকলিত মলত্যাগ গাঁৱৰ নিগৰাণি সমিতিবোৰে পুৱাৰ ভাগত উমৈহতীয়া স্থানবোৰৰ নিয়মীয়া পৰিদৰ্শন কৰে। আচৰণ পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰকৃত সাফল্যত দীৰ্ঘকালিনভাৱে পশ্চাদপটতাৰ বহু পৰিমাণে হ্রাস কৰে।

(২৯ পৃষ্ঠাত চাওক)

স্বচ্ছতা— ২০১৭ৰ কেইটামান মাইলৰ খুঁটি স্বচ্ছ-ভাৰত মিছন

সাৰ্বজনীন অনাময় আঁচনি সফল কৰি তোলাৰ প্ৰয়াসক দ্ৰুততৰ কৰিবৰ কাৰণে আৰু বিশুদ্ধ অনাময় ব্যৱস্থাৰ ওপৰত গুৰুত্ব কেন্দ্ৰীভূত কৰিবলৈ ২০১৪ চনৰ ২ অক্টোবৰ তাৰিখে গান্ধী জয়ন্তীত প্ৰধান মন্ত্ৰীয়ে ‘স্বচ্ছ ভাৰত মিছন’ এছ বী এমৰ শুভাৰম্ভ কৰে। ২০১৯ চনৰ ২ অক্টোবৰৰ ভিতৰত মুকলিত মল ত্যাগ শূন্য (ও ডী এফ) স্বচ্ছ-ভাৰত গঢ়ি তুলি ১৫০ সংখ্যক জয়ন্তীত মহাত্মালৈ শ্ৰদ্ধাঞ্জলি জনোৱাটোৱেই এছ বী এমৰ লক্ষ্য।

ও ডী এফ সুফল প্ৰাপ্তিৰ বাবে আচৰণগত পৰিৱৰ্তন হৈছে প্ৰাথমিক গুৰুত্ব আৰু বুনিয়াদী আহিলা। মন্ত্ৰণালয়ে তথ্য, শিক্ষা আৰু যোগাযোগৰ মাধ্যমসমূহক গুৰুত্ব আৰোপ কৰি এই দিশত আগবাঢ়িছে। ইয়াৰ জৰিয়তে লিংগ সংবেদনাত্মক তথ্য-পাতি, আচৰণগত পৰিৱৰ্তনৰ নিৰ্দেশাৱলী আৰু বিভিন্ন জনশিক্ষামূলক কাৰ্যসূচীয়ে অগ্ৰাধিকাৰ পাইছে। ২০১৭ত লিংগ সংক্ৰান্তীয় আৰু ২০১৫ত ঋতুস্ৰাৰ সংক্ৰান্তীয় নিৰ্দেশনা মন্ত্ৰণালয়ে জাৰি কৰিছে।

অক্টোবৰ ২০১৪ত এছ বী এম (জী)ৰ আৰম্ভণিৰ সময়ছোৱাত অনাময়ৰ বিস্তৃতি আছিল ৩৮.৭০ শতাংশ আৰু ২০১৭ চনৰ ১৮ ডিছেম্বৰলৈ ই বৃদ্ধি পালে ৭৪.১৫ শতাংশলৈ!

স্বচ্ছ ভাৰত অভিযান : স্বচ্ছতাক সকলোৰে দায়িত্ব কৰি তোলাৰ দিশে এক স্বচ্ছ ভাৰত বাস্তৱ কৰাৰ দিশত এম ডী ডব্লিউ এছ-এ সকলো ধৰণৰ কাৰ্যসূচী আৰু পদক্ষেপসমূহৰ আহ্বায়ক আৰু সমন্বয়কৰ ভূমিকা লোৱাৰ উপৰি এছ বী এম গ্ৰামীণৰ বাবে আবণ্টিত দায়িত্ব পালন কৰাটো বাধ্যতামূলক। সকলো ধৰণৰ দায়িত্ব সম্পাদনৰ বাবে মন্ত্ৰণালয়ে আন আন মন্ত্ৰণালয়, ৰাজ্য চৰকাৰ, স্থানীয় অনুষ্ঠান, বেচৰকাৰী সংস্থা, ধৰ্মীয় সংস্থা, সংবাদ মাধ্যম আৰু বাকী সকলো অংশীদাৰৰ সৈতে একেৰাহে কাম কৰে। ‘স্বচ্ছতা কেৱল অনাময় বিভাগৰে নহয়, ই সকলোৰে দায়িত্ব’— প্ৰধান মন্ত্ৰীৰ এই আহ্বানতেই পৰিকল্পনাবোৰ গঢ়ি উঠিছে। এলানি বিশেষ পদক্ষেপ আৰু প্ৰকল্প এনে প্ৰক্ৰিয়াত তৎকালিনভাৱে আৰম্ভ হৈছে। অংশীদাৰসকলে যোগোৱা সঁহাৰিও অত্যন্ত উৎসাহজনক।

স্বচ্ছতা পষেক

কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰণালয় আৰু ইয়াৰ বিভাগসমূহক লৈ স্বচ্ছতাৰ বিভিন্ন ক্ষেত্ৰ আৰু পৰিসৰত উদ্দেশ্য পূৰণৰ বাবে ২০১৬ চনৰ এপ্ৰিল মাহত স্বচ্ছতা পষেক আৰম্ভ হয়। কাৰ্যাৱলীসমূহৰ সঠিক পৰিকল্পনাৰ বাবে এখন বাৰ্ষিক পঞ্জিকা মন্ত্ৰণালয়সমূহৰ মাজত বিতৰণ কৰা হয়।

নমামী গংগে

নমামী গংগে কাৰ্যসূচী হৈছে জলসম্পদ মন্ত্ৰণালয়ৰ পদক্ষেপ— য’ত গঙ্গা নদীৰ পাৰৰ গাঁওবোৰক মুকলিত মল-ত্যাগ শূন্য কৰা আৰু এম ডী ডব্লিউ এছ-এ ৰূপায়ণ কৰা গোট আৰু জুলীয়া আৱৰ্জনা প্ৰৱন্ধন সম্পৰ্কীয় প্ৰয়োজনীয় ব্যৱস্থাক সাঙুৰি লোৱা হয়।

উত্তৰাখণ্ড, উত্তৰ প্ৰদেশ, বিহাৰ, ঝাৰখণ্ড আৰু পশ্চিমবংগৰ ৫২ খন জিলাৰ মুঠ ৪৪৭০ খন গাঁৱক ৰাজ্য চৰকাৰৰ সক্ৰিয় সহযোগিতাত মুকলিত মল ত্যাগ মুক্ত বুলি ঘোষণা কৰা হৈছে। এতিয়া মন্ত্ৰণালয়ে গঙ্গা নদীৰ পাৰৰ ২৪ খন গাঁৱক এন এম চী জী লগ লাগি গঙ্গা-গ্ৰামলৈ ৰূপান্তৰ কৰিবলৈ পদক্ষেপ হাতত লৈছে।

স্বচ্ছতা কৰ্মসূচী (এছ এ পী) :

স্বচ্ছতা সম্পৰ্কীয় প্ৰথমখন আন্তঃমন্ত্ৰণালয় কাৰ্যসূচী এছ এ পী হৈছে স্বচ্ছতা যে প্ৰত্যেকজন ব্যক্তিকে দায়িত্ব সেই সম্পৰ্কে প্ৰধান মন্ত্ৰীৰ যি সপোন তাৰ দৃঢ় বাস্তৱায়ণ। আটাইবোৰ কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰণালয়/বিভাগে প্ৰয়োজনীয় বাজেটলৈ গুৰুত্ব সহকাৰে এই কামত হাত দিছে। বিত্ত মন্ত্ৰণালয়ৰদ্বাৰা ইয়াৰ বাবে সুকীয়া বাজেট শিতানৰ সৃষ্টি কৰিছে। ২০১৭-১৮ বিত্তীয় বৰ্ষত ৭৭টা মন্ত্ৰণালয়/বিভাগে নিজৰ নিজৰ এছ এ পীৰ বাবে ১২৪৬৮.৬২ কোটি টকা ধাৰ্য কৰি লৈছে। ২০১৭ৰ ১ এপ্ৰিলত এছ এ পীৰ ৰূপায়ণ আৰম্ভ হয়।

স্বচ্ছ পৰিচায়ক স্থান :

খোৱাপানী আৰু অনাময় মন্ত্ৰণালয়ে ঐতিহ্য, ধৰ্মীয় আৰু/বা সাংস্কৃতিক গুৰুত্ব থকা ভাৰতৰ ১০০টা পৰিচায়ক স্থান পৰিষ্কাৰ কৰাৰ মানসেৰে এটি বহু

স্বচ্ছ ভাৰত অভিযানৰ নতুন মাইলৰ খুঁটি

৩০০ জিলা	৩,০০,০০০ গাঁও	১০ ৰাজ্য আৰু কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল
-------------	------------------	--

মুকলিত মলত্যাগ মুক্ত

৫.৯২ কোটি শৌচালয় নিৰ্মাণ

২ অক্টোবৰ ২০১৪ৰ পৰা

স্বচ্ছ ভাৰত অভিযানৰ নতুন মাইলৰ খুঁটি

১২ জানুৱাৰী, ২০১৮

১.১ হাজাৰ ৯৯

অংশীদাৰী পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰিছে। এই পদক্ষেপৰ লক্ষ্য হৈছে স্থানকেইটাৰ পৰিষ্কাৰ-পৰিচ্ছন্নতাৰ স্তৰ চকুত লগাকৈ উচ্চতৰ পৰ্যায়লৈ উন্নীত কৰা। নগৰ উন্নয়ন, পৰ্যটন আৰু সংস্কৃতি মন্ত্ৰণালয়ৰ সহযোগিতাবে এই পদক্ষেপ লোৱা হৈছে আৰু এম ডী ডব্লিউ এছ হৈছে ইয়াৰ সমন্বয়ক মন্ত্ৰণালয়। এতিয়ালৈকে প্ৰথম দুটা পৰ্যায়ত ২০টা এনে বিশেষ পৰিচায়ক স্থান বাছি লোৱা হৈছে। এই ২০টা বিশেষ স্থানতে বিত্তীয় আৰু কাৰিকৰী সহায়ৰ বাবে ৰাজহুৱা খণ্ডৰ প্ৰতিষ্ঠান বা কৰ্প'ৰেট নিৰ্দ্ধাৰণ কৰা হৈছে।

স্বচ্ছ শক্তি, ৮ মাৰ্চ ২০১৭ :

আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় নাৰী দিৱস ৮ মাৰ্চ ২০১৭ত গান্ধী নগৰৰ মহাত্মা মন্দিৰত স্বচ্ছ-শক্তিৰ আয়োজন কৰা হয়। এই অনুষ্ঠানক সম্বোধন কৰে প্ৰধান মন্ত্ৰীয়ে। সমগ্ৰ দেশৰ পৰা প্ৰায় ৬,০০০ নিৰ্বাচিত

মহিলা গাঁও পঞ্চায়তৰ সভাপতি, তৃণমূল কৰ্মীয়ে অংশ লয় আৰু গ্ৰামীণ ভাৰতত স্বচ্ছ ভাৰতক বাস্তৱ ৰূপ দিয়াত অৱদান আগবঢ়োৱাৰ বাবে স্বচ্ছতা চেম্পিয়নসকলক সন্মানিত কৰা হয়।

স্বচ্ছ সংকল্প ছে স্বচ্ছ সিদ্ধি প্ৰতিযোগিতা (১৭ আগষ্ট - ৮ ছেপ্তেম্বৰ) :

মাননীয় প্ৰধান মন্ত্ৰীয়ে সমস্ত আৱৰ্জনা অশুচিৰ ভাৰত ত্যাগৰ সমূহীয়া অঙ্গীকাৰ-সংকল্প ছে সিদ্ধি ৰূপে ২০২২ৰ ভিতৰত এখন নতুন ভাৰত গঢ়াৰ ঐতিহাসিক আহ্বান দিছে। এই সপোনৰ বাস্তৱায়ণৰ বাবে এম ডী ডব্লিউ এছ-এ দেশজুৰি চলচ্চিত্ৰ, প্ৰবন্ধ আৰু ছবি প্ৰতিযোগিতাবে স্বচ্ছতাক জনতাৰ আন্দোলন কৰি তুলিবলৈ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ পদক্ষেপ হিচাপে ১৭ আগষ্ট আৰু ৮ ছেপ্তেম্বৰ ২০১৭ৰ ভিতৰত আয়োজন কৰে।

দৰৰাজা বন্ধ মিডিয়া অভিযান :

আচৰণ পৰিৱৰ্তনৰ লক্ষ্যৰে বিশেষকৈ পুৰুষে শৌচালয় ব্যৱহাৰ কৰাক উদগনি দিবলৈ অমিতাভ বচনক লৈ 'দৰৰাজা বন্ধ' নামেৰে এটা আগ্ৰাসী গণ-মাধ্যম অভিযান আৰম্ভ কৰা হৈছে। এই অভিযানত হিন্দীকে ধৰি ৯টা ভাষাত ৫টা টীভী আৰু ৰেডিঅ' স্পট অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে আৰু সেইবোৰ দেশজুৰি গণ-মাধ্যমত সফলতাৰে সম্প্ৰচাৰ কৰা হৈছে।

স্বচ্ছতা হি সেৱা, ১৬ ছেপ্তেম্বৰ - ২ অক্টোবৰ ২০১৭ :

২৭ আগষ্ট ২০১৭ত প্ৰধান মন্ত্ৰীয়ে তেওঁৰ মন কী বাতত ৰাষ্ট্ৰক স্বচ্ছতাৰ চেতনা জাগ্ৰত কৰিবলৈ আৰু শ্ৰমদান কৰিবলৈ আহ্বান জনায় আৰু ১৫ ছেপ্তেম্বৰৰপৰা ২ অক্টোবৰ ২০১৭ৰ সময়ছোৱাত স্বচ্ছতা কাৰ্যসূচীক গতি দিবলৈ সমূহ বোচৰকাৰী সংস্থা, বিদ্যালয়, মহাবিদ্যালয়, সামাজিক, সাংস্কৃতিক আৰু ৰাজনৈতিক নেতৃত্ব, কৰ্প'ৰেট, চৰকাৰী বিষয়া, উপায়ুক্ত আৰু পঞ্চায়তৰ সভাপতিসকলৰ প্ৰতি আবেদন জনায়। বাৰাণসীৰ ছেহেনছাহপুৰ গাঁৱত প্ৰধান মন্ত্ৰীয়ে এটি শৌচালয় নিৰ্মাণত শ্ৰমদান কৰি এই অভিযানৰ নেতৃত্ব দিয়ে। তেওঁ মন্তব্য কৰে যে 'স্বচ্ছতা হ'ব লাগিব স্বভাৱ— আমাৰ দেশখন পৰিষ্কাৰ কৰি ৰখাতো সামূহিক দায়িত্ব'। □

আপুনি জানেনে?

নাৰী (নেশ্বনেল ৰিপ'জিটৰি অৱ ইনফৰ্মেশ্বন ফৰ্ অ'মেন) পৰ্টেল

ভাৰত চৰকাৰৰ মহিলা আৰু শিশু উন্নয়ন মন্ত্ৰণালয়ে অলপতে নাৰী (এন এ আৰ আই) নামৰ এটা পৰ্টেল প্ৰৱৰ্তন কৰিছে। ইয়াৰ সম্পূৰ্ণ ৰূপটো হ'ল 'নেশ্বনেল ৰিপ'জিটৰি অৱ ইনফৰ্মেশ্বন ফৰ্ অ'মেন' অৰ্থাৎ মহিলাৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰীয় তথ্য ভঁৰাল। 'নাৰী'-এ সমগ্ৰ দেশৰ মহিলাসকলক সকলো প্ৰকাৰৰ ৰাষ্ট্ৰীয় তথ্যৰ ভঁৰালৰূপে উপকৃত কৰিব।

এই পৰ্টেলত মহিলাৰ কল্যাণৰ বাবে প্ৰায় ৩৫০ খন বিভিন্ন আঁচনি সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে আৰু সময় মতে এইবোৰ আপডেইট কৰি থকা হ'ব। পৰৱৰ্তী কালত ই সকলো ৰাজ্য চৰকাৰ/কেন্দ্ৰ শাসিত অঞ্চলৰ মহিলাৰ বাবে গ্ৰহণ কৰা আঁচনিৰ লগতে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ আঁচনিসমূহৰ তথ্য যোগান ধৰিব। ইয়াৰ বাবে ইচ্ছুক ব্যক্তিয়ে <http://www.nari.in>ত লগ অন কৰি আঁচনিৰ তথ্যসমূহ চাব পাৰে।

নাৰী পৰ্টেলত উপলব্ধ বিভিন্ন আঁচনি আঠটা ব্যাপক ভাগত ভগোৱা হৈছে। কোনো ব্যক্তিয়ে নিজৰ বয়সৰ গোটেৰ বাবে থকা আঁচনি ইয়াত পাব। এই আঁচনিসমূহ চাৰিটা বয়স গোটেৰ ভাগ কৰা হৈছে—

০-৬ বছৰ পৰ্যন্ত

৭-১৭ বছৰ পৰ্যন্ত

১৮-৬০ বছৰ পৰ্যন্ত

আৰু ৬০ বছৰৰ উৰ্দ্ধৰ।

আঠটা বিভিন্ন শিতান হ'ল—

(১) স্বাস্থ্য, (২) শিক্ষা, (৩) নিয়োগ, (৪) গৃহ আৰু আশ্ৰয়, (৫) হিংসাৰ মোকাবিলা কৰা, (৬) সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ, (৭) সামাজিক সমৰ্থন আৰু, (৮) আইন সাহায্য

চমুকৈ ক'বলৈ গ'লে, এই পৰ্টেলে মহিলাসকলক তেওঁলোকৰ জীৱন প্ৰভাৱিত কৰা উপৰোক্ত দিশসমূহত তথ্য লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ কৰিব। ওপৰত উল্লেখ কৰা মতে, মহিলাসকলক সম অধিকাৰ, অৰ্থনৈতিক সা-সুবিধা, সামাজিক সমৰ্থন, আইন সাহায্য, গৃহ আঁচনি আদিৰ ক্ষেত্ৰত কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰে আঁচনি আৰু বিধি প্ৰণয়ন কৰিছে। সি যি কি নহওক, এইবোৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰায়েই সজাগতাৰ অভাৱ পৰিলক্ষিত হয় আৰু মহিলাসকলে তেওঁলোকৰ প্ৰাপ্য উপকাৰ লাভ কৰিবলৈ বহু অসুবিধাৰ সন্মুখীন হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে, জটিল পৰিস্থিতিত পৰা মহিলাৰ বাবে ১৬৮ খন জিলাত ওৱান ষ্টপ ছেণ্টাৰ (One Stop Centre) থকাৰ কথা; 'প্ৰধান মন্ত্ৰী আৱাস যোজনা'ই মহিলাৰ নামত এটা বাসগৃহৰ পঞ্জীকৰণত অগ্ৰাধিকাৰ দিয়া আৰু ভালেমান ৰাজ্য চৰকাৰে ছোৱালীৰ শিক্ষাৰ বাবে বিত্তীয় সমৰ্থন আগবঢ়াই বুলি বহুতেই নাজানে। নাগৰিকসকলে মহিলা শক্তি কেন্দ্ৰ, বেটী বচাও বেটী পঢ়াও, জননী সুৰক্ষা যোজনা আদি মহিলাৰ বাবে গ্ৰহণ কৰা বিভিন্ন আঁচনিত সহজে প্ৰৱেশ কৰিব পাৰে।

বিভিন্ন মন্ত্ৰণালয়, বিভাগ আৰু স্বায়ত্ত্ব শাসিত সংস্থাৰ লগত বিভিন্ন তথ্য আৰু লিংক থকাৰ উপৰি এই পৰ্টেলৰ জৰিয়তে উপযুক্ত পৰিপুষ্টি সম্বন্ধে বিভিন্ন আভাস, স্বাস্থ্য পৰীক্ষাৰ বাবে পৰামৰ্শ আৰু পৰিপুষ্টি, ডাঙৰ ৰোগ সম্পৰ্কে তথ্য, চাকৰিৰ অনুসন্ধান আৰু সাক্ষাৎকাৰৰ বাবে আভাস, বিনিয়োগ আৰু সঞ্চয়ৰ আভাস দিয়াৰ উপৰি অনলাইন এপ্লিকেশ্বন আৰু অভিযোগৰ নিষ্পত্তিকৰণ আদি ক্ষেত্ৰত সহজে প্ৰৱেশ কৰিব পাৰিব। ব্যৱহাৰকাৰীয়ে সুৰক্ষা দত্তক গ্ৰহণ (সন্তান তুলি লোৱা) আৰু প্ৰত্যক্ষ লাভ আদি বিষয়ৰ সন্দৰ্ভত তথ্য আভাস আৰু উপদেশ লাভ কৰিব পাৰিব।

পৰ্টেলটোৰ 'Knowledge Corner'এ তলত দিয়া পদ্ধতিসমূহ ব্যৱহাৰকাৰীয়ে জনাত সহায় কৰিব।

☆ ভোটদাতাৰ পৰিচয় পত্ৰ লাভ কৰিবলৈ ☆ আধাৰ কাৰ্য লাভ কৰিবলৈ ☆ বেংক একাউন্ট খুলিবলৈ ☆ পাৰপত্ৰ (পাছপৰ্ট)ৰ বাবে আবেদন কৰিবলৈ ☆ সঞ্চয় আৰু বিনিয়োগ তথ্য আৰু প্ৰসূতিকালীন ছুটি আদি মহিলাৰ মৌলিক অধিকাৰসমূহৰ ক্ষেত্ৰত।

পৰ্টেলটোত ব্যৱহাৰকাৰীয়ে এখন সুন্দৰ ভৱিষ্যতৰ বাবে বেটী বচাও বেটী পঢ়াও, প্ৰতিপালন যত্ন (ফ'ষ্টাৰ কেয়াৰ) আদি চৰকাৰী প্ৰচেষ্টাত "GET INVOLVED" শাখাৰ জৰিয়তে নিজকে জড়িত কৰিব পাৰিব। তদুপৰি মহিলাৰ বিৰুদ্ধে অপৰাধ আৰু অভিযোগ প্ৰক্ৰিয়া, ন্যায়িক সহায়ৰ বাবে যোগাযোগ আৰু সন্তান তুলি লোৱা প্ৰক্ৰিয়া সৰলীকৰণ আদি বিষয়ত শেহতীয়া তথ্য লাভ কৰিব। □

নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰ : দুটা যুগৰ পাছতো অসম্পূৰ্ণ

মীনা নায়াৰ*

কোনো চৰকাৰী সেৱাৰ বাবে আবেদন কৰা আৰু তাৰ লাভ-লাভ উপভোগ কৰিবৰ বাবে চৰকাৰী বিভাগসমূহৰ দুৱাৰে দুৱাৰে ঘূৰি হাবাথুৰি খোৱাটো ভাৰতৰ প্ৰায় সকলো নাগৰিকৰ বাবে এটা তিক্ত অভিজ্ঞতা। ইয়াৰ প্ৰধান কাৰণ হ'ল চৰকাৰী বিভাগ আৰু আবেদনকাৰী বা উপভোক্তাৰ মাজত থকা তথ্য অসামঞ্জস্যতা। ইয়াত হয়তো প্ৰথমজন সকলো তথ্যৰ বিষয়ে অৱগত অথচ সেই তথ্য ৰাজহুৱা কৰা হোৱা নাই আৰু দ্বিতীয়জন হয়তো সেই বিষয়ে সজাগ নহয় অথবা সবিশেষ প্ৰণালীৰ বিষয়ে অৱগত নহয়। তদুপৰি ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ ব্যৱস্থাৰ সুবিধা নথকাৰ বাবে উপভোক্তাসকল বিপাণ্ডত পৰে আৰু নিজৰ কাৰ্য সমাধা কৰিবৰ বাবে অধিক ধনৰ বিনিময়ত কোনো মধ্য-ভোগীৰ সহায় ল'ব লগা হয়।

ব্যৱস্থাৰ এই আসোঁৱাহসমূহ দূৰ কৰাৰ উদ্দেশ্যে ১৯৯০ চনত ভাৰতত নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰৰ পাতনি মেলা হয়। তথাপি তথ্য অৱগত কৰোৱাৰ এই ব্যৱস্থা আৰু অভিযোগ নিষ্পত্তিৰ সমাধানৰ ক্ষেত্ৰত গ্ৰহণ কৰা এই সংশোধনৰ ওপৰত সময়ে সময়ে প্ৰশ্ন উত্থাপিত হৈ আহিছে। যোৱা দুটা দশকত তথ্য জনাৰ অধিকাৰ আইন আৰু ৰাজহুৱা

সেৱাৰ অধিকাৰ আইন বলৱৎ কৰাৰ পাছত তথ্য ৰাজহুৱা কৰাৰ বিষয়টো আইনসম্প্ৰত কৰা হ'ল, সেয়ে নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰৰ গুৰুত্বক নুই কৰিব নোৱাৰি। এই বিষয়টোক পুনৰুজ্জীৱিত কৰি চৰকাৰী বিভাগ-সমূহত পুনৰ প্ৰচলন কৰাৰ এয়েই সঠিক সময় যাতে এই বিভাগবোৰ কেৱল উপভোক্তাৰ ওচৰতেই জবাবদিহি নহৈ নিজৰ ওপৰতো জবাবদিহি হ'ব লগাত পৰে।

নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰৰ পুনৰুত্থান আৰু প্ৰতিষ্ঠাৰ উদ্যোগ

নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰৰ উদ্যোগ পোন প্ৰথমে ইংলেণ্ডত লোৱা হৈছিল। ১৯৯১ চনত ইংলেণ্ডৰ কনজাৰভেটিভ চৰকাৰৰ প্ৰধান মন্ত্ৰী 'জন মেজৰ'এ এই অধিকাৰ পত্ৰৰ বিষয়ে ঘোষণা কৰিছিল যাতে ৰাজহুৱা সেৱা গ্ৰহণ কৰোঁতা-সকলৰ আৱশ্যকতা আৰু প্ৰত্যাশাৰ প্ৰতি মনোযোগ কেন্দ্ৰীভূত কৰিব পৰা যায়। ৰাজহুৱা সেৱা প্ৰদান কৰোঁতাৰ যিসকলে নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰ ৰূপায়ণ কৰিব ক্ষেত্ৰত পালন কৰিবলগীয়া কিছু নিয়ম এই অধিকাৰ পত্ৰত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। এইবিলাক হ'ল—

★ সেৱাৰ মান নিশ্চিতকৰণ

- ★ নিকা আৰু স্বচ্ছ সেৱা
- ★ উপভোক্তাৰ লগত আলোচনা আৰু তেওঁলোকৰ অন্তৰ্ভুক্তি
- ★ নিজ পছন্দৰ সেৱা গ্ৰহণ কৰি তাৰ উন্নীতকৰণৰ বাবে উৎসাহিত কৰা
- ★ সু-ব্যৱহাৰ
- ★ ভুলৰ সংশোধন
- ★ যিকোনো উৎসকে কাৰ্যকৰী ৰূপে ব্যৱহাৰ
- ★ আৱিষ্কাৰ আৰু উন্নীতকৰণ আৰু
- ★ অন্যান্য কৰ্মকৰ্তাৰ সৈতে কাম কৰা।

ইংলেণ্ডৰ এই প্ৰয়াসে আন বহুতো দেশৰ বাবে বাটকটীয়াৰ দৰে কাম কৰিলে আৰু প্ৰতিযোগিতামূলকভাৱে বিভিন্ন নামেৰে ইয়াক প্ৰচলন কৰা হ'ল। যেনে—বেলজিয়ামত 'ৰাজহুৱা সেৱা ব্যৱহাৰ কৰোঁতাৰ চনদ', ফ্ৰান্সত 'সেৱা চনদ' আৰু স্পেইনত 'দি কোৱালিটি অবজাৰভেটৰী' নামেৰে ১৯৯২ চনত প্ৰচলিত হ'ল। মালয়ছিয়াত 'ক্লায়েণ্ট চাৰ্টাৰ', পৰ্তুগালত 'দি কোৱালিটি চাৰ্টাৰ ইন পাব্লিক ছাৰ্ভিচেছ' নামেৰে ১৯৯৩ চনত, ১৯৯৪ চনত জামাইকাত 'চাৰ্ভিচ চাৰ্টাৰ' নামেৰে, ১৯৯৫ চনত কানাডাত 'ছাৰ্ভিচ ষ্টেণ্ডাৰ্ড ইনিচিয়েটিভ' নামেৰে আৰু অষ্ট্ৰেলিয়াত ১৯৯৭ চনত 'ছাৰ্ভিচ চাৰ্টাৰ' নামেৰে প্ৰচলন কৰা হ'ল। ১৯৯৮ চনত ইংলেণ্ডত 'লেবাৰ চৰকাৰ'এ সেই একেই কৰ্মসূচীৰে কিছু সাল-সলনি ঘটাই 'ছাৰ্ভিচ ফাষ্ট' নামেৰে পুনৰ প্ৰচলন কৰে। তথাপি, সেৱাৰ মানৰ উন্নীতকৰণ, মানৰ সাদৃশ্য আৰু অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণৰ ব্যৱস্থাৰ দৰে অতি জটিল বিষয়সমূহ সকলো চনদতে একেই ৰীতিতেই থাকি গ'ল।

১৯৯৪ চনত ভাৰতৰ গ্ৰাহক সুৰক্ষা কৰ্মীসকলে দিল্লীৰ কেন্দ্ৰীয় গ্ৰাহক সুৰক্ষা পৰিষদৰ এখন সভাত স্বাস্থ্য সেৱা

*লিখিকা ড° মীনা নায়াৰ ৰাজহুৱা পৰিক্ৰমা কেন্দ্ৰৰ গৱেষণাৰ মুৰব্বী

আগবঢ়োৱা খণ্ডসমূহৰ বাবে এখন চনদ প্ৰস্তুত কৰে আৰু তেতিয়াই নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰৰ ধাৰণাৰ সূচনা ঘটে। ১৯৯৭ চনৰ মেই মাহত অনুষ্ঠিত ৰাজ্যৰ মুখ্য মন্ত্ৰীসকলৰ এখন অধিবেশনত ৰাজ্যিক তথা কেন্দ্ৰীয় পৰ্যায়ত প্ৰভাৱশালী আৰু সংবেদনশীল চৰকাৰ পৰিচালনা কৰিবৰ বাবে এখন কাৰ্যক্ৰমগণিকা গ্ৰহণ কৰা হয় আৰু তেতিয়াই নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰই পূৰ্ণ ৰূপ পায় আৰু মন্ত্ৰণালয়, বিভিন্ন বিভাগ আৰু কোম্পানীসমূহত চনদ প্ৰস্তুত কৰাৰ পথ মুকলি হয়, বিশেষকৈ যিবিলাক বিভাগত নাগৰিকৰ সৈতে বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণভাৱে কাম কৰিব লগা হয়, সেই বিভাগবিলাকৰ বাবে এই চনদৰ পথ মুকলি হয়। ভাৰত চৰকাৰৰ প্ৰশাসনিক সংস্কাৰ বিভাগ আৰু ৰাজহুৱা অভিযোগ (DARPG) বিভাগে এই নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰৰ সমন্বয়, গঠন আৰু কাৰ্যকাৰিতাৰ দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰে।

ডী এ পী আৰ জীয়ে নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰক এইধৰণে ব্যাখ্যা কৰে— নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰ হ'ল এনে এখন নথি যিয়ে সেৱাৰ মান, তথ্য, পছন্দ আৰু আলোচনা, সম-অধিকাৰ আৰু প্ৰাপ্তিৰ সুযোগ, অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ, সৌজন্যতা আৰু ধনৰ মূল্যৰ বিষয়ে পুংখানুপুংখভাৱে নাগৰিকক বুজাবলৈ চেষ্টা কৰা আদি দায়বদ্ধতাসমূহ সংশ্লিষ্ট বিভাগসমূহে দায়িত্ব সহকাৰে পালন কৰাৰ ওপৰত মনোযোগ কেন্দ্ৰীভূত কৰে। বিভাগীয় দায়বদ্ধতাক পৰিপূৰ্ণ ৰূপ দিবৰ বাবে নাগৰিকৰপৰা কৰিব পৰা প্ৰত্যাশাও সাঙুৰি লোৱা হৈছে। উপভোক্তাৰ আৱশ্যকতা আৰু প্ৰয়োজনীয়তাৰ প্ৰতি দৃষ্টি কেন্দ্ৰীভূত কৰি নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰৰ খচৰা প্ৰস্তুত কৰোঁতে ডী এ পী আৰ জীয়ে উপভোক্তা সংগঠন, নাগৰিক

সমিতি আৰু অন্যান্য অংশীদাৰসকলৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ ওপৰতো গুৰুত্ব আৰোপ কৰাৰ বিষয়টো অতি আমোদজনক। ৰাজহুৱা সংস্থাসমূহে প্ৰস্তুত কৰি উলিওৱা চনদৰ খচৰাত ডী এ পী আৰ জীয়ে ইংলেণ্ডৰ আৰ্হিত দুটা বিশেষ বিষয় অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে। যেনে—

- ★ অস্তুৰ্ভুক্তি আৰু লক্ষ্যৰ বিবৃতি
- ★ সংস্থাসংগ্ৰহ কৰা ব্যৱসায়িক লেন-দেনৰ খতিয়ান
- ★ উপভোক্তাৰ সবিশেষ
- ★ প্ৰতিটো উপভোক্তা গোটাৰ প্ৰতি আগবঢ়োৱা সেৱাৰ খতিয়ান
- ★ অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণৰ ব্যৱস্থা আৰু সেই সুবিধা প্ৰাপ্তিৰ সবিশেষ
- ★ উপভোক্তাৰপৰা কৰা প্ৰত্যাশা।

ডী এ পী আৰ জীৰ ৱেবছাইটৰ পৰা জানিব পৰা যায় যে ২০১৩ চনৰ ২৩ ডিচেম্বৰলৈকে কেন্দ্ৰত বিভিন্ন বিভাগৰদ্বাৰা ১৪৪ খন চনদ প্ৰস্তুত কৰা হৈছে। কিন্তু বৰ্তমান এই সংখ্যা হ্রাস পোৱাৰ সম্ভাৱনা আছে কিয়নো যোৱা বছৰ বিভিন্ন ষ্টেট বেংকসমূহক ভাৰতীয় ষ্টেট বেংকৰ লগত সন্নিৱিষ্ট কৰা হ'ল, আগৰ ষ্টেট বেংক অফ হায়দৰাবাদ, ট্ৰাভামকোৰ, বিকানীৰ এণ্ড জয়পুৰ, মহীশূৰ, পাটিয়ালা আৰু ভাৰতীয় ষ্টেট বেংকৰ বাবে বেলেগ বেলেগে চনদ প্ৰস্তুত কৰা হৈছিল। ২০১১ চনৰ ২৪ জানুৱাৰীলৈকে ২৪ খন ৰাজ্য আৰু কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলত ৭২৯ খন নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰ প্ৰস্তুত কৰা হ'ল। এই ৱেবপেজবিলাকত উল্লেখিত তাৰিখসমূহে এটা অতি দুখলগা দিশ উদঙাই দিয়ে— নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰ এতিয়া আৰু বিশেষভাৱে পালন কৰিব লগা দায়িত্ব হৈ থকা নাই।

ইয়াৰ জৰিয়তে আন এটা প্ৰশ্নও উত্থাপিত হয়— নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰ

প্ৰস্তুত কৰা আৰু ৰূপায়ণ কৰা ইমানেই কঠিননে? যদি সেয়ে হয়, তেনেহ'লে কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্য/কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলত বাকী বৈ যোৱা বিভাগবিলাকক শক্তিশালী কৰি তুলিবৰ বাবে কেনে-ধৰণৰ পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰিব লাগিব?

নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰৰ বিধিসমূহ

নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰৰ প্ৰচলনৰ প্ৰাৰম্ভণতে ডী পী এ আৰ জীয়ে প্ৰস্তুত কৰি উলিওৱা হাতপুথিখন হ'ল এখন সম্যক নথি। নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰৰ প্ৰভাৱশালী ৰূপায়ণৰ বাবে এই হাতপুথিখনত বিস্তাৰিত বিৱৰণ দাঙি ধৰা হৈছে। ইয়াৰ ভিতৰত আছে— (ক) এটা কৰ্ম বাহিনী গঠন, (খ) সকলো অংশীদাৰ আৰু সংস্থাসমূহৰদ্বাৰা আগবঢ়াব লগা বিশিষ্ট সেৱাৰ চিনাক্ত-কৰণ, (গ) উপভোক্তা/অংশীদাৰ আৰু কৰ্মচাৰীসকলৰ সৈতে (বিশেষকৈ যিসকলে উন্নত স্তৰত কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰে) আৰু তেওঁলোকৰ প্ৰতিনিধি পৰিষদৰ সৈতে আলোচনা, (ঘ) চনদৰ এখন খচৰা প্ৰস্তুত কৰা (মন্তব্য বা পৰামৰ্শৰ বাবে খচৰা বিতৰণ, পৰামৰ্শসমূহৰ অন্তৰ্ভুক্তিৰে চনদৰ সাল-সলনি কৰা), (ঙ) কেন্দ্ৰীয় সমিতিৰদ্বাৰা চনদৰ বিবেচনা, (চ) কেন্দ্ৰীয় সমিতিৰ পৰামৰ্শ/পৰ্যবেক্ষণৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি মন্ত্ৰণালয়/বিভাগৰদ্বাৰা চনদৰ সাল-সলনি, (ছ) কাৰ্যবাহী মন্ত্ৰীৰদ্বাৰা অনুমোদন, (জ) ইয়াৰ এটা প্ৰতিলিপি প্ৰশাসনিক সংস্কাৰ আৰু ৰাজহুৱা অভিযোগ বিভাগত দাখিল, (ঝ) আনুষ্ঠানিকতাৰ চনদ উন্মোচন কৰা আৰু ৱেবছাইটত ইয়াৰ অন্তৰ্ভুক্তি কৰা (এং) জনপ্ৰতিনিধিসকললৈ আৰু অংশীদাৰ-সকললৈ একোখন প্ৰতিলিপি প্ৰেৰণ, প্ৰভাৱশালী ৰূপায়ণৰ বিষয়ে নিশ্চিত হ'বৰ বাবে এজন ন'ডেল বিষয়াৰ নিযুক্তি।

চনদত এই সমূহ বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্তিয়ে বিভাগীয় সকলো কৰ্মচাৰী, বিশেষকৈ যিসকলে নাগৰিকৰ সূক্ষ্মতম মনোভাবৰ সৈতে কাম কৰিব লাগে সেই সকলোকে সাঙুৰি এটা নিকা ব্যৱস্থা গ্ৰহণৰ ইঙ্গিত দিয়ে। তদুপৰি এই হাতপুথিখনে গ্ৰহণযোগ্য নিৰ্দেশাৱলী, সাধাৰণ গঠনমূলক নিৰ্দেশাৱলী, কৰণীয় আৰু অকৰণীয় কাৰ্যৰ নিৰ্দেশ আৰু চনদৰ আকাৰৰ এক নক্সাও আগবঢ়ায়। আন বিভাগসমূহকো এই বিষয়ে আগ্ৰহী কৰি তুলিবৰ বাবে এই হাতপুথিত বিভিন্ন ৰাজ্যত চলি থকা উত্তম ব্যৱস্থাৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰা হৈছে আৰু এই পুথিখন পঢ়িবলৈ সকলোকে পৰামৰ্শ দিয়া হৈছে। ডী এ পী আৰ জীয়ে আগবঢ়োৱা হাতপুথিখনৰ এটা সংশোধিত সংস্কৰণ এতিয়া এখন অন্য নথি হিচাপে পোৱা যায়। ২০১০ চনত প্ৰকাশ কৰা এই নথিক “নিৰ্দেশনাৰ এই সংকলনক নাগৰিকৰ চনদকে ধৰি ৰাজহুৱা অভিযোগৰ প্ৰতিবিধান আৰু ভাৰত চৰকাৰৰ তথ্য সহজসাধ্যতা কক্ষ হিচাপে অভিহিত কৰা হৈছে।” অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণৰ ব্যৱস্থাৰ ওপৰত এই নথিয়ে বিশেষ গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে আৰু CPGRAMS (Centralized Public Grievance Redress and Monitoring System) আৰু ‘সৰ্বোত্তম সেৱা’ৰ দৰে নথিবোৰো প্ৰচলন কৰিছে। যিবিলাক নথিয়ে কেৱল নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰকে সাঙুৰি নলয় বৰঞ্চ ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তি আৰু ৰাজহুৱা সেৱা প্ৰদানৰ দক্ষতাকো সাঙুৰি লয়।

ৰাজহুৱা সেৱা প্ৰদান উন্নত কৰিবলৈ এই প্ৰচেষ্টা কিমান লাভদায়ক? ইয়াৰ মূল্যায়ন কৰিবলৈ ডী এ পী আৰ জী আৰু অন্যান্য প্ৰতিষ্ঠানে মাজে সময়ে চেষ্টা কৰি আহিছে।

নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰৰ মূল্যায়ন আৰু আগুৱাই নিয়াৰ পথ

নতুন দিল্লীস্থিত উপভোক্তা সমন্বয় পৰিষদৰ সৈতে ডী এ পী আৰ জীয়ে ১৯৯৮ চনত নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰৰ সূচীসমূহৰ মূল্যায়ন কৰে। পৰৱৰ্তী পৰ্যায়ত ২০০২ পৰা ২০০৩ চনলৈকে এই চনদৰ আভ্যন্তৰীণ আৰু বহিঃ মূল্যায়নৰ মানযুক্ত এখন নক্সা তৈয়াৰ কৰিবলৈ এটা পেছাদাৰী সংস্থাক নিযুক্ত কৰা হয়। ৰাজহুৱা পৰিক্ৰমা কেন্দ্ৰ (PAC)ই কৰ্ণাটক চৰকাৰৰ আঠোটা প্ৰধান বিভাগে তৈয়াৰ কৰা নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰৰ খচৰাৰ প্ৰাথমিক মান নিৰ্ণয় কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। এই সমীক্ষাৰদ্বাৰা চনদত থকা বিষয়বিলাক সূক্ষ্ম দৃষ্টিৰে পৰীক্ষা কৰি মূল্যায়ন কৰা হয় আৰু চনদত অন্তৰ্ভুক্ত বিভিন্ন উপাদানৰ বিশ্লেষণ কৰি সেইসমূহৰ মান নিৰ্ণয় কৰা হয়; এই উপাদানসমূহ হ’ল— বিভাগীয় প্ৰাথমিক তথ্য, সেৱাৰ মান, অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ ব্যৱস্থা আৰু নাগৰিক অনুকূল বিচাৰমান। ভাৰতৰ আন্তৰ্জাতিক স্বচ্ছতা সংস্থাই ৰাষ্ট্ৰীয় ৰাজধানী ক্ষেত্ৰৰ চৰকাৰ আৰু কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ দুটা বিভাগৰ ১০ খন নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰ পৰীক্ষা কৰে। ৰাষ্ট্ৰীয় উৎপাদিকা পৰিষদ (National Productivity Council, NPC)এ গুজৰাটত প্ৰচলিত নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰৰ এটা বিস্তৃত সমীক্ষা আগবঢ়ায় যাতে এনেধৰণৰ চনদ ৰূপায়ণৰ ক্ষেত্ৰত ই এটা উদাহৰণ স্বৰূপে কাম কৰে, বিভাগসমূহে নিজৰ মাজতেই চনদৰ মান নিৰ্ণয় কৰিব পাৰে, হিতাধিকাৰী আৰু কৰ্মচাৰীৰ দৃষ্টিভংগীৰ বিশ্লেষণ কৰি চনদত সন্তোষজনক উত্তৰণৰ বাবে পৰামৰ্শ আগবঢ়াব পৰা যায়, যাৰদ্বাৰা প্ৰভাৱশালীভাৱে চনদ ৰূপায়িত হয়। ২০০৭ চনত পী এ চী-এ নাগৰিক

অধিকাৰ পত্ৰৰ এটা অধ্যয়ন পৰিচালনা কৰে। এই অধ্যয়নত অধিকাৰ পত্ৰৰ ১০টা বিভিন্ন দিশৰ সম্যক সমীক্ষা কৰা হৈছিল— (১) বিভাগ আৰু সংস্থাসমূহৰ অন্তৰ্ভুক্তি/লক্ষ্য/উদ্দেশ্য, (২) ব্যৱসায় অথবা সাধাৰণ সেৱা প্ৰদানৰ সবিশেষ, (৩) মুখ্য বিষয়ববীয়াসকলৰ নাম, ঠিকনা আৰু ফোন নম্বৰ (৪) সেৱা উপলব্ধ কৰাৰ পদ্ধতি (৫) সেৱা মূল্যৰ তথ্য (৬) সেৱাৰ মান (সময়/সীমা ইত্যাদি), (৭) অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণৰ পদ্ধতি (৮) অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণত জড়িত বিষয়ববীয়াসকলৰ নাম, ঠিকনা আৰু ফোন নম্বৰ (৯) নাগৰিকৰ কৰণীয় আৰু (১০) সাধাৰণ আৰু ব্যৱহাৰ উপযোগী ভাষা; তদুপৰি সমগ্ৰ ভাৰতৰে বিভিন্ন উপভোক্তা আৰু বিভিন্ন বিভাগীয় বিষয়ববীয়াৰ সৈতে হোৱা সাক্ষাৎকাৰ আদিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি প্ৰাথমিক তথ্য সংগ্ৰহকৰণ।

এনে বহু ধৰণৰ অধ্যয়নত কিছু বিশেষ নিৰ্দ্ধাৰিত তথ্য পোহৰলৈ আহিল, ইয়াৰ ভিতৰত প্ৰধান দিশ হ’ল যে অধিক সংখ্যক নাগৰিকৰ অধিকাৰ পত্ৰ আধৰুৱা অৱস্থাত থাকি গৈছে; সেৱা প্ৰদানৰ সবিশেষ, কোনো সেৱাৰ উপলব্ধতাৰ বাবে আবেদন কৰাৰ পদ্ধতি, অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণৰ ব্যৱস্থা, মুখ্য বিষয়ববীয়াসকলৰ নাম আৰু তেওঁলোকৰ যোগাযোগৰ সবিশেষ তথ্য আদি কিছুমান বিষয় কোনো কোনো চনদত হয়তো উল্লেখ কৰা হোৱা নাই নতুবা মাত্ৰ আংশিকভাৱে এই বিষয়-সমূহ সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে। বিভাগীয় কৰ্মচাৰীৰ সৈতে হোৱা সাক্ষাৎকাৰ-সমূহৰ ওপৰত কৰা অধ্যয়নে স্পষ্টভাৱে প্ৰতিফলিত কৰে যে বিভাগীয় চনদৰ খচৰা প্ৰস্তুত অধিকাংশ কৰ্মচাৰীকেই জড়িত কৰা হোৱা নাই।

অধ্যয়নৰ ফলাফল ৰূপে প্ৰাপ্ত তথ্যৰ ওপৰত বিবেচনা কৰিলে বুজা যায় যে বৰ্তমান কৰণীয়সমূহ হ'ল— প্ৰত্যেক চৰকাৰী বিভাগৰ নিজাববীয়া এখন নাগৰিক চনদ থকাটো নিশ্চিত কৰিবৰ বাবে এটা দুতৰপীয়া প্ৰচেষ্টাৰ আৱশ্যক। প্ৰথমতে, বৰ্তমানে চলি থকা চনদৰ পুনৰ বিচাৰ কৰি নিশ্চিত কৰিব লাগিব যে চনদখনে উল্লিখিত ১০টা জটিল দিশত পূৰ্ণতা লাভ কৰিছে আৰু দ্বিতীয়তে সহমতৰ ভিত্তিত প্ৰত্যেকখন চনদতে এনে কিছু ব্যৱস্থাগত সূত্ৰ নিৰ্দ্ধাৰণ কৰিব লাগিব যিবিলাক বাস্তৱসন্মত হ'ব আৰু নাগৰিকৰ লগত পোনপটীয়াকৈ কাৰ্য সম্পাদন কৰিব-লগীয়া কৰ্মচাৰীসকলৰ বাবে থকা অংগীকাৰবদ্ধতা সহজসাধ্য হ'ব।

এই প্ৰচেষ্টা এৰা-ধৰাকৈ কৰিলে নহ'ব। যিকোনো নতুন প্ৰয়াসৰ ক্ষেত্ৰত এই চৰ্তমূহ থকা বাঞ্ছনীয়, যেনে— এটা আন্তৰিক প্ৰেৰণা থকা প্ৰয়োজন— যাৰ বাবে প্ৰতিটো বিভাগতে এনে এটা জাগৰণৰ সৃষ্টি কৰিব লাগিব যাতে নিজ কাৰ্যৰ মান উন্নীত কৰিবৰ বাবে কৰ্মচাৰী-সকল ইচ্ছুক হৈ উঠে; সফলতাৰ কাৰণ-সমূহ পুনৰ বিচাৰ কৰিব লাগিব যাতে বৰ্তমান থকা অসুবিধা আৰু পাৰদৰ্শিতাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিয়েই এটা বাস্তৱমুখৰ মান আৰু অংগীকাৰবদ্ধতা নিৰ্দ্ধাৰিত কৰিব পৰা যায়; খচৰা প্ৰস্তুত কৰাৰ প্ৰামাণিক অভিলেখপুস্তি বিশেষজ্ঞ (ব্যক্তি-বিশেষ বা সামাজিক সমিতি) অন্তৰ্ভুক্তিৰ দ্বাৰা বাহ্যিক সাহায্য গ্ৰহণ কৰিব লাগিব যাতে যিসকল বিষয়ববীয়াই বিশেষভাৱে

অভিযোগ নিষ্পত্তি-কৰণৰ গোচৰসমূহ চোৱা-চিতা কৰে তেওঁলোকে দায়িত্ব সহকাৰে নিজৰ কৰ্তব্য পালন কৰিব পাৰে। প্ৰতিক্ৰিয়াবিলাকৰ প্ৰতি দায়বদ্ধতা থকাৰ প্ৰয়োজন— যাতে বিভাগসমূহে অনবৰতে নিজকে উন্নীত কৰিবলৈ চেষ্টা চলাব পাৰে। যদিহে অহা দুবছৰৰ ভিতৰত নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰৰ প্ৰস্তুতি আৰু ৰূপায়ণ নিশ্চিত কৰিবৰ বাবে চূড়ান্ত আৰু একান্ত প্ৰয়াস কৰা যায়, তেনেহ'লে এটা অংগীকাৰবদ্ধ বিভাগৰদ্বাৰা পৰিপুস্তি এখন সুন্দৰ নাগৰিক অধিকাৰ পত্ৰক সেৱা প্ৰদানৰ নতুন নীতি বা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ আইনৰ দৰে আন কোনো বেলেগ সহায়কৰ প্ৰয়োজন নহয়। অন্যথা এই কাৰ্যক্ৰমগণিকা চিৰদিনৰ বাবে নিঃশেষ হৈ যাব। □

(২৩ পৃষ্ঠাৰ পৰা)

প্ৰধান মন্ত্ৰীয়ে সময়ে সময়ে মুকলিত মলত্যাগ ব্যৱস্থা নাইকিয়া কৰাৰ বাবে সমগ্ৰ দেশৰ জনসাধাৰণৰ সমূহীয়া দায়িত্ব হিচাপে গ্ৰহণ কৰিছে। সেয়ে সকলোৱে ইয়াক নিজৰ বিষয় কৰি লোৱা প্ৰয়োজন। স্বচ্ছ ভাৰত অভিযানে

জনসাধাৰণৰ প্ৰতিচ্ছবি ধৰি ৰাখিছিল আৰু সকলোৱে জনসাধাৰণৰ কাৰণে জনসাধাৰণৰদ্বাৰা জড়িত হৈছিল। তিনি বছৰতকৈও কম সময়ৰ ভিতৰত ৩০ কোটিতকৈও অধিক গ্ৰাম্য ভাৰতীয়ই শৌচালয় লাভ কৰিছিল। এই অভিযানে

স্বচ্ছতা লাভৰ ক্ষেত্ৰত আৰু মহাত্মা গান্ধীৰ ১৫০ সংখ্যক জন্মদিনত ২০১৯ চনৰ ২ অক্টোবৰত মুকলিত মলত্যাগ-ৰমুক্ত দেশ হিচাপে ভাৰতক গঢ়িবলৈ আগবাঢ়ি গৈছে। □

ইমেইল - param.iyer@gov.in

তথ্য আৰু সম্প্ৰচাৰ মন্ত্ৰণালয়ে ভাৰত চৰকাৰৰ নডেল মন্ত্ৰণালয় হিচাপে চৰকাৰী কাৰ্যসূচী আৰু নীতিবোৰ বিনিময় কৰে আৰু ২০১৮ৰ ১৬ জানুৱাৰীৰপৰা ১৫ দিনীয়া স্বচ্ছতা পষেকত বিভিন্ন মাধ্যমৰ জৰিয়তে স্বচ্ছতা সম্পৰ্কীয় বাৰ্তা বিনিময় কৰে। এই পষেকৰ ভিতৰত দূৰদৰ্শন আৰু আকাশবাণীত দৃশ্য-শ্ৰাব্য অনুষ্ঠান সম্প্ৰচাৰ, পুথি আৰু নিবন্ধ প্ৰকাশ আৰু স্বচ্ছতা প্ৰচাৰৰ বিভিন্ন কাৰ্যসূচী গ্ৰহণ কৰে।

২০১৩ চনৰ জানুৱাৰী মাহৰ প্ৰথম সপ্তাহৰপৰা ৰোজগাৰ সমাচাৰ (উৰ্দু) ই-সংস্কৰণ আমাৰ হিন্দীৰ ৱেবছাইট www.rojgarsamachar.gov.in যোগে উপলব্ধ হৈছে। বৰঙণি দাতা/গাঠকসকলে ৱেবছাইট ই-সংস্কৰণ (উৰ্দু)ত click কৰি এই সংস্কৰণ পঢ়িব পাৰিব।

স্বাস্থ্য ৰক্ষা ব্যৱস্থাত ওজৰ- আপত্তিসমূহৰ সমাধান

সঞ্জীৱ কুমাৰ*

...এটা স্পষ্ট আৰু বাস্তৱসন্মত ওজৰ-আপত্তি তথা অভিযোগ সমাধানৰ খৰতকীয়া ব্যৱস্থাৰ উদ্ভাৱন আৰু ৰূপায়ণ কৰাৰ জৰুৰী প্ৰয়োজন আছে— যাৰদ্বাৰাই সেইবোৰ ৰোগী আৰু জনসাধাৰণৰ মিত্ৰ হ'ব পাৰে; আৰু লগতে সুচলতা তথা গুণগত দিশৰো উন্নতি সাধন হ'ব পাৰে।... ৰাষ্ট্ৰীয় স্বাস্থ্য নীতি, ২০১৭ত দিয়া প্ৰতিশ্ৰুতি অনুযায়ী এটা নিয়ামক সংস্থা স্থাপন কৰা কাৰ্যই এই দিশত সুদূৰপ্ৰসাৰী প্ৰভাৱ পেলাব।

উচ্চতম ন্যায়ালয়ে যদিও সংবিধানৰ অনুচ্ছেদ ২১ৰ অধীনত স্বাস্থ্য অধিকাৰক জীয়াই থকাৰ অধিকাৰৰ এটা অনবদ্য অংশৰূপে স্বীকৃতি দিছে, তথাপি এই অধিকাৰৰ বাবে বলৱৎ কৰা কাৰ্য ব্যৱস্থা প্ৰকৃততে নাই বুলিয়েই ক'ব পাৰি। দৰাচলতে ক'বলৈ গ'লে বলৱৎকৰণৰ প্ৰশ্নটো আগতীয়াও হ'ব পাৰে, কিয়নো স্বাস্থ্য অধিকাৰৰ ৰূপৰেখা আৰু তাৰ বাবে প্ৰয়োগ কৰিব লগা সংশ্লিষ্ট কাম-কাজবোৰ এতিয়াও আইনগতভাৱে প্ৰকাশ হোৱা নাই। ওজৰ-আপত্তি আৰু অভিযোগ সমাধান কৰাটো হ'ল স্বাস্থ্য সেৱা বিতৰণ আৰু গুণগত সেৱাৰ মানৰ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ অংশ। কিন্তু এই ক্ষেত্ৰত স্বাস্থ্য আৰু চিকিৎসাৰ দিশটো ৰাজহুৱা আৰু ব্যক্তিগত খণ্ড উভয়তে বহুত প্ৰত্যাহ্বানৰ সন্মুখীন হৈছে। বিগত বৰ্ষবোৰত আৰু

শেহতীয়াকৈ জনগণ তথা ৰোগীসকলৰ ওজৰ-আপত্তি উপযুক্তভাৱে সমাধান কৰাৰ প্ৰয়োজনীয়তা বৃদ্ধি পাইছে। কিন্তু দুৰ্ভাগ্যবশতঃ এনে এটা সংস্থা, নীতি অথবা সংগঠন নাই— যাৰদ্বাৰা তেনেবোৰ অভিযোগ লাভ কৰা তথা খৰতকীয়া সমাধান কৰিবলৈ আশা কৰিব পাৰি। তদুপৰি ওজৰ-আপত্তিবোৰ লাভ কৰা তথা তাক অনুসৰণ কৰা প্ৰক্ৰিয়া আৰু পদ্ধতি বৰ সহজ নহয়, কিম্বা আৱশ্যকীয় খৰ গতি আৰু সমৰ্থনো লাভ কৰা নহয়।

ৰাষ্ট্ৰীয় স্বাস্থ্য নীতি, ২০১৭ৰ অনুচ্ছেদ ১০.২ত স্পষ্টভাৱে চিকিৎসা প্ৰতিষ্ঠানৰ বিধি-নিয়ম সম্পৰ্কে উল্লেখ আছে। কেইখনমান ৰাজ্যই ক্লিনিকেল অষ্টেব্লিশ্বমেণ্ট আইন ২০১০ অৱলম্বন কৰিছে বুলিও উক্ত নীতিত উল্লেখ কৰা হৈছে। সেয়ে এই আইনখন অৱলম্বন

কৰিবৰ বাবে আন ৰাজ্যবোৰকো কোৱা হ'ব। এই ক্ষেত্ৰত চিকিৎসা প্ৰতিষ্ঠান-সমূহৰ গ্ৰেডিং ব্যৱস্থা তথা উপযুক্ত মানৰ চিকিৎসা নীতি-নিৰ্দেশনা মানি চলা আৰু তেনে পস্থা সক্ৰিয়ভাৱে আগুৱাই লৈ যোৱাটো এটা আৰম্ভণিসূচক কাম হ'ব। চিকিৎসা প্ৰতিষ্ঠানসমূহত ৰোগীৰ অধিকাৰ ৰক্ষা কৰা (যেনে— তথ্য জনাৰ অধিকাৰ, চিকিৎসা সম্পৰ্কীয় প্ৰতিবেদন তথা প্ৰতিবেদনসমূহৰ প্ৰতি সুচল প্ৰৱেশ, জানি-বুজি সন্মতি দান, দ্বিতীয় মত কি আছে তাক জনা, বিশ্বাসযোগ্যতা আৰু গোপনীয়তা) বিষয়বোৰ মানৰ ঘাই প্ৰক্ৰিয়াকৰণে গ্ৰহণ কৰাটো হ'ব এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ পদক্ষেপ। অন্য এটা উল্লেখযোগ্য বিষয় হ'ল আলোচ্য নীতিত এটা সুকীয়া তথা কৰ্তৃত্ব প্ৰদান চিকিৎসা ন্যায়াধিকাৰণ স্থাপন কৰিবৰ বাবে অনুমোদন জনোৱা হৈছে— যাৰদ্বাৰাই যতন ব্যৱস্থাৰ মান, সেৱাৰ মূল্য, অৱহেলা তথা অসাধু আচৰণ বা অভ্যাসৰ সন্দৰ্ভত পোৱা অভিযোগ/বাদ-বিবাদ খৰতকীয়াকৈ সমাধান কৰিব পৰা যায়। প্ৰয়োগশালা আৰু ইমেজিং ছেণ্টাৰবোৰৰ কাৰণে উচিত মানৰ নিয়ামক পৰিকাঠামো প্ৰয়োজন অনুসাৰে তৈয়াৰ কৰা হ'ব। পুনৰ প্ৰজনন কৌশল, গৰ্ভ ভাৰা লোৱা, ষ্টেম চেল বেংকিং, অঙ্গ আৰু টিছু সংস্থাপন তথা নেনো-মেডিচিন আদিৰো ব্যৱস্থা কৰা হ'ব। কিন্তু ইয়াৰ স্থিতি এনে যে প্ৰস্তাৱিত তেনে প্ৰতিষ্ঠান অথবা কাৰ্যব্যৱস্থা এতিয়াও হাতত লোৱা দেখা নাযায়।

ক্লিনিকেল অষ্টেব্লিশ্বমেণ্ট আইন, ২০১০ হ'ল এখন কেন্দ্ৰীয় আইন। দেশখনৰ চিকিৎসা প্ৰতিষ্ঠানসমূহৰ

*লিখক সঞ্জীৱ কুমাৰ এগৰাকী জ্যেষ্ঠ সেৱাৰত যোগাযোগ আৰু মিডিয়া পেছাদাৰী ব্যক্তি। ২৬ বছৰৰ অভিজ্ঞতাৰে পৰিপুষ্ট। তেওঁ স্বাস্থ্য, গ্ৰাম্য বিকাশ, পৰিপুষ্টি আদি বিষয়ত আন্তৰ্জাতিক এন জী অ' কনচাল্টিং ফাৰ্ম, ৰাষ্ট্ৰসংঘ সংস্থা আদি তথা কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মন্ত্ৰণালয় আৰু বিভাগসমূহৰ স'তেও কাম কৰিছে।

(ৰাজহুৱা অথবা ব্যক্তিগত) পঞ্জীকৰণ তথা বিধিবদ্ধকৰণৰ বাবে এই আইন প্ৰযোজ্য। ই তেনে প্ৰতিষ্ঠানবোৰে আগবঢ়োৱা সা-সুবিধা আৰু সেৱাৰ ন্যূনতম মানৰ বিধান দিয়ে আৰু ৰোগীৰ পৰা ল'ব লগা মাচুলৰ বিষয়েও সদৰী কৰে। মান মতে কাম নকৰিলে আইনখনৰ অধীনত মঞ্জুৰ কৰা অনুজ্ঞা পত্ৰ বাতিল কৰিবও পাৰে আৰু জৰিমনা বিহিবও পাৰে। এই চিকিৎসা প্ৰতিষ্ঠান বিষয়ক আইনখন সকলো ৰাজ্যতে কাৰ্যকৰী কৰা হোৱা নাই; আৰু এইটো হ'ল ইয়াৰ এটা ডাঙৰ দুৰ্বলতা— যাৰ ফলত দেশখনৰ সকলোবোৰ চিকিৎসা প্ৰতিষ্ঠানে অৱলম্বন কৰা ন্যূনতম মান একে ধৰণৰ নহয়। অৱশ্যে সকলো ৰাজ্যতে আনকি আইনখন বলৱৎ হ'লেও যি ন্যূনতম মানৰ বিধান দিয়া হৈছে তথা বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ চিকিৎসা প্ৰতিষ্ঠানৰ কাৰণে থকা সংশ্লিষ্ট ২৫ বিধিত ওজৰ-আপত্তি সমাধানৰ ব্যৱস্থাস্বৰূপী সামৰি লোৱা নাই। এটা চিকিৎসা প্ৰতিষ্ঠানৰ কাৰণে আইনখনৰ অধীনত সাময়িক কিম্বা স্থায়ী পঞ্জীয়ন কৰিবৰ বাবে প্ৰাক্-প্ৰয়োজনীয়তা ৰূপে এটা অভিযোগ কক্ষ ৰখাৰ কোনো আৱশ্যক নকৰে। তেনেদৰে এই সন্দৰ্ভত পঞ্জীয়নৰ বাবে আবেদন কৰাৰো প্ৰয়োজন নহয়। কিন্তু ক্লিনিকেল ইষ্টাব্লিছমেণ্ট আইনখন কোনো কোনো শ্ৰেণীৰ চিকিৎসালয়ৰ ক্ষেত্ৰত নাগৰিক (ৰোগী) চনদৰ সন্দৰ্ভত আৱশ্যক হয়— যদিও ওজৰ-আপত্তি সমাধান ব্যৱস্থা দিহা কৰাৰ প্ৰয়োজন নহয়। ই এইটোকেই প্ৰকাশ কৰে যে দেশখনত চিকিৎসা প্ৰতিষ্ঠানৰ সন্দৰ্ভত কেন্দ্ৰীয় নিয়ামক পৰিকাঠামোৱে ব্যক্তিগত ৰোগীৰ অধিকাৰ প্ৰতিপন্ন কৰিবৰ বাবে কেনো ব্যৱস্থাৰ দিহা কৰা নাই।

উপভোক্তাৰ ক্ষেত্ৰত উপভোক্তা সুৰক্ষা আইন, ১৯৮৬ অৱশ্যে প্ৰযোজ্য হয়। শেহতীয়াকৈ সংশোধন কৰা এই আইনখনৰ অধীনত এজন উপভোক্তাই অভিযোগ দাখিল কৰিব পাৰে। কিন্তু জনস্বাস্থ্য প্ৰতিষ্ঠানৰ ক্ষেত্ৰত উপভোক্তা সুৰক্ষা আইনখনৰ প্ৰযোজ্যতা কিমান সেই বিষয়ে বিতৰ্কৰ অৱতাৰণা কৰা হয়। তাৰ কাৰণ হ'ল 'উপভোক্তা' আৰু 'সেৱা' শব্দ দুটাৰ অৰ্থ ভিন্ন বুলি দেশখনৰ বিভিন্ন আদালতে যুক্তি দৰ্শায়। চিকিৎসা বিষয়ক প্ৰতিষ্ঠান আইন মতে এজন উপভোক্তা হ'ল সেইজন যি সা-সামগ্ৰী ক্ৰয় কৰে অথবা বিবেচনাৰ বাবে সেৱা লাভ কৰে; ইপিনে সেৱাৰ অৰ্থ হ'ল স্বাস্থ্য যতন সেৱাকে ধৰি বিভিন্ন ধৰণৰ সেৱা; কিন্তু ইয়াক বিনামূলীয়াভাৱে সেৱা আগবঢ়োৱাৰ ক্ষেত্ৰত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা নহয়। সেইদেখি জনস্বাস্থ্য প্ৰতিষ্ঠানসমূহত (অৰ্থাৎ ৰাইজলৈ সেৱা আগবঢ়োৱা চিকিৎসা প্ৰতিষ্ঠান) উপভোক্তা সুৰক্ষা আইনৰ

প্ৰযোজ্যৰ বিষয়টো বাদ দিয়াটোকেই প্ৰতিপন্ন কৰে; কাৰণ জনস্বাস্থ্য প্ৰতিষ্ঠান-সমূহত বিনামূলীয়াকৈ সাধাৰণতে সেৱা আগবঢ়োৱা হয়। পিছে এই ধাৰণাক উচ্চতম ন্যায়ালয় তথা ৰাষ্ট্ৰীয় উপভোক্তা বিবাদ নিষ্পত্তিকৰণ আয়োগৰদ্বাৰা কিছুমান বিচাৰত প্ৰত্যাহ্বান জনোৱা হৈছে আৰু ব্যাখ্যাও দাঙি ধৰা হৈছে।

স্বাস্থ্য আৰু পৰিয়াল কল্যাণ মন্ত্ৰণালয়ৰ এখন 'হেল্থ মেনুৱেল' অৰ্থাৎ স্বাস্থ্য সম্বন্ধীয় নিৰ্দেশনা-সম্বলিত গ্ৰন্থ আছে— য'ত ৰাজহুৱা চিকিৎসালয়-সমূহে ভালদৰে কাম কৰিবৰ কাৰণে ব্যৱস্থাস্বৰূপী সদৰী কৰা হৈছে। উক্ত ব্যৱস্থাস্বৰূপীৰ আওতাত আছে ব্যৱস্থাপনা প্ৰশাসন, বিভিন্ন বিভাগ আৰু ৱাৰ্ডসমূহে আগবঢ়োৱা সেৱা। নাগৰিক চনদকো ইয়াত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। উক্ত ব্যৱস্থাত প্ৰত্যেক ৰাজহুৱা চিকিৎসালয়ৰ কাৰণে অভিযোগ সমাধান ব্যৱস্থাৰ পোষকতা কৰা হৈছে আৰু কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰী চিকিৎসালয়বোৰৰ বাবে

নাগৰিক চনদৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছে। এই ব্যৱস্থাৰ বাবে প্ৰয়োজন এজন ব্যক্তি— যাক প্ৰতিখন চিকিৎসালয়ত ওজৰ-আপত্তি সমাধান বিষয়াকৰূপে নিৰ্দিষ্ট কৰিব লাগিব। “অভিযোগ বাকচ” প্ৰতিষ্ঠা কৰিব লাগিব আৰু তাৰ ভিতৰত থকা অভিযোগসমূহ পঞ্জীয়ন কৰি নিয়মীয়াকৈ সঁহাৰি জনোৱা প্ৰয়োজন। কাৰ্য ব্যৱস্থাও গ্ৰহণ কৰা দৰকাৰ। ওজৰ-আপত্তি তথা সেইবোৰৰ ক্ষেত্ৰত গ্ৰহণ কৰা পদক্ষেপ সম্বন্ধে পৰ্যবেক্ষণ কৰিবলৈ চিকিৎসালয়ৰ মুৰব্বীৰ নেতৃত্বত এখন সমিতি থকা প্ৰয়োজন। নাগৰিক চনদৰ ৰূপায়ণ কাৰ্য পৰ্যবেক্ষণ কৰিবলৈও এজন মূল বিষয়াক নিযুক্তি দিয়াৰ পোষকতা কৰে।

আৰু এটা প্ৰয়াসৰ সন্দৰ্ভত দৃষ্টি আৰোপ কৰা সমীচীন। সেয়া হ’ল ৰাষ্ট্ৰীয় স্বাস্থ্য অভিযান। নেচনেল হেল্থ পোৰ্টেলৰ জৰিয়তে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ স্বাস্থ্য মন্ত্ৰণালয়ৰ প্ৰচেষ্টাত “মেৰা আস্পাতাল এপ্ল” ২০১৭ চনত প্ৰচলন কৰা হয়। চিকিৎসালয়ত লাভ কৰা সেৱাসমূহৰ কাৰণে ৰোগীয়ে কি অভিজ্ঞতা লাভ কৰিলে সেই সম্পৰ্কীয় ফীডবেক বিভিন্ন চেনেলৰ জৰিয়তে ধৰি ৰাখি পৰৱৰ্তী সময়ত তাক বাস্তৱ ক্ষেত্ৰত অন্য ৰোগীলৈ সেৱা আগবঢ়োৱাত সমাৰ্থক ৰূপত দাঙি ধৰাই হ’ল ইয়াৰ উদ্দেশ্য। সেই চেনেলবোৰৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য হ’ল— ছ’ট মেছেজ ছাৰ্ভিছ, আউটবান্ড ডায়েলিং ম’বাইল এপ্লিকেচন আৰু ৱেব পোৰ্টেল। ৰোগীয়ে চিকিৎসালয়লৈ অহা শেষৰ সাতটা দিনৰ কাৰণে ম’বাইল এপ্ল তথা ৱেব পোৰ্টেলত সাতটা বিভিন্ন ভাষাত ফীডবেক দাখিল কৰিব পাৰে।

ৰোগীয়ে ইতিমধ্যে দাখিল কৰা ফীডবেক চাব পাৰে। সংগৃহীত ফীডবেক

ডে’স্ক্ৰব’ৰ্ড আকাৰত সম্পাদিত আৰু বিশ্লেষণ কৰা হৈছে। স্পষ্ট ৰূপতো অৱলোকন কৰা হৈছে। ইয়াক বিভিন্নজনে চিকিৎসালয়ত চাব পাৰে। জিলা, ৰাজ্যিক আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়তো চাব পাৰে।

‘মেৰা আস্পাতাল’এ ৰাজহুৱা চিকিৎসালয়ৰ স্বাস্থ্য যতন ব্যৱস্থাৰ গুণগত দিশ উন্নত কৰিবৰ বাবে উপযুক্ত পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰিবলৈ চৰকাৰক সহায় কৰে। ইয়াৰ ফলত ৰোগীৰ অভিজ্ঞতাও সম্ভ্ৰমজনক হ’ব। লগতে ৰোগীয়ে উপযুক্ত স্বাস্থ্য সেৱা পোৱাৰ আশা কৰিব পাৰে। ‘মেৰা আস্পাতাল’ প্ৰয়াসে মুৰকত ৰোগীৰ প্ৰতি এটা সঁহাৰিদায়ক আৰু উত্তৰদায়ী স্বাস্থ্য যতন পদ্ধতি প্ৰতিষ্ঠা কৰাত সহায় কৰিব। এপ্ল-এ যি ডে’স্ক্ৰব’ৰ্ড উপস্থাপন কৰিছে তাৰ ফীডবেক, চিকিৎসালয়, সঁহাৰি প্ৰদান কৰোঁতাৰ (সম্ভ্ৰমিত আৰু অসম্ভ্ৰমিত উভয়েই) সংখ্যা যথেষ্ট (প্ৰায় ২৫ শতাংশ)। কিন্তু এটা কথা পৰিষ্কাৰ নহয় কেনেকৈ এই ফীডবেকবোৰ কামত লগোৱা হয় আৰু তাৰ মূল্যাংকন কৰা হয়।

‘নেচনেল এট্ৰিক্ৰিয়েচন ব’ৰ্ড ফৰ হস্পিতেল এণ্ড হেল্থকেয়াৰ প্ৰভাইদাৰছ’ হ’ল কুৱালিটি কাউন্সিল অৱ ইণ্ডিয়াৰ

অধীনস্থ আন এটা ব্যৱস্থা— যি ওজৰ-আপত্তি তথা আবেদনৰ বিষয় সমাধান কৰে। এই ব’ৰ্ডক স্বাস্থ্য ৰক্ষা সংগঠনসমূহৰ স্বীকৃতিপ্ৰাপ্ত কাৰ্যসূচীসমূহৰ কাম-কাজ আণ্ডৱাই নিবলৈ প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়। উপভোক্তাসকলৰ আৱশ্যকতা পূৰণ কৰিবলৈ তথা স্বাস্থ্য উদ্যোগৰ অগ্ৰগতি সাধনৰ অৰ্থে এটা নিৰ্দিষ্ট মান অ’টুট ৰখাৰ ওপৰতো ইয়াত গুৰুত্ব দিয়া হয়। এই চিকিৎসালয় তথা স্বাস্থ্য যতন বিষয়ক ব’ৰ্ডৰ বহল প্ৰেক্ষাপটত জড়িত থকা সকলো অনুষ্ঠান-প্ৰতিষ্ঠানে সহায়-সমৰ্থন জনায়। চৰকাৰৰ উপৰি উদ্যোগ তথা উপভোক্তাসকলৰো ইয়াত পূৰ্ণ সমৰ্থন আছে আৰু এটা উল্লেখযোগ্য বিষয় হ’ল এই ব’ৰ্ডৰ কাম-কাজত পূৰ্ণ স্বতন্ত্ৰতা প্ৰদান কৰা হৈছে। ওজৰ-আপত্তি আৰু অভিযোগসমূহ চোৱা-চিতা কৰিবৰ বাবে এটা নিৰ্দিষ্ট ধৰণ-কৰণ আছে, কিন্তু এইবোৰ ঘাইকৈ ব’ৰ্ডৰ সৈতে পঞ্জীকৃত অথবা স্বীকৃতি-প্ৰাপ্ত চিকিৎসালয় তথা স্বাস্থ্য সেৱা প্ৰদান কৰোঁতাৰ পৰিসৰৰ ভিতৰতহে কৰা হয়।

ভাৰতীয় চিকিৎসা পৰিষদ আইন, ১৯৫৬ৰ অধীনত মেডিকেল কাউন্সিল অৱ ইণ্ডিয়াই ক’ড অৱ এথিক্স ৰেগুলেশ্বন,

২০০২ জাৰি কৰে— যাৰ আৱৰ্তত পঞ্জীকৃত চিকিৎসা বিষয়ৰ বৃত্তিধাৰী লোকসকলৰ কাৰণে পেছাদাৰী আচৰণ আৰু নৈতিক মান অটুট ৰখাৰ বিষয়টো আহি পৰে। অভিযোগসমূহ উপযুক্ত চিকিৎসা পৰিষদ— সেয়া ৰাজ্যৰেই হওক অথবা ভাৰতীয় চিকিৎসা পৰিষদৰেই হওক— সমুচিতভাৱে পঞ্জীয়ন কৰিব পাৰে। যদিহে তেনে চিকিৎসা বিষয়ৰ বৃত্তিধাৰী লোকক, অৰ্থাৎ চিকিৎসকক পেছাদাৰী-গতভাৱে কু-আচৰণ কৰাত দোষী পোৱা যায়, তেনে ক্ষেত্ৰত সংশ্লিষ্ট চিকিৎসা পৰিষদে উপযুক্ত বোধ কৰা শাস্তি বিহিৰ পাৰে অথবা সম্পূৰ্ণৰূপে তেনে চিকিৎসকৰ নাম পঞ্জীয়ননামাৰপৰা আঁতৰাই দিবলৈ নিৰ্দেশ দিব পাৰে অথবা এটা নিৰ্দিষ্ট সময় কালৰ বাবে স্থগিত ৰাখিব পাৰে। এনে ব্যৱস্থা শাস্তি বিধানৰূপে বহুলভাৱে প্ৰচাৰ কৰিব পাৰে। তেনে বিধিৰ অধীনত সঠিকভাৱে মনোযোগ নিদি উলংঘা কৰা কাৰ্যৰ ভিতৰত হ'ব পাৰে ৰোগীয়ে কি অসুখত ভুগিছে তাৰ প্ৰতি ক্ৰক্ষেপ নকৰি ৰোগীৰ প্ৰতি অৱহেলাৰ ভাব দেখুৱাটো।

ভাৰতীয় চিকিৎসা সংস্থা হ'ল ঔষধৰ আধুনিক বিজ্ঞানসন্মত ব্যৱস্থাৰ চিকিৎসকৰ একমাত্ৰ প্ৰতিনিধি। এই

সংগঠনটোৱে ডাক্তৰসকলৰ অৱস্থিতিৰ প্ৰয়োজনীয় দিশবোৰৰ ওপৰত মনোযোগ দিয়ে আৰু সামগ্ৰিকভাৱে সমাজৰ কল্যাণ সাধনৰ ওপৰতো গুৰুত্ব আৰোপ কৰে। চিকিৎসা সংস্থাৰ নিজাববীয়া মধ্যস্থতা-কাৰী তথা অভিযোগ কক্ষ আছে। যিবোৰ অভিযোগ লাভ কৰা হয়, সেইবোৰৰ সন্দৰ্ভত সংগঠনটোৰ সদস্য-সকলে এমাহত এবাৰ লগ হৈ আলোচনা কৰে আৰু ৰাজ্যৰ প্ৰধান কাৰ্যালয়ৰ জৰিয়তে সেইবোৰ সমাধান কৰে। এই চিকিৎসা সংস্থাৰ প্ৰধান কাৰ্যালয়ে ১৬২টা অভিযোগ লাভ কৰে, আৰু তাৰ ভিতৰত ৮৮টা অভিযোগ ৰাজ্য তথা স্থানীয় শাখা কাৰ্যালয়লৈ সমাধানার্থে প্ৰেৰণ কৰে আৰু প্ৰধান কাৰ্যালয়ত সমাধান কৰা মুঠ অভিযোগৰ সংখ্যা হ'ল ৫৫ আৰু বিচাৰ নোহোৱাকৈ পৰি থকা মুঠ অভিযোগৰ সংখ্যা হ'ল ১৯। চিকিৎসা বিষয়ক অৱহেলা কৰা কাৰ্যৰ ক্ষেত্ৰত ৰাষ্ট্ৰীয় উপভোক্তাৰ হেল্পলাইনৰ সহায় ল'ব পাৰে আৰু অভিযোগ দাখিল কৰিব পাৰে। এই সকলোবোৰ কথালৈ চাই মন কৰিব লগা বিষয়টো হ'ল চিকিৎসা এটা মহৎ কাৰ্য আৰু এই বৃত্তিও মহান। সেয়ে চিকিৎসকে তেওঁৰ কাম-কাজত কিছু দক্ষতা প্ৰদান কৰিব লাগিব আৰু তেনেদৰে নিজৰ

জ্ঞানকো কামত লগাব লাগিব; লগতে ভালেখিনি সতৰ্কতাও অৱলম্বন কৰিব লাগিব। অধিক উচ্চতৰ কিম্বা তেনেই নিম্ন মানৰ সতৰ্কতামূলক ব্যৱস্থাৰ আৱশ্যক নহয়। তাক প্ৰতিটো ৰোগ চিকিৎসাৰ ক্ষেত্ৰত জড়িত অৱস্থাক বাচ-বিচাৰ কৰিহে ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা প্ৰয়োজন। সেইটোকে আইনে বিচাৰে।

দিল্লী আৰু গুৰগাঁৱৰ কেইখনমান ব্যক্তিগত চিকিৎসালয় তথা দেশখনৰ বিভিন্ন ঠাইত অৱস্থিত জনস্বাস্থ্য চিকিৎসালয়সমূহত শেহতীয়াকৈ নামী-দামী লোকৰ চিকিৎসালৈ চাই এইটো পৰিষ্কাৰ হয় যে এটা স্পষ্ট আৰু বাস্তৱসন্মত ওজৰ-আপত্তি তথা অভিযোগ সমাধানৰ খৰতকীয়া ব্যৱস্থাৰ উদ্ভাৱন আৰু ৰূপায়ণ কৰাৰ জৰুৰী প্ৰয়োজন আছে— যাৰদ্বাৰাই সেইবোৰ ৰোগী আৰু জনসাধাৰণ মিত্ৰ হ'ব পাৰে। সকলোবোৰ ৰাজহুৱা তথা ব্যক্তিগত স্বাস্থ্য সেৱা প্ৰতিষ্ঠানসমূহত সঠিক দিশত কাৰ্যৰ প্ৰয়োগ ব্যৱস্থাৰ অনুপস্থিতি এটা দুৰ্ভাগ্যজনক কথা। সেয়ে ৰাষ্ট্ৰীয় স্বাস্থ্য নীতি, ২০১৭ত দিয়া প্ৰতিশ্ৰুতি অনুযায়ী এটা নিয়ামক সংস্থা স্থাপন কৰা কাৰ্যই এই দিশত এটা সুদূৰপ্ৰসাৰী প্ৰভাৱ পেলাব। □

পয়োভাৰ পৰৱৰ্তী সংখ্যাৰ বিষয় সন্ভাৰ

মাৰ্চ ২০১৮ — কেন্দ্ৰীয় বাজেট : ২০১৮-২০১৯

এপ্ৰিল ২০১৮ — উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চল

উপৰোক্ত বিষয়ত অভিজ্ঞ ব্যক্তিৰ পৰা প্ৰবন্ধ-পাতি বিচৰা হ'ল। বিষয়সমূহ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ তথ্যপাতিৰে সমৃদ্ধ হ'ব লাগিব। উপযুক্ত বিবেচিত হ'লে যথা সংখ্যাত প্ৰকাশ কৰা হ'ব। লগতে বিভিন্ন পুথি, আলোচনী বিক্ৰেতা সকলকো তেওঁলোকৰ প্ৰয়োজনীয় কপিৰ বাবে আমাৰ কাৰ্যালয়ৰ লগত যোগাযোগ কৰিবলৈ অনুৰোধ কৰা হ'ল।

সম্পাদক, পয়োভাৰা

পেন্সনপাৰা পথ, গৃহ নং-৪, গুৱাহাটী-৭৮১০০০

ফোন নং-২৬৬৫০৯০, ই-মেইল : yojanaasomia@yahoo.co.in

ভাৰতৰ স্বাস্থ্য ব্যৱস্থাত বিত্ত যোগানৰ উদ্ভাৱনীমূলক উপায়

কবিতা সিং*

স্বাস্থ্যসেৱা উন্নত কৰা আৰু স্বাস্থ্যৰান লোকৰ সংখ্যা বৃদ্ধি কৰাটো যিকোনো দেশৰে উন্নয়নী লক্ষ্য। দ্রুত উন্নয়নশীল অৰ্থনীতিৰ ক্ষেত্ৰত, যেনে—ভাৰতত, বাহ্যিক সাহায্য প্ৰভূত পৰিমাণে হ্রাস পাইছে। এনে অৰ্থনীতিত কৰ ৰাজহ বৃদ্ধি কৰাৰ সামৰ্থ্য সীমিত হোৱা বাবে স্বাস্থ্যৰ বাবে জনমূৰি ব্যয় বঢ়োৱাৰ উপায় কম।

ভাৰতত স্বাস্থ্যৰ বাবে অতিৰিক্ত পুঁজি যোগানক পুনৰ অগ্ৰাধিকাৰ প্ৰদান কৰা হ'ব, যাৰ অৰ্থ-অন্য সামাজিক খণ্ডৰ পৰা পুঁজি কৰ্তন কৰা। কিন্তু ইতিমধ্যে এই খণ্ডসমূহত পুঁজিৰ নাটনি পৰিলক্ষিত হৈছে। স্বাস্থ্যৰ বাবে অধিক ধনৰ যোগাৰ কৰিবলৈ স্বাস্থ্য সেৱাত কেতবোৰ উদ্ভাৱনীমূলক বিত্ত যোগানৰ ব্যৱস্থা কৰা আৰু এই পুঁজিৰে স্বাস্থ্য সেৱাৰ মানৰ উন্নয়নৰ বাবে সামৰ্থ্য আৰু দক্ষতা বৃদ্ধি কৰাটো অন্যতম বিকল্পৰূপে পৰিগণিত হৈছে। উন্নয়নশীল অৰ্থনীতিক সহযোগ কৰি অসমাপ্ত সহস্ৰাব্দৰ উন্নয়ন লক্ষ্য (এম ডী জী) পূৰণৰ বাবে আৰু বহনক্ষম উন্নয়ন লক্ষ্য (এছ ডী জী)ৰ বাবে পথচিত্ৰ প্ৰস্তুত কৰিবলৈ এনে বিকল্প বাৰুকৈয়ে প্ৰয়োজনীয়।

সহস্ৰাব্দৰ উন্নয়ন লক্ষ্যৰ দিশে, সামগ্ৰিকভাৱে, বিশেষকৈ দাৰিদ্ৰ্য হ্রাস

আৰু সুৰক্ষিত খোৱা পানীৰ সুবিধা বৃদ্ধিৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰগতি লক্ষণীয়। স্বাস্থ্য সেৱাৰ অভিপ্ৰায় আৰু নিৰ্দ্ধাৰিত লক্ষ্যৰ ক্ষেত্ৰতো প্ৰগতি চকুত লগা। বিশ্বজুৰি, এইচ আই ভি, যক্ষ্মা আৰু মেলিৰিয়া মহামাৰী কিছু পৰিমাণে হ্রাস কৰিব পৰা হৈছে। ১৯৯০ চনৰপৰা শিশুৰ মৃত্যুৰ হাৰ আৰু প্ৰসূতিৰ মৃত্যুৰ হাৰ ক্ৰমে ৫৩শতাংশ আৰু ৪৪ শতাংশ কমিছে। ভাৰতৰ ক্ষেত্ৰত ১৯৯০ চনত নৱজাতকৰ মৃত্যুৰ হাৰ প্ৰতি ১০০০টিৰ ভিতৰত ৮৮টিৰ বিপৰীতে ২০১৫ চনত প্ৰতি ১০০০টিৰ বিপৰীতে ৩৫টিলৈ হ্রাস পাইছে। প্ৰসূতিৰ মৃত্যুৰ হাৰ ১৯৯০ চনৰ প্ৰতি ১,০০,০০০ গৰাকীৰ ভিতৰত ৫৫৬ গৰাকীৰ বিপৰীতে ২০১৫ চনত প্ৰতি ১,০০,০০০ গৰাকীৰ ভিতৰত ১৬৭ গৰাকীলৈ হ্রাস পাইছে। কিন্তু ১৯৯০ চনত নৱজাতকৰ মৃত্যুৰ হাৰ আৰু প্ৰসূতিৰ মৃত্যু ক্ৰমে দুই-তৃতীয়াংশ আৰু তিনি-চতুৰ্থাংশলৈ হ্রাস কৰাৰ নিৰ্দ্ধাৰিত লক্ষ্য পূৰণ কৰাত ব্যৰ্থতা পৰিলক্ষিত হৈছে।

এই প্ৰতিবেদন সহস্ৰাব্দৰ উন্নয়ন লক্ষ্যৰ কালছোৱাত স্বাস্থ্য সেৱা ব্যৱস্থাৰ সাফল্যৰ বিষয়টো আলোচনা কৰা হৈছে। তদুপৰি বহনক্ষম উন্নয়নৰ লক্ষ্যৰ কালছোৱাত অসমাপ্ত সহস্ৰাব্দৰ উন্নয়ন

লক্ষ্যৰ বিষয়টো মোকাবিলা কৰিবলৈ পুঁজিৰ উৎস সৃষ্টিৰ বাবে উদ্ভাৱনীমূলক উপায় সন্দৰ্ভতো আলচ কৰা হৈছে। ভাৰত সম্প্ৰতি জনগাঁথনিগত, মহামাৰী বিজ্ঞান আৰু পুষ্টিগত ৰূপান্তৰৰ মাজেৰে গতি কৰিছে।

২০১৪ বৰ্ষত দেশৰ মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ ৪.৭ শতাংশ হ'ল ৰাজহুৱা আৰু ব্যক্তিগত খণ্ডৰ উভয়তে স্বাস্থ্য সেৱাৰ ব্যয়। ইয়াৰ অৰ্থ হ'ল জনমূৰি ব্যয় ৭৫ আমেৰিকান ডলাৰ আৰু ইয়াৰ তিনি-চতুৰ্থাংশ ব্যক্তিগত খণ্ডৰ। ২০১৩-১৪ বৰ্ষৰ ৰাষ্ট্ৰীয় স্বাস্থ্য গণনাৰ প্ৰতিবেদন অনুসৰি কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্য উভয়তে মুঠ চৰকাৰী ব্যয় (টী জী ই)ৰ ৩.৮ শতাংশ চৰকাৰী স্বাস্থ্য সেৱাৰ ব্যয়। ভাৰতৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় গাঁথনি অনুসৰি চৰকাৰী স্বাস্থ্য সেৱাৰ ব্যয়ৰ ৰাজ্য চৰকাৰৰ অংশ প্ৰায় ৬৬ শতাংশ। ৰাষ্ট্ৰীয় স্বাস্থ্য নীতি ২০১৭ত ২০২৪-২৫ চনলৈ মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ ২.৫ শতাংশলৈ স্বাস্থ্য সেৱাৰ ব্যয় বৃদ্ধিৰ লক্ষ্য স্থিৰ কৰা হৈছে।

সহস্ৰাব্দৰ উন্নয়ন লক্ষ্যত স্বাস্থ্য সাফল্য আৰু সীমাবদ্ধতা

২০০০ বৰ্ষৰ ছেপ্টেম্বৰত ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ সাধাৰণ অধিবেশন (ইউ এন জী এ) সহস্ৰাব্দৰ ঘোষণা গ্ৰহণ কৰে— যি বিশ্বজোৰা দেশসমূহৰ অংশীদাৰিত্ব গঢ়ি তোলে আৰু উন্নয়নৰ অংশীদাৰী দেশসমূহে ২০১৫ চনলৈ আঠটা উন্নয়ন স্বেচ্ছামূলক লক্ষ্য পূৰণৰ বাবে দায়বদ্ধ হয়। সহস্ৰাব্দৰ উন্নয়ন লক্ষ্যৰ কাৰ্যপন্থা হ'ল— ক) চৰম দাৰিদ্ৰ্য আৰু ভোক নিৰাৰণ, খ) সাৰ্বজনীন প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ লক্ষ্য পূৰণ, গ) লিংগ সমতাক উৎসাহিত কৰা আৰু নাৰী সৱলীকৰণ,

*লিখিকা কবিতা সিং ৰাষ্ট্ৰীয় স্বাস্থ্য অভিযানৰ সঞ্চালক (বিত্ত)। স্বাস্থ্য যতন, বিত্ত যোগান, বিত্তীয় ব্যৱস্থাপনা, নগৰৰ স্বাস্থ্য আৰু মহিলা স্বাস্থ্য সঙ্ঘীয় তেওঁৰ ভালেমান লেখা ৰাষ্ট্ৰীয়, আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় পত্ৰিকাত প্ৰকাশিত হৈছে।

ঘ) শিশুৰ মৃত্যুৰ হাৰ হ্রাস, ঙ) প্ৰসূতি মাতৃৰ স্বাস্থ্যৰ উন্নতি, চ) এইচ আই ভি/এইড্ছ মেলেৰিয়া আৰু অন্য ৰোগৰ সৈতে যুঁজা, ছ) পাৰিপাৰ্শ্বিক বহনক্ষমতা নিশ্চিতকৰণ আৰু জ) উন্নয়নৰ বাবে বিশ্বজোৰা অংশীদাৰিত্ব গঢ়ি তোলা।

এই ৮টা সহস্ৰাব্দৰ উন্নয়ন লক্ষ্যৰ তিনিটাই স্বাস্থ্য সম্পৰ্কীয়। আনহাতে, স্বাস্থ্য সহস্ৰাব্দৰ উন্নয়নৰ আন এটা উপাদান হিচাপে আছে। ভাৰতত স্বাস্থ্য সেৱাৰ ভাৰ কেৱল স্বাস্থ্য আৰু পৰিয়াল কল্যাণ মন্ত্ৰণালয়ৰ ওপৰতে ন্যস্ত নহয়; ৰাজ্য আৰু স্থানীয় প্ৰশাসনৰ সমান্তৰাল ব্যৱস্থাত খোৱাপানী আৰু অনাময়, মহিলা আৰু শিশু উন্নয়ন, সামাজিক কল্যাণ, জনজাতীয় পৰিক্ৰমা, নগৰ উন্নয়ন, কৃষি, উদ্যোগ, পৰিৱেশ গ্ৰামোন্নয়ন আৰু পৰিবহণ ইত্যাদি অন্যান্য বিপৰীত খণ্ডৰ সৈতেও একেলগে ন্যস্ত থাকে। সেইবাবে, স্বাস্থ্য সেৱাৰ ক্ষেত্ৰত পাবলগীয়া ফলাফল নিৰ্দ্ধাৰিত পুঁজিৰে সম্ভৱ নহয়।

স্বাস্থ্যসেৱাৰ ক্ষেত্ৰত অন্যান্য খণ্ডৰো বিপৰীত ক্ৰিয়া থাকে। ভাৰতত স্বাস্থ্য সেৱাৰ বাবে অধিক পুঁজি সৃষ্টি কৰিবলৈ কৰ আৰু ৰাজসাহায্যৰ বিষয়টো বিবেচনা কৰা দৰকাৰ যি সোঁচৰা আৰু নোসোঁচৰা ৰোগ নিয়ন্ত্ৰণত প্ৰতিৰোধী ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে স্বাস্থ্যৰ ক্ষতি কৰিব পৰা সামগ্ৰীক নৈতিকতা বিৰোধী হিচাপে ঘোষণা কৰাকে ধৰি অধিক পৰিমাণে কৰ আৰোপ কৰা বাঞ্ছনীয় আৰু এই কৰ স্বাস্থ্য সেৱাত প্ৰতিৰোধমূলক আৰু উৎসাহবৰ্দ্ধকৰূপে ধাৰ্য কৰা দৰকাৰ। সেইবোৰৰ লাভদায়ক প্ৰয়োজন ৰাজসাহায্যৰে পূৰোৱাটো আৱশ্যকীয়। ভাৰতত ২০১৭-১৮ বৰ্ষত বাজেট অনুসৰি খাদ্য, সাৰ পেট্ৰ'লিয়াম সামগ্ৰীৰ ৰাজসাহায্যৰ বাবে ১০ শতাংশ চৰকাৰী ব্যয় নিৰ্দ্ধাৰণ কৰা হৈছে। স্বাস্থ্যৰ দিশত

ইয়াৰ প্ৰত্যক্ষ আৰু পৰোক্ষ প্ৰভাৱ পৰিলক্ষিত হয়। দ্বাদশ পঞ্চবাৰ্ষিক পৰিকল্পনাৰ কালছোৱা (২০১২-১৩ বৰ্ষৰ পৰা ২০১৬-১৭ বিত্তীয় বৰ্ষলৈ)ৰ বাবে বছৰি ২,৪৩,১৫২ লাখ কোটি টকা ৰাজসাহায্য ধাৰ্য কৰা হৈছে। এই ধন কেন্দ্ৰীয়, ৰাজ্যিক আৰু স্থানীয় বাজেটত স্বাস্থ্যৰ বাবে ধাৰ্য কৰা ধনতকৈ ১.৭৪ গুণ অধিক। গতিকে ৰাজসাহায্যৰ ধন সাময়িকভাৱে পৰ্যালোচনা কৰা দৰকাৰ।

অনিষ্টকাৰী সামগ্ৰীত কৰ বৃদ্ধি কৰাটো স্বাস্থ্য সেৱা খণ্ডৰ বাবে উৎসাহ বৰ্দ্ধক হোৱাৰ লগতে স্বাস্থ্যৰ বাবেও উপকাৰী। ভাৰতৰ ক্ষেত্ৰত মদ, ধঁপাত, নিমখ আৰু চেনিত কৰ বৃদ্ধিয়ে কেৱল যে অতিৰিক্ত ৰাজহ বঢ়োৱাত সহায় কৰে এনে নহয়, ই সোঁচৰা আৰু নোসোঁচৰা ৰোগ প্ৰতিৰোধতো সহায় কৰি স্বাস্থ্য ব্যৱস্থাৰ ওপৰত বোজা লাঘৱ কৰে। বৰ্তমান সোঁচৰা আৰু নোসোঁচৰা ৰোগৰ ফলত ৬৫ শতাংশতকৈ অধিক মৃত্যু ঘটায়। কৰ বৃদ্ধিৰ ফলত বিত্তীয় ঘাটীয়ে নিম্ন মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ সামাজিক-অৰ্থনৈতিক আৰু সাংস্কৃতিক দিশত প্ৰভাৱ পেলাব পাৰে। ধঁপাতৰ কৰ বৃদ্ধিৰ জৰিয়তে সৃষ্টি হোৱা ৰাজহ কৰ্কট আৰু হৃদ-ৰক্তচাপজনিত ৰোগৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিবলৈ স্বাস্থ্য খণ্ডত আছুতীয়াকৈ ৰাখিব পাৰি। কৃষি খণ্ডত ইয়াৰ ফলত ধঁপাতৰ খেতি কৰা বাদ দি কৃষকসকলে অধিক অৰ্থকৰী শস্যৰ খেতি কৰাত মনোনিৱেশ কৰিব। তেতিয়া পৰিৱেশ অনুকূল তথা বহনক্ষম কৃষিতো উন্নয়ন সাধন হ'ব।

সেইদৰে মদ বা সুৰাত আৰোপ কৰা কৰো স্বাস্থ্য খণ্ডত ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি। নিসন্দেহে সুৰা, ধঁপাত আৰু অস্বাস্থ্যকৰ খাদ্যত আৰোপ কৰা কৰে অৰ্থনীতিত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। ভাৰতত ৬২ শতাংশ মৃত্যুৰ হাৰ কেৱল নোসোঁচৰা ৰোগৰ বাবেই হয়। ৰোগ বৃদ্ধিৰ কাৰক-

সমূহৰ ভিতৰত অন্যতম হ'ল ধঁপাতৰ ব্যৱহাৰ, অস্বাস্থ্যকৰ সুৰাপান, অধিক নিমখ ব্যৱহাৰৰ ফলত উচ্চ ৰক্তচাপ, চেনিৰে মিঠা কৰা পানীয়সমূহৰ দৰে অস্বাস্থ্যকৰ খাদ্য আৰু শাৰীৰিক নিষ্ক্ৰিয়তা।

চেনি, ডিজেল, কেৰাচিন আৰু কয়লাত থকা ৰাজসাহায্য পৰ্যালোচনা কৰা দৰকাৰ আৰু ইয়াৰ পৰা ৰাহি হোৱা ধনেৰে পুষ্টিকৰ খাদ্য আৰু পৰিষ্কাৰ পুনৰনৱীকৰণযোগ্য শক্তিৰ উৎসলৈ স্থানান্তৰ কৰা আৱশ্যকীয়। স্বাস্থ্যসন্মত জীৱনশৈলীক উৎসাহিত কৰিবলৈ চৰকাৰে বন্ধনৰ বাবে ব্যৱহৃত ডিজেল, কেৰাচিন আৰু কয়লাৰ পৰিৱৰ্তে এল পি জি ত ৰাজসাহায্য প্ৰদান কৰা বাঞ্ছনীয়। তদুপৰি ফল-মূল, দুগ্ধজাত সামগ্ৰী আৰু প্ৰ'টিনৰ উৎসৰ ওপৰত ৰাজসাহায্য বৃদ্ধি কৰা উচিত।

চৰকাৰে ৰাজহ-বৃদ্ধি কৰিবলৈ ধঁপাত, সুৰা, অস্বাস্থ্যকৰ খাদ্য আৰু চেনিসমৃদ্ধ পানীয়ৰ ওপৰত কৰ আৰোপ কৰিছে। ৰাইজে কিনিব পৰাৰ সাধ্যৰ বাহিৰৰ স্তৰলৈ নিবলৈ এই কৰ বৃদ্ধি কৰা হৈছে। সমাজত নোসোঁচৰা ব্যাধি আৰু শাৰীৰিক অক্ষমতাৰপৰা মানুহক ৰক্ষা কৰাৰ বাবে এই পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰা হৈছে। নৈতিকভাৱে ধঁপাত আৰু সুৰাৰ পৰা ৰাজহ সংগ্ৰহ কৰি উন্নয়নমূলক কামত ব্যৱহাৰ কৰাটো বৰ শুদ্ধ কথা নহয়। কৰ্কট চিকিৎসালয় আৰু কৰ্কট চিকিৎসাৰ পাছত ৰোগ নিৰ্মূলকৰণ, শুশ্ৰূষা বা পুনৰ সংস্থাপন কাৰ্যত এই অতিৰিক্ত ৰাজহ ব্যয় কৰাটোও দৰাচলতে সমীচীন নহয়।

নীতিৰ স্তৰত, কম পৰিমাণে কৰ বৃদ্ধিয়ে আকাংক্ষিত ফল প্ৰদান নকৰে। সেইবাবে কৰ বৃদ্ধি যথেষ্ট হ'লেহে ভবা ধৰণে আগবাঢ়িব পৰাৰ লগতে ধঁপাত, সুৰা আদিৰ সেৱন কম কৰিব পাৰি। ভাৰতৰ দৰে দেশত মুদ্রাস্ফীতিয়ে কম

স্বাস্থ্য খণ্ড সংস্কাৰ— উদ্ভৱনীয়মূলক স্বাস্থ্য সেৱাত বিত্তৰ যোগান

ক্র. নং	পণ্য				
১	ধূঁপাত	ধূমপান চেবাই খোৱা	কৰ্কট হৃদৰোগ	আৰোগ্যকাৰী, প্ৰশমনকাৰী পুনৰ সংস্থাপনকাৰী	অত্যধিক কৰ আৰোপ
২	সুৰাৰ অনিষ্টকাৰী ব্যৱহাৰ	সুৰাপান কৰি গাড়ী চালনা অসুৰক্ষিত যৌন সম্পৰ্ক	পথ দুৰ্ঘটনা (যান-বাহন), কৰ্কট, যকৃৰ ৰোগ, যৌন সংসৰ্গৰ পৰা সোঁচৰা সংক্ৰমণ (এছ টী আই)	আৰোগ্যকাৰী বা নিৰাময়ক	অত্যধিক কৰ আৰোপ
৩	নিমখ	উচ্চ ৰক্তচাপ	ষ্ট্ৰোক	আৰোগ্যকাৰী	অত্যধিক কৰ আৰোপ
৪	চেনিৰে মিঠা কৰা পানীয়	মেদবহলতা	কৰ্কট, হৃদ ৰোগ, মধুমেহ বা বহুমূত্ৰ	আৰোগ্যকাৰী, প্ৰশমনকাৰী পুনৰ সংস্থাপনকাৰী	অত্যধিক কৰ আৰোপ
৫	খাদ্য শস্য	মেদবহলতা	মধুমেহ	আৰোগ্যকাৰী, প্ৰশমনকাৰী	অত্যধিক কৰ আৰোপ
৬	ট্ৰেন্স ফেট (অপকাৰী ফেট)	মেদবহলতা	মধুমেহ, হৃদৰোগ	আৰোগ্যকাৰী, প্ৰশমনকাৰী	অত্যধিক কৰ আৰোপ
৭	ডিজেল ইন্ধন	বায়ু প্ৰদূষণ	ক্ৰনিক অবষ্ট্ৰিকটিভ পালম'নেৰী ডিজিজ (চী অ' পী ডী)	আৰোগ্যকাৰী	অত্যধিক কৰ আৰোপ
৮	কনডম	অসুৰক্ষিত/অনিৰাপদমূলক যৌন সম্পৰ্ক, অবাঞ্ছিত গৰ্ভধাৰণ	যৌন সংসৰ্গৰ পৰা উৎপত্তি হোৱা সংক্ৰমণ (এছ টী আই)	প্ৰাথমিক, দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় পৰ্যায়ৰ সেৱা/শুশ্ৰূষা	ৰাজসাহায্য)
৯	ছিটা/অসংক্ৰাম্যকৰণ	বসন্ত বা সৰুআই, অন্যান্য প্ৰতিৰোধী ৰোগ, নিউম'কক্লে ৰোগ (হাওঁফাওঁ সম্বন্ধীয়)	সংক্ৰমিত ৰোগ	প্ৰাথমিক, দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় পৰ্যায়ৰ সেৱা	ৰাজসাহায্য
১০	সংক্ৰমক ৰোগ প্ৰতিৰোধী আৱশ্যকীয় দৰৱ-পাতি	চিকিৎসাৰ অভাৱ	এইছ আই ভী/যক্ষ্মা/ মেলেৰীয়া/বেক্টেৰিয়াজনিত সংক্ৰমণ	প্ৰাথমিক, দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় পৰ্যায়ৰ সেৱা	ৰাজসাহায্য
১১	যক্ষ্মাৰ আশু চিনাক্তকৰণ	ৰোগ চিনাক্তকৰণৰ অভাৱ	লুকুৱাই ৰখা যক্ষ্মা চিনাক্তকৰণৰ অভাৱ	প্ৰাথমিক, দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় পৰ্যায়ৰ সেৱা	ৰাজসাহায্য
১২	কেৰাছিন আৰু জীৱাশ্ম ইন্ধনৰ পৰিৱৰ্তে এল পী জীৰ ব্যৱহাৰ	বায়ু প্ৰদূষণ	যক্ষ্মা/ চী ভী অ' পী	প্ৰাথমিক, দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় পৰ্যায়ৰ সেৱা	ৰাজসাহায্য

পৰিমাণৰ বৃদ্ধি পৰাভূত কৰে। গতিকে কৰ বৃদ্ধিৰ কাৰ্যকাৰিতা নোহোৱা কৰাটো পৰিহাৰ কৰিবলৈ মুদ্রাস্ফীতি নিয়ন্ত্ৰিত কৰিব লাগিব। এই কৰ বৃদ্ধিৰ পৰিকল্পনাই ফল দিব যদি কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ পৰ্যায়ত পদ্ধতিগতভাৱে নিয়ন্ত্ৰণ সম্ভৱ হয়। কৰ ফাকি আৰু চোৰাং ব্যৱসায়ৰ জৰিয়তে ৰাজহ হ্রাস হোৱাটো ৰোধ কৰিবলৈ তৃণমূল পৰ্যায়ত পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰা বাঞ্ছনীয়। যেতিয়ালৈকে কৰ পদ্ধতিৰ ৰূপায়ণ আৰু বলৱৎকৰণ কাৰ্যকৰীভাৱে পৰ্যবেক্ষণ কৰা আৰু সমন্বয় মানি চলা নহয়, তেতিয়ালৈ কৰ বৃদ্ধি নীতিৰ নিৰ্দ্ধাৰণে আকাঙ্ক্ষিত লক্ষ্যপ্ৰাপ্তি সম্ভৱ দিব নোৱাৰে। ধঁপাত, সুৰা, নিমখ, চেনি আৰু অস্বাস্থ্যকৰ খাদ্যসামগ্ৰীৰ ওপৰত বৰ্দ্ধিত কৰ কেৱল সমাজৰপৰা অশুভ ক্ৰিয়া দূৰ কৰিবলৈ যে যুক্তিসংগত এনে নহয়, চৰকাৰী ৰাজহ বঢ়াবলৈও এই কৰ বৃদ্ধি কৰা হয়। এই সামগ্ৰীসমূহত কৰ বৃদ্ধি ইমান বেছি কৰা উচিত যাতে সমাজৰপৰা এইসমূহৰ কু-পৰিণতি দূৰ কৰিব পৰা যায়। স্কুলতা বা মেদবহুলতা, মধুমেহ ৰোগ আৰু হৃদ-ৰক্তচাপজনিত ৰোগ সৃষ্টি কৰক সকলো নিচা বা খাদ্য সামগ্ৰীৰ ব্যৱহাৰ যাতে কম কৰিব পাৰি সেই কথাটো মনত ৰাখি কৰ বৃদ্ধি কৰা উচিত। অস্বাস্থ্যকৰ খাদ্য আৰু পানীয়, ধঁপাত আৰু সুৰাৰ দাম বাঢ়িলে নাবালক আৰু প্ৰাপ্তবয়স্ক লোকে প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাশ কৰে।

কৰ সম্পদৰ ফলপ্ৰসূ উপযোগিতাৰ বাবে ৰাজহৰ কিছু অংশ প্ৰতিৰোধী আৰু উৎসাহবৰ্দ্ধক স্বাস্থ্য সেৱাৰ বাবে ৰাখিব পৰা যায়। বায়ু আৰু পানীৰ মান উন্নীতকৰণ, পুষ্টি আৰু মধুমেহ, হৃদ-ৰক্তচাপজনিত ৰোগ, কৰ্কট আৰু ক্ৰনিক অবস্থাকটিভ পালম'নেৰী ডিজিজ (চী টী অ' পী ডী)ৰ চিকিৎসাৰ বাবেও এই ধন আছুতীয়াকৈ ৰখা উচিত।

একেদৰে ৰাজসাহায্য পুনৰীক্ষণ কৰা বাঞ্ছনীয়, কাৰণ এয়া উন্নয়নশীল অৰ্থনীতিৰ বাবে বোজাস্বৰূপ আৰু ইয়াৰ বাবে সম্পদ স্থানান্তৰ কৰা হয়। মেদবহুলতাত অৰিহণা যোগাব পৰা খাদ্যসামগ্ৰী শোধিত শস্য যেনে—ময়দা, বগা বা শোধন কৰা চাউলত বহু ৰাজসাহায্য থাকে আৰু এয়া পুনৰীক্ষণ কৰা প্ৰয়োজনীয়। ৰাজসাহায্য থকা খাদ্য সামগ্ৰীত পুষ্টিমূল্য উন্নত কৰাটো বাঞ্ছনীয়।

ভাৰতত দাইল বা মাহজাতীয় শস্যৰ উৎপাদন আৰু ভোজন বৃদ্ধি হোৱা নাই; ইয়াৰ বিপৰীতে খাদ্যশস্য আৰু চেনিৰ উৎপাদন বাঢ়িছে। ভাৰতত ৰাষ্ট্ৰীয় খাদ্য সুৰক্ষা আইন (এন এফ এছ এ) ২০১৩ অনুসৰি চৰকাৰে খাদ্যশস্যৰ বাবে ২৫ বিলিয়ন ডলাৰ ৰাজসাহায্য প্ৰদান কৰিবলৈ ওলাইছে। এই ৰাজসাহায্য দৰাচলতে মাহজাতীয় শস্য, ফল-মূল, পাচলি আৰু গাখীৰৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি আৰু এয়া হ'ব পুষ্টিৰ ক্ষেত্ৰত বৰ লাভজনক প্ৰভাৱ।

অৱশ্যে এইটো সঠিক কথা নহয় যে উপভোক্তাই সেৱন কৰা অপকাৰী খাদ্য সামগ্ৰীৰ কেৱল কৰ বা ৰাজসাহায্যৰে সলনি কৰিব পাৰি। ভাৰতত কয়লা, গেছলিন আৰু জীৱাশ্ম ইন্ধনৰ বাবে বৃহৎ পৰিমাণে ৰাজসাহায্য ব্যয় কৰে, যিবোৰে ক্ষুদ্ৰাতিক্ষুদ্ৰ কণাৰ সৃষ্টি কৰি শ্বাসতন্ত্ৰৰ সংক্ৰমণ, হৃদৰোগ (চী অ' পী ডী), কৰ্কট ৰোগ হোৱাত সহায় কৰাৰ লগতে যক্ষ্মা ৰোগৰ শংকা বৃদ্ধি কৰে।

আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় মুদ্রানিধি (আই এম এফ) অনুসৰি শক্তিৰ ক্ষেত্ৰত ৰাজসাহায্যৰ বাবে বিশ্বৰ মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ ৬.৫ শতাংশ ধন ভাৰত চৰকাৰে খৰচ কৰে। এই পৰিমাণ স্বাস্থ্য আৰু শিক্ষাৰ বাবে ব্যয় কৰা ধনৰ

পৰিমাণতকৈ অধিক। ইন্ধন ৰাজসাহায্যৰ ক্ষেত্ৰত পুনৰ বিবেচনাৰে পৰিষ্কাৰ ইন্ধনত বাবে প্ৰত্যক্ষ অপকাৰী প্ৰভাৱ পৰে সেইবোৰত ৰাসাহায্য প্ৰত্যাহাৰ কৰি নাটনি হ'ব পৰা উৎসসমূহ ৰাছি কৰা দৰকাৰ।

ৰাজসাহায্যৰ পুনৰীক্ষণ বা প্ৰত্যাহাৰ আৰু অত্যাধিক কৰ আৰোপ ৰাজনৈতিক দলসমূহৰ বাবে বৰ সুখকৰ নহ'ব পাৰে কিন্তু সুৰা আৰু ধঁপাতৰ ব্যয়ৰ বোজা দুখীয়া লোকৰ বাবে অসহনীয় হৈ পৰে। সুৰা বা ধঁপাত সেৱনৰ বাবে হৃদৰোগ ষ্ট্ৰ'ক আদি ক্ষতিকাৰক প্ৰভাৱ পৰে আৰু দাৰিদ্ৰ্য সীমাৰেখাৰ তলৰ পৰিয়ালসমূহৰ ভুক্তভোগী হয়।

দ্বিতীয়টো আশংকাৰ কাৰণ হ'ল কৃষিজাত সামগ্ৰীৰ ৰাজসাহায্য প্ৰত্যাহাৰ কৰিলে কৃষকসকল বাৰুকৈয়ে ক্ষতিগ্ৰস্ত হ'ব। বিশেষকৈ যিসকলে বিড়ী বা ধঁপাতজাতীয় দ্ৰব্য প্ৰস্তুত কৰাসকলৰ ওপৰত বিৰূপ প্ৰভাৱ পৰিব। অৰ্থকৰী কৃষি ধঁপাত আৰু কুঁহিয়াৰ খেতি কৰা কৃষকসকলক সহায় কৰি মানৱ স্বাস্থ্যৰ বাবে ক্ষতিকাৰক নোহোৱা শস্যৰ খেতি কৰিবলৈ উৎসাহ বৰ্ধন কৰা বাঞ্ছনীয়। কৃষকৰ বাবে পুনৰ নিৰ্দ্ধাৰণ কৰিবলগীয়া কৰৰ জৰিয়তে লাভ কৰা ৰাজসাহায্য অৰ্থকৰী কৃষিত মনোনিৱেশ কৰা কৃষকসকলক অন্য খেতিৰ বাবে প্ৰদান কৰি অৰ্থনৈতিক সংকটৰ পৰা মুক্ত কৰা উচিত। কৰ ৰাজহ আৱণ্টন পুনৰ নিৰ্দ্ধাৰণ কৰিবলৈ নীতি প্ৰস্তুত কৰোঁতাসকলে সকলো দিশ বিবেচনা কৰি চোৱা দৰকাৰ। ৰাজসাহায্য পৰিৱৰ্তনৰ ফলত ক্ষতিগ্ৰস্ত হ'ব পৰা নাগৰিকসকলক উপযুক্ত ক্ষতিপূৰণ দিয়া বাঞ্ছনীয় যাতে তেওঁলোকৰ জীৱিকাৰ প্ৰতি ভাবুকি নাহে। □

বস্ত্ৰ খণ্ডত জী এছ টি প্ৰভাৱ— এটা মূল্যায়ণ

পাতনি :

বস্ত্ৰ খণ্ডই ভাৰতৰ মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনলৈ ২.১ শতাংশ আৰু উদ্যোগৰ উৎপাদনলৈ ১৩.৫ শতাংশ অৰিহণা আগবঢ়ায়। ২০১৬-১৭ চনত মুঠ ৰপ্তানিৰ ১৪ শতাংশ হ'ল বস্ত্ৰ ৰপ্তানি। কৃষিৰ পাছতেই বস্ত্ৰ খণ্ডত সৰ্বাধিক লোক নিয়োজিত হৈ থাকে (৪৫ নিযুত প্ৰত্যক্ষ নিযুক্তিসহ ১০৫ নিযুত গৰাকী লোক নিযুক্ত হয়, ২০১১ বৰ্ষৰ লোকপিয়ল)। পোছাক উৎপাদন খণ্ডত মুঠ কৰ্মীবাহিনীৰ ৭০ শতাংশই মহিলা। অৱশ্যে ভাৰতৰ বস্ত্ৰ খণ্ড বিশ্বৰ বজাৰত বহু কাৰণত তীব্ৰ প্ৰত্যাহ্বানৰ সন্মুখীন হৈছে। প্ৰতিযোগী দেশসমূহৰ ব্যয়ৰ তুলনাত উচ্চ বিনিয়োগ ব্যয়, উচ্চ হাৰৰ কৰ গাঁথনি ইত্যাদিৰ বাবে ভাৰতত বস্ত্ৰ উদ্যোগৰ প্ৰতি প্ৰত্যাহ্বান আহিছে। বস্ত্ৰ উদ্যোগৰ বাবে সদায় সুষম আৰু কম হাৰৰ কৰ গাঁথনি প্ৰয়োজনীয়। ইয়াৰ মাজতে ১২২ সংখ্যক সংবিধান সংশোধনী অনুসৰি সামগ্ৰী আৰু সেৱা কৰ (জী এছ টী) প্ৰৱৰ্তন কৰা হয় ২০১৭ চনৰ ১ জুলাইত। কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ সকলো প্ৰত্যক্ষ কৰ জী এছ টীৰ অধীনত শ্ৰেণীৱদ্ধ কৰা হ'ল। মূল্য সংযোজনৰ পৰৱৰ্তী স্তৰত 'ক্লেডিট অৱ ইনপুট টেক্স' (আই টী টী) প্ৰত্যেক

স্তৰতে আদায় দিব পৰাৰ সুবিধা প্ৰদান কৰা হ'ল—প্ৰত্যেক স্তৰতে মূল্য সংযোজনতহে কৰ আৰোপ। কেন্দ্ৰীয় বিত্ত মন্ত্ৰীৰ নেতৃত্বত ৰাজ্য বা কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ বিত্ত মন্ত্ৰীসকলক লৈ গঠিত জী এছ টী পৰিষদে সামগ্ৰী আৰু সেৱা যোগানত কৰ চূড়ান্ত বা অনুমোদন কৰে।

২। বস্ত্ৰ খণ্ডত জী এছ টীৰ হাৰ : ৰেচম আৰু মৰাপাটৰ বাহিৰে সকলো বস্ত্ৰ সামগ্ৰীত জী এছ টী আৰোপ কৰা হৈছে। পোনতে ধাৰ্য কৰা জী এছ টীৰ হাৰ হ'ল— (ক) কপাহী আৰু আন প্ৰাকৃতিক সূতাত ৫ শতাংশ, (খ) প্ৰাকৃতিক বয়ন সূতাত ৫ শতাংশ; (গ) হস্তনিৰ্মিত বয়ন সূতাত ১৮ শতাংশ; বেজি বা কুৰ্চাৰে গাঁথা আৰু বোৱা সাজত ৫ শতাংশ; ১,০০০ টকাতকৈ কম মূল্যৰ পোছাক পৰিচ্ছদত ৫ শতাংশ, ১,০০০ টকাতকৈ অধিক মূল্যৰ পোছাক-পৰিচ্ছদত ১২ শতাংশ, বোৱনী-গাঁথনিৰ বাবদ ৫ শতাংশ (১৮ শতাংশৰ পৰা হ্রাস কৰা হৈছে)। আৰু দলিচা বা কাৰ্পেট আৰু অন্যান্য বস্ত্ৰ নিৰ্মিত মজিয়া ঢাকনি ইত্যাদিৰ বাবে ১২ শতাংশ। বস্ত্ৰ বাণিজ্য/উদ্যোগ সংস্থাই উচ্চ হাৰৰ বিৰুদ্ধে সৰ্বৰ হোৱাৰ লগতে বস্ত্ৰৰ বিভিন্ন সামগ্ৰীৰ ওপৰত কৰ প্ৰত্যাহাৰ, ষ্টক স্থানান্তৰ, ৰপ্তানি, বন্ধ কৰি থোৱা কৰ পুনৰ

ঘূৰাই দিয়া, হস্ত নিৰ্মিত সূতাসহ একেবাৰে তৃণমূল পৰ্যায়ৰপৰা পোছাক প্ৰস্তুত হোৱা পৰ্যায়লৈ কৰা শ্ৰমত ৫ শতাংশ, এইছ এছ শ্ৰেণীৱদ্ধ-কৰণ সম্পৰ্কীয় ইত্যাদিৰ পৰ্যালোচনাৰ বাবে দাবী জনাইছে। এই সকলো দাবী জী এছ টী পৰিষদৰ আগত উপস্থাপন কৰা হৈছে।

৩। বস্ত্ৰ খণ্ডত আৰোপ কৰা জী এছ টীৰ প্ৰভাৱ : বস্ত্ৰ খণ্ডত জী এছ টীৰ কি প্ৰভাৱ পৰে সেই বিষয়টোৰ মূল্যায়ন মূল্য, উৎপাদন, বস্ত্ৰৰ আমদানি-ৰপ্তানি, নিযুক্তি ইত্যাদিৰ তথ্যৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। বস্ত্ৰ উদ্যোগ সংস্থাসমূহে দাবী কৰে যে বস্ত্ৰ খণ্ডত আৰোপ কৰা জী এছ টী, বিশেষকৈ বিপৰীত কৰ যেনে— হস্তনিৰ্মিত বয়ন সূতাত ১৮ শতাংশ, বোৱা কাপোৰত ৫ শতাংশ, বনকৰা কামত ৫ শতাংশ/১৮ শতাংশ, আমদানি শুদ্ধ হ্রাস (২৮ শতাংশৰপৰা ১৫ শতাংশ) ইত্যাদিৰ বাবে বস্ত্ৰৰ দাম বৃদ্ধি, কম উৎপাদন আৰু ৰপ্তানি হ্রাস, উদ্যোগ বন্ধ হোৱাৰ লগতে নিবনুৱা সমস্যা আদিৰ উদ্ভৱ হ'ব। ৩ মহীয়া কালছোৱাত দাম, উৎপাদন, বস্ত্ৰৰ ৰপ্তানিত জী এছ টীৰ প্ৰভাৱৰ খতিয়ান লোৱাটো কঠিন যদিও এই প্ৰভাৱ মূল্যায়নৰ বাবে বিভিন্ন চৰকাৰী বিভাগৰ তথ্যৰ সহায় লোৱা হৈছে। সেই বিভাগসমূহ হ'ল মুম্বাইৰ বস্ত্ৰ আয়ুক্তৰ কাৰ্যালয়, বাণিজ্যিক তথ্য আৰু পৰিসংখ্যা বিভাগৰ সঞ্চালক প্ৰধানৰ কাৰ্যালয়, কেন্দ্ৰীয় ৰেচম পৰিষদ, কেন্দ্ৰীয় কুটাৰ উদ্যোগ নিগম, ভাৰতীয় কপাহ নিগম, ভাৰতীয় মৰাপাট নিগম আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় হস্ততাঁত উন্নয়ন নিগম।

৫। বস্ত্ৰ সামগ্ৰীৰ দামত জী এছ টীৰ প্ৰভাৱ : প্ৰধান বস্ত্ৰ সামগ্ৰী যেনে— কপাহী গেঞ্জী-জাঙিয়া, বেয়ন, পলিয়েষ্টাৰ

*লিখক চী চীনাপ্লা ভাৰত চৰকাৰৰ বস্ত্ৰ মন্ত্ৰণালয়ৰ অতিৰিক্ত অৰ্থনৈতিক উপদেষ্টা।

আদিৰ দাম ১৫ শতাংশলৈ বৃদ্ধি (২০১৭ বৰ্ষৰ জুন-জুলাই) আৰু ২০১৭ চনৰ ছেপ্টেম্বৰৰ কালছোৱাত দাম হ্রাস (২০১৭ বৰ্ষৰ জুনতকৈ ৮ শতাংশ হ্রাস)। হস্তনিৰ্মিত বয়ন সূতাৰ দাম এই কালছোৱাত ৫ৰ পৰা ১৫ শতাংশ বৃদ্ধি হৈছে (তালিকা ১ত দিয়া অনুসৰি)।

আঁহৰ উৎপাদন ৬.৪ শতাংশ কমিছে (২০১৬ বৰ্ষৰ এপ্ৰিল-জুলাইৰ তুলনাত ২০১৭ বৰ্ষৰ এপ্ৰিল-জুলাইৰ কালছোৱাত), কঁপাহী বয়নসূতা ২.৭ শতাংশলৈ হ্রাস পাইছে আৰু মিশ্ৰিত আৰু ১০০ শতাংশ অকপাহী বয়নসূতাৰ উৎপাদন ১.৮ শতাংশ কমিছে। জুলাইৰ

দেখুৱাইছে যে ২০১৭ চনৰ জুনত বস্ত্ৰ আৰু সাজ-পোছাক ৩০০৮.৭ নিযুত আমেৰিকান ডলাৰ মূল্যৰ ৰপ্তানি কৰা হৈছিল। এই ৰপ্তানি ২০১৭ চনৰ জুলাইত ২৬৮৬.৮০ নিযুত আমেৰিকান ডলাৰলৈ অৱনমিত হ'ল (অৰ্থাৎ ১০.৭ শতাংশ কম) আৰু তাৰপাছত ই ২০১৭

তালিকা-১

ক্রমাংক	বস্ত্ৰ সামগ্ৰী	গড় দাম (টকা)		৩ নং স্তম্ভতকৈ ৪ নং স্তম্ভৰ বৃদ্ধি/হ্রাস	গড় দাম (টকা) ছেপ্টেম্বৰ ২০১৭	৩ নং স্তম্ভতকৈ ৬ নং স্তম্ভৰ বৃদ্ধি/হ্রাস
		জুন ২০১৭	জুলাই ২০১৭			
(১)	(২)	(৩)	(৪)	(৫)	(৬)	(৭)
১	কপাহী বয়ন সূতা (২০)	২০০	১৯৫	(-)৫ (-২.৫%)	১৯০	(-)১০ (-৫ শতাংশ)
২	কপাহী গেঞ্জী/জাডিয়া সূতা (৩০)	২২৯	২২৯	০	২১২	(-)১৭ -৭.৪ শতাংশ
৩	পলিয়েষ্টাৰ/ৰেয়ন	১৯৯	২১৪.৭৬	(+)১৫.৮ (+৭.৯%)	২১৫	(+)১৬ (+৮%)
৪	পলিয়েষ্টাৰ কপাহী (৭০.৩০)	১৬১.২৮	১৭৩.২৩	(+)১১.৯ (+ ৭%)	১৪৩.৪	(-)১৭.৯ (-১১ শতাংশ)
৫	হস্তনিৰ্মিত বয়ন সূতা (৩০০ৰ ৰেয়ন সূতা)	২১০	২১৭	(+)৭ (+৩.৩%)	২২০	(+)১০ (+৫ শতাংশ)
৬	হস্তনিৰ্মিত বয়ন সূতা (৩০০ডি পলিয়েষ্টাৰ)	১৪৭	১৭৩	(+)২৬ (+১৮%)	১৭৩	(+)২৬ (+১৮%)
৭	লিণ্ট কপাহী ১কেণ্ডীঃ ৩৫৫.৬২ (কেজি)	৪২,৬৪২	৪২,৪২২	(-)২২০ (-০.৫%)	৪০,৯৩০	(-)১৭১২ (-৪%)

উৎস : বস্ত্ৰ আয়ুৰ্কাৰ কাৰ্যালয়, মুম্বাই আৰু কেন্দ্ৰীয় কুটীৰ উদ্যোগ নিগম

৬। বস্ত্ৰ উৎপাদনত জী এছ টীৰ প্ৰভাৱ : জী এছ টী পূৰ্বৰ আৰু পৰৱৰ্তী কালছোৱাৰ মাহজোৰা বস্ত্ৰ উৎপাদনৰ তথ্য সুলভ হোৱা নাই। অৱশ্যে ২০১৬ বৰ্ষৰ এপ্ৰিল-জুলাই আৰু ২০১৭ বৰ্ষত এপ্ৰিল-জুলাই কালছোৱাৰ বস্ত্ৰ উৎপাদনৰ তথ্যৰে বস্ত্ৰ উৎপাদনত জী এছ টীৰ প্ৰভাৱ মূল্যায়ন কৰা হৈছে। তালিকা-১ অনুসৰি হস্ত নিৰ্মিত আঁহ-সূতাৰ উৎপাদন ০.৮ শতাংশ অৱনমিত হৈছে আৰু বয়ন-সূতাৰ

তুলনাত ২০১৭ চনৰ একে কালছোৱাত একেদৰে ২০১৬ বৰ্ষৰ এপ্ৰিল-জুলাইৰ তুলনাত ২০১৭ বৰ্ষৰ একে কালছোৱাত কাপোৰৰ উৎপাদন ০.১ শতাংশ কমিছে। এই একে সময়ছোৱাত বিকেন্দ্ৰীভূত খণ্ডত কাপোৰৰ উৎপাদন ০.২ শতাংশ বাঢ়িছে।

৭। বস্ত্ৰ ৰপ্তানিত জী এছ টীৰ প্ৰভাৱ : বাণিজ্যিক তথ্য আৰু পৰিসংখ্যা সঞ্চালক প্ৰধান, কলকাতাৰ তথ্য তলৰ তালিকাত দিয়া হৈছে। এই তালিকাই

চনৰ আগষ্টত ২৮৪০.৩০ নিযুত আমেৰিকান ডলাৰলৈ বৃদ্ধি পালে (অৰ্থাৎ ৫.৭১ শতাংশ)।

২০১৭ চনৰ আগষ্টৰ বস্ত্ৰৰ ৰপ্তানিৰ সৈতেও যদি ২০১৭ চনৰ জুনৰ বস্ত্ৰৰ ৰপ্তানি তুলনা কৰা হয়; ই দেখুৱায় যে বস্ত্ৰ ৰপ্তানি ২০১৭ চনৰ আগষ্টত ৫.৬ শতাংশ অৱনমিত হৈছে। ২০১৭ চনৰ জুলাই-আগষ্টৰ কালছোৱাত ১০.৭ শতাংশৰ বিপৰীতে এই অৱনমন লক্ষ্য

তালিকা-২

ক্রমাংক	বস্ত্র সামগ্রী	উৎপাদন (নিযুক্ত হিচাপত)			
		২০১৬-১৭	২০১৬ এপ্রিল-জুলাই	২০১৭ এপ্রিল-জুলাই	% ৪নং স্তম্ভ আৰু (৫) নং স্তম্ভৰ মাজত ব্যৱধান
(১)	(২)	(৩)	(৪)	(৫)	(৬)
১	হস্তনির্মিত বয়নসূতা	১৩৬৪	৪৫৯	৪৫৫	- ০.৯
২	হস্তনির্মিত বয়নসূতাৰ আঁহ	১১৫৯	৩৭৭	৪০১	+ ৬.৪
৩	কপাহী বয়নসূতা	৪০৫৬	১৩৮৮	১৩৫১	- ২.৭
৪	মিশ্ৰিত আৰু ১০০ শতাংশ অকপাহী বয়নসূতা	১৬০৬	৫৪৩	৫৩৩	- ১.৮
৫	মুঠ বোৱা সূতা	৫৬৬২	১৯৩১	১৮৮৪	- ২.৪
৬	কাপোৰ				
(I)	কল খণ্ড	২২৬৪	৭৮৫	৭৩১	- ৬.৯
(II)	বিকেন্দ্ৰীভূত খণ্ড	৬১৬৩০	২০৮৯৬	২০৯৩০	+ ০.২
	উপ- ৬ মুঠ	৬৩৫৯১	২১৬৮১	২১৬৬১	- ০.১

উৎস : বস্ত্র সঞ্চালকৰ কাৰ্যালয় (মুম্বাই) আৰু কেন্দ্ৰীয় কুচীৰ উদ্যোগ নিগম

তালিকা-৩

ক্রমাংক	বস্ত্র সামগ্রী	বস্ত্র ৰপ্তানি ২০১৭ (আমেৰিকান ডলাৰ নিযুক্ত)					
		জুন	জুলাই	স্তম্ভ (৪)ৰ পৰা স্তম্ভ (৩) লৈ সলনি %	আগষ্ট	শতাংশ সলনি স্তম্ভ (৬)ৰ পৰা স্তম্ভ (৪) লৈ	শতাংশ সলনি স্তম্ভ (৬)ৰ পৰা স্তম্ভ (৩) লৈ
(১)	(২)	(৩)	(৪)	(৫)	(৬)	(৭)	(৮)
১	প্ৰস্তুত পোছাক	১৫১৫.৯	১২৪৩.৮	- ১৭.৯	১৩১১.৪	+ ৫.৪৩	(-)১৩.৫
২	কপাহী বস্ত্র	৮১৪.৬	৭৬৬.৬	- ৫.৯	৭৮৯.৭	+ ৩.০১	(-)৩.১
৩	হস্ত নিৰ্মিত বস্ত্র	৪২৫.১	৪৩০.৯	+ ১.৪	৪৬২.৫	+ ৭.৩৩	(-)৮.৮
৪	উণ আৰু উণৰ বস্ত্র	০.০	৩০.৮	—	৩১.৪	+ ১.৯৫	—
৫	ৰেচম সামগ্রী	১৮.৮	১৬.৬	- ১১.৭	১৪.৫	- ১২.৬৫	(-)২২.৯
৬	হস্ততঁাত বস্ত্র সামগ্রী	৩৩.৪	৩২.৩	- ৩.২	৩২.৮	+ ১.৫৫	(-)১.৮
৭	দলিচা	১১৩.০	১০৫.৭	- ৬.৫	১৩১.৮	+ ২৪.৬৯	(+)১৬.৬
৮	মৰাপাটৰ সামগ্রী	২৭.৯	৩০.৭	+ ১০.০	৩৬.১	+ ১৭.৫৯	(+)২৯.৪
৯	নাৰিকলৰ ৰছী আৰু অনুৰূপ সামগ্রী	২৬.৯	২৯.৩	+ ৮.৯	২৯.৯	+ ২.০৪	(+) ১১.২
	মুঠ বস্ত্র আৰু সাজ-পোছাক	৩০০৮.৭	২৬৮৬.৮	- ১০.৭	২৮৪০.৩	+ ৫.৭১	(-)৫.৬

উৎস : বাণিজ্যিক চোৰাংচোৱা আৰু পৰিসংখ্যা সঞ্চালক প্ৰধান, কলকাতা

তালিকা-৪

ক্রমাংক	বস্ত্র সামগ্রী	বস্ত্র আমদানি ২০১৭ (আমেৰিকান ডলাৰ নিযুত)					
		জুন	জুলাই	স্তুভ (৩) লৈ শতাংশ সলনি	আগষ্ট	স্তুভ (৪)লৈ শতাংশ সলনি	স্তুভ (৩) লৈ শতাংশ সলনি
(১)	(২)	(৩)	(৪)	(৫)	(৬)	(৭)	(৮)
১	প্ৰস্তুত	৪৯.১৩	৫০.৭৭	(+৩.৩৪	৭৬.৯৫	(+)৫১.৫৬	(+)৫৬.৬
২	কপাহী বস্ত্ৰ	২৮৩.৯৫	১৫৭.৪৪	(-)৪৪.৫৫	২৬৮.২০	(+)৭০.৩৫	(+)৫.৫
৩	হস্ত নিৰ্মিত বস্ত্ৰ	১৮৮.৯৪	১৫৮.৩৯	(-)১৬.১৭	১৮১.৭৭	(+)১৪.৭৬	(-)৩.৮
৪	উণ আৰু উণৰ বস্ত্ৰ	২৯.৭২	৩০.১১	(+)১.৩১	৩৯.৬১	(+)৩১.৫৮	(-)৩৩.৩
৫	ৰেচম সামগ্ৰী	১৯.১১	১৮.৬০	(-)২.৭০	২০.৯২	(+)১২.৫১	(+)৯.৫
৬	হস্ততঁত বস্ত্ৰ সামগ্ৰী	০.৯	০.৩	(-)৬২.৪৭	০.৮	(+)১২৫.৪১	(-)১১.১
৭	দলিচা	৬.৫২	৪.৭৩	(-)২৭.৩৮	৭.১১	(+)৫০.২৮	(-)৯.০
৮	মৰাপাটৰ সামগ্ৰী	৭.২৩	২০.৯৭	(+)১৮৯.৯৭	১৬.৬৬	(-)২০.৫৬	(+)১৩০.৪
৯	নাৰিকলৰ ৰছী আৰু অনুকূপ সামগ্ৰী	০.৫	০.৬	(+)১২.৫১	০.৬	(+)০.৪৭	(+)২০

উৎস : বাণিজ্যিক চোৰাংচোৱা আৰু পৰিসংখ্যা সঞ্চালকপ্ৰধান, কলকাতা

কৰিলেও দেখা যায় যে বস্ত্ৰ ৰপ্তানি ক্ৰমাৎ বৃদ্ধি হৈছে।

৮। বস্ত্ৰৰ আমদানিত জী এছ টীৰ প্ৰভাৱ : ৪ নং তালিকাত দিয়া তথ্যই নিৰ্দেশ কৰে যে ২০১৭ চনৰ জুলাইৰ কালছোৱাত বস্ত্ৰ আৰু সাজ-পোছাকৰ আমদানি ২৪.৫৯ শতাংশ হ্রাস পাইছে। ২০১৭ চনৰ আগষ্টৰ কালছোৱাত ৩৮.৬১ শতাংশ বৃদ্ধি হৈছে। আমদানি

শুল্ক হ্রাস আৰু অন্য বজাৰৰ ক্ৰিয়াৰ বাবে এনে হ'ব পাৰে। ২০১৭ চনৰ আগষ্টৰ সৈতে একে বৰ্ষৰ জুনৰ আমদানিকৃত বস্ত্ৰৰ তুলনা কৰিলেও দেখা যায় যে বস্ত্ৰৰ আমদানি বৃদ্ধি পাইছে।

৯। খণ্ড ভেদে জী এছ টীৰ প্ৰভাৱ : ৯.১। ৰেচম : ৰেচম কেঁচা সামগ্ৰীৰ লগতে ৰেচম খণ্ডত সৃষ্টি হোৱা

কৰ্মসংস্থান ২০১৭ চনৰ জুন-আগষ্টৰ মাজৰ কালছোৱাত ৭০ শতাংশতকৈ অধিক বৃদ্ধি পাইছে (তলৰ তালিকা দ্ৰষ্টব্য)।

লেটাৰ দাম ২০১৭ চনৰ জুন-ছেপ্টেম্বৰৰ কালছোৱাত হ্রাস পায়। অৱশ্যে ২০১৭ চনৰ আগষ্ট-ছেপ্টেম্বৰৰ কালছোৱাত পাট-মুগাৰ সূতলাহিৰ দাম বৃদ্ধি হৈছে (৫ নং তালিকা দ্ৰষ্টব্য)।

তালিকা-৫

সামগ্ৰী	পূৰ্ব-জি এছ টিৰ দাম		উত্তৰ-জি এছ টিৰ দাম		
	জুন ২০১৭	জুলাই ২০১৭	স্তুভ (২) লৈ বৃদ্ধি/হ্রাস	আগষ্ট ২০১৭	স্তুভ (২) লৈ বৃদ্ধি/হ্রাস
(১)	(২)	(৩)	(৪)	(৫)	(৬)
কেঁচা ৰেচম উৎপাদন (মেট্ৰিক টন)	৫৪৭৪	৭৪৪৭	(+)১৯৭৩ (+৩৬%)	৯৭১৩	(+)৪২৩৯ (+৭৭%)
আনুমানিক কৰ্মসংস্থান সৃষ্টি (লাখৰ হিচাপত)	১৫.০৫	২০.০২	(+)৪.৯৭ (+৩৩%)	২৬.২৫	(+)১১.২ (+৭৪%)

উৎস : কেন্দ্ৰীয় ৰেচম পৰিষদ, বেংগালুৰু : পাটপলু প্ৰতিপালন আগষ্টৰপৰা আৰম্ভ হয় আৰু জুলাইৰপৰা বৃদ্ধি হয়।

লেটাৰ দামৰ পৰিৱৰ্তনৰ (ৰামানানাবাম লেটা বজাৰ)

তালিকা-৬

সামগ্ৰী	পূৰ্ব-জি এছ টিৰ দাম		উত্তৰ-জি এছ টিৰ দাম				
	জুন ২০১৭ (গড় দাম) (টকা/কেজি)	জুলাই ২০১৭	স্তুভ (২) লৈ বৃদ্ধি/হ্রাস	আগষ্ট ২০১৭	স্তুভ (২) লৈ বৃদ্ধি/হ্রাস	ছেপ্টেম্বৰ ২০১৭	স্তুভ (২) লৈ বৃদ্ধি/হ্রাস
(১)	(২)	(৩)	(৪)	(৫)	(৬)	(৭)	(৮)
বৰ্ণসংকৰ জাত	৩৮৭	৩৪৪	(-)৪৩ (-১১%)	৩৭৬	(-)১১ (-৩%)	৩৬৩	(-)২৪ (-৬%)
বাইভণ্টিন	৪৮৯	৪০৮	(-)৮১	৪৫৯	(-)৩০ (-৬%)	৪৬২	(-)২৭ (-৬%)
পাট-মুগাৰ সুতলাহি	৩২৯৬	৩২৪৮	(-)৪৮	৩২৫৫	(-)৪১ (-১৫%)	৩৪৮৮	(+)১৯২ (+৬%)

উৎস : কেন্দ্ৰীয় ৰেচম পৰিষদ, বেংগালুৰু

৯.২। কপাহ আৰু মৰাপাট : ঘৰুৱা আৰু আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় বজাৰত উঠা-নমা হৈ থকা বাবে কেঁচা কপাহৰ দাম ২০১৭ চনৰ জুনৰ ভিতৰত ৪ শতাংশ হ্রাস পাইছে। কেঁচা কপাহৰ দামৰ ওপৰত জী এছ টিৰ কোনো প্ৰভাৱ পৰা নাই। ২০১৭ চনৰ জুলাইত কপাহ আৰু মৰাপাটৰ যোগানত ঘাটি হৈছে; কাৰণ হস্ততাঁতৰ বহু ব্যৱহাৰকাৰী সংস্থাই জী এছ টিৰ অধীনত পঞ্জীয়ন কৰা নাই। সেই সংস্থাসমূহক ২০১৭ চনৰ আগষ্ট-ছেপ্টেম্বৰৰ ভিতৰত পঞ্জীয়ন কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়া হৈছে। তেতিয়াৰ পৰাই যোগানো বৃদ্ধি হ'বলৈ ধৰিছে। হস্ততাঁত সামগ্ৰীসমূহৰ ওপৰত জী এছ টি আৰোপ কৰা বাবে দাম ৫ শতাংশৰপৰা ১২ শতাংশলৈ বাঢ়িছে।

১০। হস্ততাঁত জী এছ টি আৰোপ কৰাক লৈ বস্ত্ৰ ব্যৱসায়ী সংস্থাৰ প্ৰতিবাদ/উদ্বেগ : জানিব পৰা মতে মহানগৰী আৰু দেশৰ বস্ত্ৰ বিপণীসমূহৰ বস্ত্ৰ ব্যৱসায়ী সংস্থা, বিদ্যুৎচালিত শিপিনী, প্ৰস্তুত বস্ত্ৰ গোট আদিয়ে ২০১৭ চনৰ ১ জুলাইৰপৰা ২০

জুলাইলৈ প্ৰতিবাদ কৰিছে। তেওঁলোকৰ দাবীসমূহ হ'ল বয়নসূতাৰপৰা চিলোৱা বস্ত্ৰ লৈ আৰু শ্ৰমিকে গোটৰ ওপৰত আৰোপ কৰা জী এছ টি প্ৰত্যাহাৰ কৰিব লাগে। তদুপৰি হস্তনিৰ্মিত বয়নসূতা/পোছাক, শ্ৰম সাপেক্ষ কৰ্ম আদিৰ পৰাও জী এছ টি উঠাই ল'ব লাগে বুলি সংস্থা-সমূহে দাবী জনাইছে। বস্ত্ৰ ব্যৱসায়ী/উদ্যোগৰ প্ৰতিবাদ/অস্থিৰতাৰ বাবে উৎপাদনত সাময়িক মন্থৰতা আহি পৰা পৰিলক্ষিত হয়, কাৰণ বস্ত্ৰসামগ্ৰী বজাৰৰপৰা উঠাবলৈ কোনো আগবাঢ়ি নাছিল।

১১। নিৰ্দিষ্ট বস্ত্ৰ সামগ্ৰীত পৰৱৰ্তী জী এছ টি হ্রাসৰ প্ৰভাৱ : বস্ত্ৰ ব্যৱসায়ী আৰু সংস্থাই চৰকাৰৰ ওচৰত তেওঁলোকৰ বিভিন্ন সমস্যা-দাবীসমূহ উত্থাপন কৰে। সেইসমূহ হ'ল— ক) হস্তনিৰ্মিত বয়নৰ ওপৰত জী এছ টিৰ হাৰ ১৮ শতাংশৰপৰা ৫ শতাংশলৈ বা অতি কমেও ১২ শতাংশলৈ হ্রাস, খ) সকলো বস্ত্ৰ হস্তকৰ্মত জী এছ টি ০ শতাংশ, গ) বস্ত্ৰত আমদানি শুল্ক বৃদ্ধি, ঘ) হস্ততাঁত বস্ত্ৰ আৰু হস্তনিৰ্মিত

শিল্পকৰ্ম সামগ্ৰীৰ ওপৰত জী এছ টি প্ৰত্যাহাৰ ইত্যাদি। চৰকাৰে তেওঁলোকৰ অনুৰোধৰ প্ৰতি সঁহাৰি জনাই কিছুসংখ্যক বস্ত্ৰ শ্ৰেণী বা সামগ্ৰী আৰু সকলো বস্ত্ৰ হস্তকৰ্মৰ ওপৰত আৰোপিত জী এছ টি ১৮ শতাংশৰপৰা ৫ শতাংশলৈ হ্রাস, হস্তনিৰ্মিত বয়ন সূতাৰ ওপৰত ১৮ শতাংশৰপৰা ১২ শতাংশলৈ হ্রাস, এছ এইচ ক'ড শিতান ৫৬০৫ অধীনত অন্তৰ্ভুক্ত কৰি প্ৰকৃত জাৰিৰ ওপৰত আৰোপিত জী এছ টি ১২ শতাংশৰপৰা ৫ শতাংশলৈ হ্রাস কৰা হয়। তদুপৰি যি গোটৰ বাৰ্ষিক মুঠ ব্যৱসায় ২০ লাখতকৈ কম সেইসমূহ সেৱা যোগানকাৰীক (জন্মু আৰু কাশ্মীৰৰ বাহিৰে বিশেষ মৰ্যাদাপ্ৰাপ্ত ৰাজ্যৰ ক্ষেত্ৰত ১০ লাখ) জী এছ টি পঞ্জীয়নৰপৰা ৰেহাই দিয়া হৈছে। আন্তঃৰাজ্যিক কৰযুক্ত সেৱা যোগান ধৰিলেও এই সকাহ প্ৰদান কৰা হৈছে। বাৰ্ষিক ব্যৱসায় ১.৫ কোটি টকালৈ হ'লে তিনিমাহৰ মূৰে মূৰে আয়কৰৰ হিচাপ দাখিল কৰিব লাগিব আৰু মাহিলি ভিত্তিত ইনপুট ক্ৰেডিট টেক্সৰ সুবিধা

লাভ কৰিব। সৰ্বমুঠ বাৰ্ষিক ব্যৱসায় ১.৫০ কোটি টকালৈ হ'লে সামগ্ৰী যোগানত লাভ কৰা আগধনৰ সময়ত জী এছ টী আদায় দিব লাগে। যেতিয়া সামগ্ৰী যোগান ধৰা হয়, তেতিয়াহে এই যোগানত জী এছ টী আদায় দিব লাগে। এই ব্যৱস্থাই ক্ষুদ্ৰ সেৱা যোগানকাৰীৰ ব্যয় হ্রাস কৰে। এই ব্যৱস্থাসমূহে বয়নবস্ত্ৰ খণ্ড বিশ্বজোৰা উৎপাদন আৰু চাহিদাৰ ধৰণৰ সৈতে খাপ খোৱাকৈ উন্নীত কৰিব বুলি আশা কৰা হৈছে।

১২। ব্যৱসায়ী/উদ্যোগ সংস্থাৰ মত অনুসৰি হস্তনিৰ্মিত পোছাকৰ বয়নসূতা আৰু পোছাকৰ ওপৰত আৰোপিত জী এছ টী ১৮ শতাংশৰ পৰা ক্ৰমে ১২ শতাংশ আৰু ৫ শতাংশলৈ হ্রাস কৰাৰ পাছত কাৰ্যকৰী মূলধনৰ গতি সহজ হৈ পৰিছে। সাময়িকভাৱে আনুমানিক ধন পুনৰ ওভতাই দি ই-ৱালেটত সেই ধন মিলাই দিয়া কাৰ্যই (২০১৮ চনৰ ১ এপ্ৰিলৰপৰা কাৰ্যকৰী) ৰপ্তানিকাৰী-সকলৰ নগদ ধনৰ সমস্যাৰ স্থায়ী সমাধান কৰিলে। আগতীয়া কৰ্তৃত্ব প্ৰদান, ই পি চি জি আৰু ই অ' ইউ আঁচনিৰ জৰিয়তে ৰপ্তানিকৃত বস্ত্ৰ উৎপাদনৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় বিনিয়োগৰ ওপৰত বেহাই আৰু প্ৰস্তুতকৰণৰপৰা ব্যৱসায়ীলৈ চলা যিকোনো যোগান

শৃংখলত আৰোপিত ০.১ শতাংশ শুষ্কই ৰপ্তানি ব্যৱসায়ীসকলৰ সমস্যা বহুখিনি দূৰ কৰিব। প্ৰকৃত জাৰিৰ ওপৰত আৰোপিত জী এছ টী এইচ এছ ক'ড শিতান ৫৬০৫ ৰ অধীনত সামৰি ১২ শতাংশৰপৰা ৫ শতাংশলৈ হ্রাসকৰণৰ ফলত অধিকসংখ্যক মহিলাৰ বাবে নিযুক্তিৰ সৃষ্টি কৰিব। ক্ষুদ্ৰ আৰু মজলীয়া উদ্যোগী— যাৰ বাৰ্ষিক ব্যৱসায় ১.৫ কোটিতকৈ কম, তেওঁলোকে প্ৰতি ৩ মাহৰ মূৰে মূৰে আয়কৰ হিচাপ দাখিল কৰাৰ লগতে কৰ আদায় দিব পাৰিব। ৰপ্তানিকৃত সামগ্ৰী প্ৰেৰণ কৰাৰ সময়ত বণ্ড আৰু বেংক নিশ্চয়তা দাখিল কৰাৰ পৰা বেহাই দিয়াৰ ফলত ব্যৱসায় কৰাত সহজ হৈ পৰিল। তথাপি কিছুমান সমস্যা আছে, যিবোৰে হস্তনিৰ্মিত পোছাকী বস্ত্ৰ উদ্যোগত বাৰুকৈয়ে প্ৰভাৱ পেলাব। এইবোৰৰ অন্যতম হ'ল ক) হস্তনিৰ্মিত পোছাকত ১৮ শতাংশ জী এছ টী, খ) বস্ত্ৰৰ আমদানি, গ) সংগৃহীত আই টি চিৰ পুনৰ ঘূৰাই দিবলৈ অনুমোদন নজনোৱা, ঘ) বয়-বস্ত্ৰৰ ওপৰত ১৮ শতাংশ জী এছ টী, ঙ) হস্তৰ্তাত আৰু হস্তনিৰ্মিত বস্ত্ৰ আৰু হস্তজাত শিল্পক জী এছ টীৰ আওতাৰ পৰা মুক্ত নকৰা আদি।

১৩) সামৰণি : বস্ত্ৰ উৎপাদনত জী এছ টীৰ প্ৰভাৱ অনুসৰি বস্ত্ৰ নিৰ্মাণত ব্যৱহৃত পলিয়েষ্টাৰ, ৰেয়ন আদিৰ দাম ২০১৭ বৰ্ষৰ জুলাইত সামান্য বৃদ্ধি পায় আৰু তাৰ পাছত ২০১৭ বৰ্ষৰ আগষ্টত কমে, অৱশ্যে হস্তনিৰ্মিত পোছাকী বস্ত্ৰৰ দাম এই কালছোৱাত বৃদ্ধি পায়; বস্ত্ৰ উৎপাদনো এই কালছোৱাত হ্রাস পায়; ২০১৭ চনৰ জুন-জুলাইত বস্ত্ৰ ৰপ্তানি ১০.৭ শতাংশ অৱনমিত হয় আৰু ২০১৭ চনৰ আগষ্টত ৬ শতাংশলৈ বৃদ্ধি পায়। ২০১৭ চনৰ আগষ্টত বস্ত্ৰ আৰু পোছাকৰ আমদানি ৩৮.৬১ শতাংশ বাঢ়ি যায়। এয়া বজাৰৰ প্ৰভাৱ আৰু নিম্নমুখী আমদানি শুষ্কৰ বাবে হ'ব পাৰে। আমদানি শুষ্ক এনেদৰে বৃদ্ধি কৰাটো প্ৰয়োজনীয় যে আমদানিকৃত বস্ত্ৰৰ দাম ভাৰতত উৎপাদিত বস্ত্ৰৰ দামৰ সৈতে সমতুল্য হয়। খণ্ড ভিত্তিক তথ্যই দেখুৱায় যে ৰেচম উৎপাদন আৰু নিযুক্তি সেই সময়ত বৃদ্ধি পায়। জী এছ টী ৰূপায়ণৰ সময়ত বস্ত্ৰ খণ্ডত অৱনমন হ'লেও অৱশেষত জী এছ টীয়ে বস্ত্ৰ খণ্ডক ত্বৰাষ্টিত কৰিব। উচ্চতৰ উৎপাদন, ৰপ্তানি আৰু নিযুক্তি সৃষ্টিৰ ক্ষেত্ৰৰ জী এছ টীয়ে বস্ত্ৰ খণ্ডক সঞ্জীৱিত কৰি তুলিব বুলি নিশ্চিতভাৱে ক'ব পাৰি। □

(২০ পৃষ্ঠাৰ পৰা)

উচিত আৰু পৰ্যালোচনা কৰা দৰকাৰ। ৰাজহুৱা সেৱা প্ৰদান কৰাৰ প্ৰতি এটা সাংগঠনিক কৃষ্টি-ভিত্তিক দায়বদ্ধতা ভাবৰ বিকাশ হ'ল এটা উপযুক্ত ওজৰ-আপত্তি ব্যৱস্থাপনা পদ্ধতিৰ আধাৰ-স্বৰূপ।

পৰিশেষত এইটো ক'ব লাগিব যে ৰাজহুৱা প্ৰতিষ্ঠানসমূহৰ বাবে ওজৰ-আপত্তিবোৰ উলাই কৰিব লগা বিষয় নহয়— ইয়াৰ মূল্য আছে। প্ৰশাসনক শক্তিশালী কৰাৰ ক্ষেত্ৰত ইয়াক উপায় ৰূপে ধৰিব লাগে— যাৰ জৰিয়তে

প্ৰতিষ্ঠানৰ সুনাম বৃদ্ধি পায়, লগতে ৰাইজৰ আস্থা আৰু ন্যায্যতাকো দৃঢ় কৰে। অভিযোগ কৰোঁতা জনক বন্ধুৰূপে আৰু অভিযোগসমূহক স্থিতি উন্নত কৰাৰ এটা সুযোগ ৰূপে ধৰিব লাগে। □

নাগৰিকলৈ তথ্য

সংবিধানৰ অনুচ্ছেদ ১৯(১) মতে তথ্য জনাৰ অধিকাৰ মৌলিক অধিকাৰ। এই অনুচ্ছেদত কোৱা হৈছে যে প্ৰতি নাগৰিকৰ বাক আৰু প্ৰকাশৰ স্বাধীনতা আছে। ১৯৭৬ চনৰ আগভাগত ৰাজনাৰায়ণ বনাম উত্তৰ প্ৰদেশৰ গোচৰত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে কয় যে মানুহে তথ্য নাজানিলে ক'ব নোৱাৰে। সেইয়ে তথ্য জনাৰ অধিকাৰ ১৯নং অনুচ্ছেদত সংযোজন কৰা হ'ল। একেই কেচত ন্যায়ালয়ে কয় যে ভাৰত এখন গণৰাজ্য আৰু জনগণ হ'ল তাৰ মালিক। জনগণ দেশৰ গৰাকী হিচাপে চৰকাৰৰ প্ৰতিটো কাম জনাৰ অধিকাৰ আছে। প্ৰতি নাগৰিকে কৰ দিয়ে অন্তত সেৱা বা সামগ্ৰী ৰূপে, যদিও সকলো আয়কৰৰ আওতাত নাই।

জনসাধাৰণৰ বা নাগৰিকৰ চৰকাৰী তথ্য জনাৰ অনুৰোধক 'আৰ টি আই' RTI (2005) সময়োপযোগী সহাৰি দিছে RTIৰ মূল বিষয় আৰু উদ্দেশ্য নাগৰিক সৱলীকৰণৰ স্বচ্ছতা উত্তৰণ আৰু চৰকাৰী কামৰ হিচাপ পৰীক্ষা, দুৰ্নীতি ৰোধ আৰু আমাৰ গণতন্ত্ৰই প্ৰকৃত অৰ্থত মানুহৰ বাবে কৰাটো। নক'লেও হ'ব যে তথ্যসমৃদ্ধ নাগৰিক অধিক সজাগ আৰু প্ৰশাসনৰ প্ৰহৰী স্বৰূপ যিটোৱে চৰকাৰক জনসাধাৰণৰ ওচৰত জৱাবদিহি কৰি তোলে। এই আইন চৰকাৰী কামৰ তথ্য সমৃদ্ধ নাগৰিক তৈয়াৰৰ বাবে এটা ডাঙৰ পদক্ষেপ।

নাগৰিকৰ সুবিধাৰ বাবে পেন্সন, ব্যক্তিগত আৰু ৰাজহুৱা ওজৰ-আপত্তি মন্ত্ৰণালয় web portal প্ৰদান কৰিছে। এই web portal সমূহে প্ৰথম আবেদন গ্ৰহণকাৰী কৰ্তৃপক্ষ আৰু প্ৰধান তথ্য বিষয়াৰ ওচৰত তৎকালীন তথ্য সংগ্ৰহৰ পথদ্বাৰ হিচাপে কাম কৰে। অনান্য বিষয় যেনে web portal সম্বন্ধীয় তথ্য/ভিন্ন ৰাজহুৱা কৰ্তৃপক্ষৰ দ্বাৰা প্ৰচাৰ আদিও web portalত থাকে।

তদুপৰি, প্ৰতি ৰাজহুৱা কৰ্তৃপক্ষই সকলো নথিপত্ৰই কম্পিউটাৰত সংৰক্ষিত কৰাটো বাধ্যতামূলক যাতে দেশৰ যিকোনো ঠাইৰ পৰা ইয়াক নেটৱৰ্ক যোগেদি উপলব্ধ হয় আৰু ব্যক্তিৰ অনুৰোধত ইয়াক প্ৰেৰণ কৰিব পাৰি।

প্ৰতিটো ৰাজহুৱা কৰ্তৃপক্ষই যাবতীয় তথ্য জনসাধাৰণক যোগান ধৰিব লাগে বিভিন্ন চেনেলৰ যোগেদি (যেনে ইনটাৰনেট সেৱা) সময়ে সময়ে, যাতে আৰ টি আই আইনৰ প্ৰয়োগ কৰা হৈ আনিব পাৰি।

যিকোনো মানুহে যেতিয়া তথ্য বিচাৰে, তেওঁ লিখিত বা ইলেক্ট্ৰনিক মাধ্যমৰ জৰিয়তে হিন্দী বা ইংৰাজীত অথবা স্বীকৃত ভাষাত সেই অঞ্চলৰ ৰাজহুৱা কেন্দ্ৰীয় তথ্য বিষয়ক অনুৰোধ কৰিব পাৰে। সেইয়া ৰাজ্যিক পৰ্যায়ত হ'ব। যোগাযোগৰ সবিস্তাৰৰ বাহিৰে কোনো আবেদনৰ কাৰণ জনাৰ নালাগে বা ব্যক্তিগত তথ্য জনাৰ নালাগে।

সাধাৰণ পৰিস্থিতিত তথ্য আবেদনকাৰীয়ে যেনে ৰূপত তথ্য বিচাৰে তেনে ৰূপত প্ৰদান কৰা হয়— যদি কোনোৱে মেইল ৰ যোগেদি বিচাৰে তেনেকৈ দিয়া হয় কিন্তু মূল তথ্য বিকৃত নোহোৱাকৈ, দেশৰ স্বাধীনতা আৰু অখণ্ডতা আদালতৰ আইনৰ অংশ, বৰ্হিদেশীয় পেঞ্চন তথ্য আৰু কেবিনেটৰ পত্ৰ সমূহৰ ক্ষেত্ৰত কৰ্তৃপক্ষ তথ্য যোগানৰ বাবে বাধ্য নহয়।

ইয়াত আৰ টি আই-ৰ সৈতে এফ এ কিউ-ৰ সম্পৰ্ক আছে। (www.righttoinformation.org.in —সৌজন্যত)

যদি তথ্য জনাৰ অধিকাৰ মৌলিক, তেন্তে আইনৰ কি প্ৰয়োজন?

এইটো দৰকাৰ, কাৰণ, যদি আপুনি কোনো চৰকাৰী কাৰ্যালয়লৈ যায় আৰু কয় 'আৰ টি আই' মোৰ মৌলিক অধিকাৰ আৰু মই এই দেশৰ গৰাকী, গতিকে মোক আপোনাৰ ফাইল দেখুৱাওক। তেন্তে তেওঁ সেইটো নকৰে। গতিকে আমাক লাগে এটা পদ্ধতি যাৰদ্বাৰা মৌলিক অধিকাৰ প্ৰয়োগ কৰিব পাৰি। আৰ টি আই আইন-২০০৫-এ এই পদ্ধতি ব্যৱহাৰ প্ৰদান কৰিছে। তথ্য জনাৰ অধিকাৰে কোনো নতুন অধিকাৰ দিয়া নাই। ই সৰলভাৱে ক'ত আবেদন কৰিব, কেনেকৈ আৰু মাচুল কিমান? — তাকেহে জনাইছে।

আৰ টি আই কেতিয়া আহিল?

২০০৫ চনৰ ১২ অক্টোবৰত এই আৰ টি আই আইনত পৰিণত হৈছিল। তাৰ আগতে ৯ খন ৰাজ্যই এইখন আইন হিচাপে গ্ৰহণ কৰিছিল। সেই ৰাজ্যবোৰ হ'ল জম্মু, কাশ্মীৰ, দিল্লী, মধ্য-প্ৰদেশ, মহাৰাষ্ট্ৰ, কৰ্ণাটক, তামিলনাডু, অসম আৰু গোৱা।

আৰ আই টী-২০০৫ অধীনত কি কি অধিকাৰ উপলব্ধ

তথ্য জনাৰ অধিকাৰ প্ৰতিজন ব্যক্তিক প্ৰদান কৰা হৈছে।

- ১। চৰকাৰক যিকোনো প্ৰশ্ন অথবা খবৰ বিচাৰিব পাৰে।
- ২। চৰকাৰী যিকোনো তথ্য/নথিৰ নকল পাব পাৰে।
- ৩। চৰকাৰী নথিৰ পৰিদৰ্শন।
- ৪। চৰকাৰী কামৰ পৰিদৰ্শন।
- ৫। যিকোনো চৰকাৰী কামৰ নমুনা লোৱা।

আৰ আই টীৰ অধীনত কোন কোন?

কেন্দ্ৰীয় আৰ টী আইত জন্ম-কাশ্মীৰ বাহিৰে সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষ সামৰি লৈছে। সকলো সংগঠন, যাৰ সংবিধান সন্মত আৰ টী আই আৰু চৰকাৰী খৰচীকৃত সংগঠন এই আৰ টী আইৰ অধীনত পৰে।

ব্যক্তিগত সংগঠন আৰ টী আই আইনৰ অধীনত নে?

চৰকাৰী খৰচৰ আওঁতা থকা প্ৰতি ব্যক্তিগত সংস্থা প্ৰত্যক্ষভাৱে আৰ টী আইৰ অধীনত আছে। বাকীবোৰ পৰোক্ষ-ভাৱে আৰ টী আইৰ অধীনত।

যদি চৰকাৰী বিভাগে অনা আইনৰ যোগেদি ব্যক্তিগত সংগঠনৰ তথ্য জানিব পাৰে, তেন্তে একেটাই প্ৰয়োগ হয় চৰকাৰী বিভাগতো অৰ্থাৎ এজন নাগৰিকৰ বাবে চৰকাৰী বিভাগৰ তথ্য উপলব্ধ।

বিভাগীয় গোপনীয়তা আইন, ১৯২৩ আৰ টী আই বাবে বাধা নেকি?

কেতিয়াও নহয়, অনুচ্ছেদ ২২, আৰ টী আই আইন ২০০৫, কয় যে এই আইন সকলো পূৰ্বস্থিত আইনৰ উৰ্ধ্বত।

ৰাজহুৱা তথ্য বিষয়াই, তথ্য দিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিব পাৰেনে?

এজন পী আই অ'-ই, ১১টা বিষয়ত অস্বীকাৰ কৰিব পাৰে—এই আৰ টী আই দফাত উল্লেখ আছে। এইবোৰ হ'ল বিদেশী চৰকাৰৰ গোপনীয় খবৰ, নিৰাপত্তা সম্পৰ্কীয় বিজ্ঞানভিত্তিক বা অৰ্থনৈতিক সাংক্ৰান্তিয় স্বার্থত বিধায়কৰ অগ্ৰাধিকাৰ ইত্যাদি। আৰ টী আই দ্বিতীয় অনুসূচী মতে ১৮টা এজেন্সিত এই আইন প্ৰযোজ্য নহয়।

তথাপিও মানৱ অধিকাৰ ভংগৰ অভিযোগ অথবা দুৰ্নীতি অভিযোগত এইবোৰ এজেন্সিও তথ্য দিব লাগিব।

এই আইনে আংশিক প্ৰকাশ কৰিব পাৰেনে?

হয় পাৰে। আৰ টী আই দফা ১০ ত যি অংশ প্ৰয়োজন নহয়, সেইয়া প্ৰকাশ নকৰিব পাৰে।

ফাইল টোকা উপলব্ধতা অস্বীকাৰ কৰিব পাৰেনে?

নোৱাৰে। ফাইল টোকা চৰকাৰী ফাইলৰ অপৰিহাৰ্য অংশ আৰু আইন মতে প্ৰকাশৰ বাধ্য।

কেন্দ্ৰীয় তথ্য আয়োগে ২০০৬, ৩১ জানুৱাৰী তাৰিখে এই কথা পৰিষ্কাৰ কৰি দিছে।

মই কেনেকৈ সম্পূৰ্ণ আইনখন জানিম?

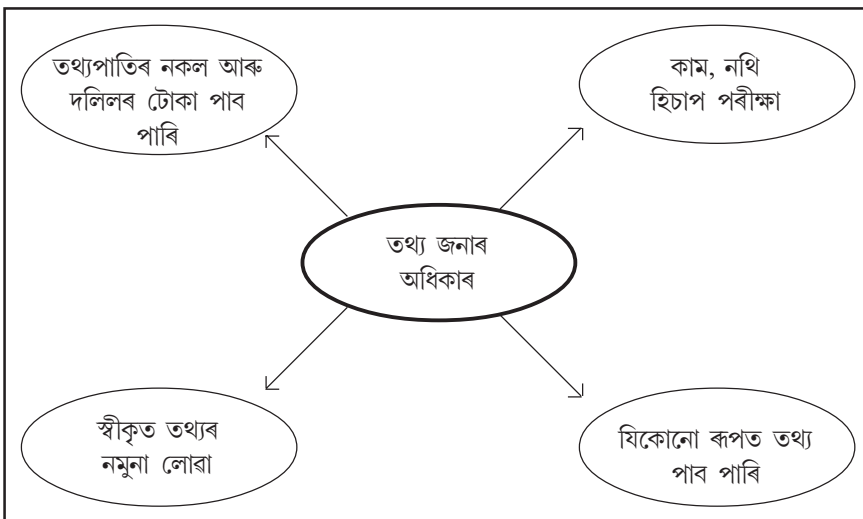
ব্যক্তিগত আৰু প্ৰশিক্ষণ বিভাগৰ ৱেবচাইত www.persmin.nic.in আৰু আৰ টী আই ৱেবচাইত <http://rightto-information.gov.in/rtiact.htm> ত হিন্দী বা ইংৰাজীত সম্পূৰ্ণ আইন উপলব্ধ।

মোক কোনে তথ্য দিব?

চৰকাৰী বিভাগত এজন বা বহুকেইজন পী আই অ' থাকে। এইসকল ন'ডেল বিষয়া হিচাপে কাম কৰে। তেওঁলোকৰ ওচৰত আপুনি আবেদন কৰিব। আপুনি বিচৰা তথ্য তেওঁলোকে সংগ্ৰহ কৰিব বিভাগৰ বিভিন্ন শাখাৰ পৰা। লগতে পী আই " কেইবাজনো নিয়োগ কৰা হৈছে। তেওঁলোকৰ কাম হৈছে আবেদন গ্ৰহণ আৰু পী আই অ'-লৈ প্ৰেৰণ।

আবেদন ক'ত জমা দিম, আবেদন ক'ত জমা দিব লাগিব?

আপুনি পী আই অ' বা এ পী আই অ'-ৰ ওচৰত জমা দিব পাৰে। কেন্দ্ৰীয়

Track your
RTI.....
Applicant ID.....
123
.....
.....
.....
.....
.....
Submit query

Online RTI Status Form
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

তথ্য বিষয়া হিচাপে কাম কৰে।
তেওঁলোক আবেদন সংগ্ৰহ কৰি সংশ্লিষ্ট
বিভাগৰ তথ্য বিষয়ালৈ প্ৰেৰণ কৰে।

তথ্যৰ বাবে সময় নিৰ্ধাৰিত থাকে ?

হয়, তথ্য বিষয়াৰ ওচৰত দাখিল
কৰিলে ৩০ দিনৰ ভিতৰত তথ্য পাব
লাগে।

সহকাৰী তথ্য বিষয়াৰ ওচৰত
দাখিল কৰিলে ৩৫ দিনৰ ভিতৰত তথ্য
পাব লাগে। যিবোৰ বিষয় জীৱন আৰু
ব্যক্তি স্বাধীনতাৰ লগত জড়িত
সেইবোৰৰ খবৰ ৪৮ ঘণ্টাত উপলব্ধ।

শেহতীয়া সংস্কাৰ ?

কেন্দ্ৰীয় তথ্য আয়োগে ঘোষণা
কৰিছে যে (CIC) যি সকলে তথ্য
জনাৰ আইনৰ অধীনত আবেদন বা
অভিযোগ দিয়ে তেওঁলোকে কেছৰ
অগ্ৰসৰৰ খবৰ পাই থাকিব ই-মেইল বা
এছ এম এছ যোগেদি।

এজন নাগৰিকৰ কৰ্তব্য ভোট
দিওতে সমাপন নহয় আৰু তথ্য জনাৰ
আইন নাগৰিকৰ বাবে অধিক জড়িত
হ'বলৈ এক আমোঘ সঁজুলি। চৰকাৰে
পদক্ষেপ লৈ আছে যাতে নাগৰিক সকল
এই আইনৰ পৰা বিমুখ নহয় আৰু সহজ
পদ্ধতি অনুসৰণ কৰে। □

চৰকাৰৰ বিভাগৰ বিষয়ত ৬২৯টা
ডাকঘৰ এ পী আই অ' হিচাপ উপলব্ধ।
ইয়াৰ অৰ্থ এইটো যে আপুনি এই
ডাকঘৰসমূহৰ যিকোনো কাউণ্টাৰত
মাচুল আৰু আবেদন দাখিল কৰিব
পাৰে। আপুনি এখন ৰচিদ পাব আৰু
প্ৰাপ্তকাৰ পাব আৰু ডাকঘৰৰ দ্বায়িত্ব
যে এই আবেদন সঠিক পী আই অ'-লৈ
পঠিয়াই দিব। এই ডাকঘৰ সমূহৰ
তালিকা পাব— [http://www.india
post.gov.in/rtimanual16a.html](http://www.india.post.gov.in/rtimanual16a.html)

যদি পী আই অ' বা এ পী আই অ'-ক
জনাৰ নোৱাৰে তেতিয়া ?

যদি পী আই অ' আৰু এ পী আই
অ' বিচাৰি পোৱা নাযায়। তেন্তে আপুনি
আৰ টী আই আবেদন কৰিব লাগে—P10

C/O Head of the dept. আৰু আবেদনখন
সংশ্লিষ্ট কৰ্তৃপক্ষলৈ যাৱতীয় মাচুলসহ
প্ৰেৰণ কৰক। বিভাগীয় প্ৰধান আবেদন
আবেদন সংশ্লিষ্ট তথ্য বিষয়ালৈ প্ৰেৰণ
কৰিব।

মই ব্যক্তিগতভাৱে আবেদন জমা দিব
লাগেনে ?

সেইকথা নিৰ্ভৰ কৰে আপোনাৰ
ৰাজ্যৰ টকা জমা কৰাৰ নিয়মৰ ওপৰত।
আপুনি আবেদনৰ লগত ডিমাণ্ড ড্ৰাষ্ট,
মানিঅৰ্ডাৰ পোষ্টেল অৰ্ডাৰ বা মাচুল
ষ্টাম্প গাঁঠি দি চৰকাৰৰ সংশ্লিষ্ট বিভাগত
ডাক যোগে জমা দিব পাৰে। কেন্দ্ৰীয়
চৰকাৰ বিষয়ত ৬২৯টা ডাকঘৰ এই
আৰ টী আইৰ বাবে ঠিক কৰা হৈছে।
পদবীত থকা বিষয়াসকলে সহকাৰী

পয়োভৰা ৰাইজৰ আণোচনী—
নিজে পঢ়ক, আনকো পঢ়ুৱাওক—
দেশ গঢ়াত নিজৰ মতামত আগবঢ়াওক—

উন্নয়ন মানচিত্র

স্মার্ট ফ্ৰেইট অপাৰেচন অপ্টিমাইজেচন এণ্ড ৰিয়েল টাইম ইনফৰমেচন (স্ফুৰ্তি-SFOORTI) এপ্লিকেচন

যাতায়াতী সোঁত আৰু মাল পৰিবহনৰ পৰিকল্পনাত সহায় কৰিবলৈ গ্ৰহণ কৰা এটা প্ৰধান ডিজিটেল পদক্ষেপৰূপে ৰে'ল মন্ত্ৰণালয়ে 'স্মার্ট ফ্ৰেইট অপাৰেচন অপ্টিমাইজেচন এণ্ড ৰিয়েল টাইম ইনফৰমেচন' (স্ফুৰ্তি-SFOORTI) এপটো প্ৰৱৰ্তন কৰে। 'ভৌগলিক তথ্য ব্যৱস্থা' (জি আই এছ) ৰে মাল পৰিবহন ব্যৱসায় পৰ্যবেক্ষণ আৰু পৰিচালনা কৰাত এই এপটোৱে সহায় কৰে। 'স্ফুৰ্তি' এপৰ মুখ্য বৈশিষ্ট্যসমূহ হ'ল—এই এপটোৱে মালবাহী ৰে'লৰ চলন 'ভৌগলিক তথ্য ব্যৱস্থা' (জী আই এছ) ত ধৰা পেলাব পাৰি। *মণ্ডল/বিভাগ/শাখাত থকা যাত্ৰীবাহী আৰু মালবাহী ৰে'লৰ চলন একক জী আই এছত দৃশ্যমান হ'ব। মাল বস্তু পৰিবহন ব্যৱসায় নিৰীক্ষণ কৰিব পাৰি। *মাণ্ডলিক/বিভাগীয় ৰে'ল চলাচলৰ তুলনামূলক বিশ্লেষণ। * 'ৰে'লৰ নতুন চলাচল ধৰাপৰা আৰু হেৰাই পোৱাৰ বিশ্লেষণ। * সকলো মাল-বস্তু একক ব্যৱস্থাবে বিহংগম দৃষ্টি দিব পৰা সুবিধা প্ৰদান। * 'জিঅ' স্পাচিয়েল' দৃষ্টিত 'এণ্ড টু এণ্ড ৰেক' চলন। * 'ইণ্টাৰচেইঞ্জ পইণ্ট'ত ধাৰণা কৰা মতে ৰে'লৰ চলন যাতে দৈনিক পাৰদৰ্শিতাৰ মূল্যায়ন দৃশ্যমান হয়। * প্ৰত্যেক মণ্ডল আৰু বিভাগৰ পাৰদৰ্শিতা, মাল উঠোৱা আৰু উপযোগিতা অনুসৰি, দৃশ্যমান হয়। * শাখা, বিভাগ আৰু মণ্ডলৰ বাবে আংশিক পাৰদৰ্শিতাই ৰে'ল চলাচলৰ পথ নিৰ্ণয় কৰাত সহায় কৰে। * মাল পৰিবহন কেন্দ্ৰ আৰু পাৰ্শ্বৱৰ্তী ৰে'লপথ অধিক ভালকৈ নিৰীক্ষণ কৰিব পাৰি যাতে ৰেকসমূহ অনা-নিয়াত অধিক সুবিধা হয়।

দ্বাদশ পৰিকল্পনা বহিৰ্ভূত সাংসদ স্থানীয় অঞ্চল উন্নয়ন আঁচনি অনুমোদন

প্ৰধান মন্ত্ৰীৰ সভাপতিত্বত বিত্তীয় পৰিক্ৰমাৰ কেবিনেট সমিতিয়ে চতুৰ্দশ বিভাগ আয়োগৰ কাৰ্যকালৰ সামৰণিলৈ (অৰ্থাৎ ৩১-০৩-২০২০লৈকে) 'সাংসদ স্থানীয় অঞ্চল উন্নয়ন আঁচনি' অব্যাহত ৰখাত অনুমোদন জনাইছে। এই আঁচনিতে বাৰ্ষিক আবণ্টনৰ বাবে ৩,৯৫০ কোটি টকা আৰু অহা ৩বছৰৰ বাবে ১১,৮৫০কোটি টকা ব্যয় ধাৰ্য কৰিছে। তদুপৰি অতিৰিক্ত বাৰ্ষিক ৫কোটি টকা ধাৰ্য কৰা হৈছে। এই ধন স্বতন্ত্ৰ সংস্থাৰ দ্বাৰা নিৰীক্ষণ আৰু জিলা/ৰাজ্যিক বিষয়াৰ দক্ষতা উন্নয়ন/প্ৰশিক্ষণৰ বাবে মন্ত্ৰণালয়ে ব্যয় কৰিব।

সাংসদ আঁচনিৰ ধন কেন্দ্ৰীয় জিলা কৰ্তৃপক্ষই প্ৰয়োজনীয় নথিৰ বিপৰীতে আৰু সাংসদ আঁচনিৰ নীতি-নিৰ্দেশনা অনুসৰি মুকলি কৰি দিব। দেশৰ সমগ্ৰ বাসিন্দাই আৱশ্যকীয় বুলি স্থানীয়ভাৱে অনুভূত সকলো স্থায়ী সেৱা সৃষ্টি হোৱাৰ পাছত লাভৱান হ'ব। সাংসদ পুঁজিয়ে দিব পৰা সেৱাসমূহ হ'ল—খোৱাপানী, শিক্ষা, জনস্বাস্থ্য, অনাময়, পথ ইত্যাদি। সাংসদ আঁচনি হ'ল ১৯৯৩-৯৪ চনত প্ৰৱৰ্তন কৰা আৰু বৰ্তমানেও প্ৰচলিত কেন্দ্ৰীয় খণ্ডৰ আঁচনি। আৰম্ভণিৰ পৰা ২০১৭চনৰ আগষ্টলৈ সাংসদ আঁচনি পুঁজিৰপৰা মঞ্জুৰ কৰা ৪৪,৯২৯.১৭কোটি টকাৰে মুঠ ১৮,৮২,১৮০ টা কাম কৰা হৈছে।

গুৰুত্বপূৰ্ণ খণ্ডত প্ৰত্যক্ষ বৈদেশিক বিনিয়োগ (এফ ডী আই) ৰ অধিক উদাৰীকৰণ

প্ৰধান মন্ত্ৰীৰ সভাপতিত্বত কেবিনেট সমিতিয়ে প্ৰত্যক্ষ বৈদেশিক বিনিয়োগৰ নীতিৰ বহুকেইটা সংশোধনীত অনুমোদন জনাইছে। দেশত ব্যৱসায় কৰাটো অধিক সহজ কৰিবলৈ এফ ডী আই নীতি উদাৰীকৰণ আৰু সবলীকৰণৰ বাবে এইবোৰ কাৰ্যকৰী হৈছে। ইয়াৰ ফলত বৃহত্তৰ এফ ডী আইৰ সোঁত বৈছে আৰু বিনিয়োগৰ বিকাশ, আয় আৰু নিযুক্তিলৈ অৰিহণা যোগাইছে। সংশোধনীৰ মূল বৈশিষ্ট্যসমূহ হ'ল—

* ছিংগল ব্ৰেণ্ড ৰিটেইল ট্ৰেডিঙৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত পথৰ অধীনত ১০০ শতাংশ এফ ডী আই। * নিৰ্মাণ উন্নয়নৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত পথৰ অধীনত ১০০ শতাংশ এফ ডী আই। * এয়াৰ ইণ্ডিয়াত অনুমোদিত পথৰ অধীনত বৈদেশিক বিমান সেৱাক ৪৯ শতাংশ পৰ্যন্ত বিনিয়োগ কৰাৰ অনুমতি প্ৰদান। * শক্তি বিনিময়ত বিনিয়োগৰ বাবে এফ আই আই/এফ পী আইত অনুমোদন (প্ৰাথমিক বজাৰৰ জৰিয়তে) * প্ৰত্যক্ষ বৈদেশিক বিনিয়োগত 'চিকিৎসা সঁজুলি'ৰ সংজ্ঞাৰ সংশোধন।

প্ৰত্যক্ষ বৈদেশিক বিনিয়োগ হ'ল অৰ্থনৈতিক বিকাশৰ মুখ্য চালকৰ অন্যতম আৰু দেশত ঋণ অবিহনে অৰ্থনৈতিক উন্নয়নৰ বাবে বিত্তৰ যোগান। প্ৰত্যক্ষ বৈদেশিক বিনিয়োগৰ বাবে চৰকাৰে বিনিয়োগকাৰীৰ সহায়ক নীতি গ্ৰহণ কৰিছে— য'ত এই বিনিয়োগ ১০০ শতাংশলৈ ধৰা হৈছে। স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱে অধিসংখ্যক খণ্ডত এয়া অনুমোদিত। কিছুদিন পূৰ্বে চৰকাৰে প্ৰত্যক্ষ বৈদেশিক নীতিৰ বহুকেইটা খণ্ডত সংশোধন ঘটাইছে; সেইবোৰৰ মুখ্য হ'ল—প্ৰতিৰক্ষা, নিৰ্মাণ উন্নয়ন বীমা, পেন্সন, অন্যান্য বিত্তীয় সেৱা, সম্পদ পুনৰ্গঠন, কোম্পানী, সম্প্ৰচাৰ, অসামৰিক বিমান সেৱা, ফাৰ্মাচিউটিকেল সামগ্ৰী, বাণিজ্য আদি।

চৰকাৰে গ্ৰহণ কৰা পদক্ষেপসমূহৰ ফলত দেশলৈ প্ৰত্যক্ষ বৈদেশিক বিনিয়োগৰ সোঁত বৈছে। ২০১৪-১৫ বৰ্ষত মুঠ প্ৰত্যক্ষ বৈদেশিক বিনিয়োগ অনুসৰি ৪৫.১৫ বিলিয়ন আমেৰিকান ডলাৰ ভাৰতত বিনিয়োগ হৈছে। ইয়াৰ বিপৰীতে ২০১৩-১৪ বৰ্ষত প্ৰত্যক্ষ বৈদেশিক বিনিয়োগৰ ধনৰ পৰিমাণ আছিল ৩৬.০৫ বিলিয়ন আমেৰিকান ডলাৰ। ২০১৫-১৬ বৰ্ষত ভাৰতত প্ৰত্যক্ষ বৈদেশিক বিনিয়োগৰ মুঠ ধনৰ পৰিমাণ হ'ল ৫৫.৪৬ বিলিয়ন ডলাৰ। ২০১৬-১৭ বিত্তীয় বৰ্ষত প্ৰত্যক্ষ বৈদেশিক বিনিয়োগৰ ধনৰ মুঠ পৰিমাণ হ'ল ৬০.০৮ বিলিয়ন ডলাৰ। উল্লেখনীয় যে এয়া হ'ল সৰ্বকালৰ সৰ্বাধিক পৰিমাণৰ প্ৰত্যক্ষ বৈদেশিক বিনিয়োগ।

'পয়োভৰা'ৰ গ্ৰাহক হোৱা নিয়মাৱলী

- 'পয়োভৰা'ৰ প্ৰতিখনৰ মূল্য ২২.০০ টকা আৰু বিশেষ সংখ্যাৰ মূল্য ৩০.০০ টকা। আনহাতে এবছৰৰ বাবে গ্ৰাহক মূল্য হ'ব ২৩০.০০ টকা, দুবছৰৰ বাবে ৪৩০.০০ টকা আৰু তিনি বছৰৰ বাবে ৬১০.০০ টকা নিৰ্দ্ধাৰণ কৰা হৈছে। □ গ্ৰন্থাগাৰ, শিক্ষক আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে ১০ শতাংশ ৰেহাই দিয়া হয় (তাৰ বাবে উপযুক্ত প্ৰমাণ-পত্ৰৰ প্ৰয়োজন)। □ গ্ৰাহক মূল্য ব্যক্তিগতভাৱে 'পয়োভৰা'ৰ গুৱাহাটী কাৰ্যালয়লৈ আহি, প্ৰতিনিধি পঠাই বা মণি-অৰ্ডাৰযোগে জমা দিব পাৰি। □ মণি-অৰ্ডাৰ পঠোৱাৰ ঠিকনা : সম্পাদক, পয়োভৰা, প্ৰকাশন বিভাগ, তথ্য আৰু অনাতাঁৰ মন্ত্ৰ্যালয়, পেন্সনপাৰা পথ, গৃহ নং-৪, গুৱাহাটী-৭৮১০০৩। □ আলোচনীখন সাধাৰণ ডাকত পঠোৱা হয়।

চুম্বকৰ বিষয়ে কিছু কথা

প্ৰদীপ কুমাৰ দাস*

আমি বাস কৰা পৃথিৱীখনত এনে কিছুমান প্ৰয়োজনীয় বস্তু আছে, সেইবোৰ বস্তুৰ প্ৰতি আমি মুঠেই সজাগ নহয়। এই বস্তুবোৰৰ ভিতৰত এবিধ হ'ল ভূ-চুম্বকত্ব। বিভিন্ন উৎসৰ পৰা পৃথিৱীত সৃষ্টি হোৱা হাজাৰ হাজাৰ চুম্বক ক্ষেত্ৰৰ মাজতে আমি সোমাই আছে যদিও আমি কিন্তু এই বিষয়ে বহুখিনি কথাই নেজানো। অথচ ৰেডিঅ', লাউডস্পিকাৰ, টেইপ ৰেকৰ্ডাৰ কম্পাছ, বিদ্যুৎ জেনেৰেটৰ, টেলিফ'ন, কম্পিউটাৰ আদি সকলোতে আজিকালি চুম্বক ব্যৱহাৰ কৰা হয়। কিন্তু আমি এই ক্ষেত্ৰত বহু কথাই জ্ঞাত নহয়।

মানুহে প্ৰথম কেতিয়া চুম্বকৰ কথা জানিব পাৰিছিল, এই বিষয়ে সঠিকভাৱে জনা নাযায়। কিন্তু গ্ৰীক সাহিত্যত ইয়াৰ উল্লেখ থকাৰ পৰা বুজিব পাৰি যে খ্ৰীষ্ট জন্মৰ কেইবা শতিকাবো পূৰ্বৰে পৰা মানুহে চুম্বকৰ কথা জানিছিল। মেগনেটছ নামৰ উপজাতি এটাই বাস কৰা মেগনেছিয়া নামৰ ঠাইত পোৱা লো-খনিত এনে কিছুমান লো পোৱা গৈছিল, যিবোৰৰ কিছু সংখ্যক 'লো'ৰে আন কিছুমান 'লো' পদাৰ্থক আকৰ্ষণ কৰিব পৰা ক্ষমতা আহৰণ কৰিছিল। পাছলৈ এই বিশেষ 'লো' পদাৰ্থ বিধৰ চুম্বক শক্তি থকা বুলি অনুমান কৰা হৈছিল। কালক্ৰমত এই লো বিধৰ নামেই হ'ল 'মেগনেট' যুক্ত লো। ই হ'ল স্বাভাৱিক চুম্বকৰ কথা।

বহু বছৰ পূৰ্বে চুম্বকৰ দিগ্‌দৰ্শী ধৰ্মটোৰ কথা পোন প্ৰথমবাৰৰ বাবে চীন গণিতজ্ঞ ছেন কুৱাই উল্লেখ কৰিছিল। সাগৰত জাহাজ চলাচলত এই ধৰ্মটোৰ প্ৰথম ব্যৱহাৰ কৰিছিল কেণ্টন আৰু সুমাত্ৰা দ্বীপৰ মাজত ব্যৱসায় কৰা বনিক সকলে। চুম্বকৰ বিষয়ে বৈজ্ঞানিক ভাৱে অধ্যয়ন কৰে ইংলণ্ডৰ ৰাণী এলিজাবেথৰ ৰাজসভাৰ বিজ্ঞানী উইলিয়াম গিলবাৰ্টে। এই বিষয়ে ১৬০০ চনতেই 'De Magnete' নামৰ কিতাপখনত তেওঁ এই কথা প্ৰকাশ কৰে, এই কিতাপ খনত চুম্বকৰ আকৰ্ষণ আৰু দিগ্‌দৰ্শী ধৰ্মৰ কথা উল্লেখ কৰাৰ উপৰিও উত্তপ্ত অৱস্থাত যে লোৰ চুম্বকত্ব নোহোৱা হয়, সেই কথাও উল্লেখ কৰে। পৃথিৱীৰ চুম্বকত্ব সম্পৰ্কে এই কিতাপখনত বিশদ বিৱৰণ পোৱা যায়। ইয়াৰ পাছত ঊনবিংশ শতিকাত বিজ্ঞানী ওৰষ্টেড আৰু এম্পিয়াৰে বিদ্যুৎ আৰু চুম্বক সম্পৰ্কে কিছু কথাৰ বিৱৰণ দিয়ে। লগতে তেওঁলোকে চুম্বকৰ উৎপত্তি সম্পৰ্কে বিজ্ঞানসন্মত ব্যাখ্যা আগবঢ়ায়। ইয়াৰ পাছৰ পৰাই আধুনিক চুম্বক তত্ত্বৰ বিকাশ আৰু ইয়াৰ বিভিন্ন গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰিকৰী প্ৰয়োগ সম্পৰ্কে নানা ধৰণৰ দিশ আৰম্ভ হয়।

উল্লেখনীয় যে ভৰ, আধান, উষ্ণতা আদি পদাৰ্থৰ আন আন ভৌতিক ধৰ্মবোৰৰ দৰে চুম্বকত্বও সকলো

পদাৰ্থৰে এটা বিশেষ ধৰ্ম। অৱশ্যে সকলো অৱস্থাতে সকলো পদাৰ্থৰ চুম্বকত্ব ধৰ্মটো দৃশ্যমান হৈ নাথাকে। পদাৰ্থৰ গাঁথনিত ক্ৰিয়া কৰা বিভিন্ন প্ৰক্ৰিয়াই এই ধৰ্মক নিষ্ক্ৰিয় কৰি ৰাখে। কিন্তু স্বাভাৱিক অৱস্থাত যিবোৰ পদাৰ্থৰ এই ধৰ্মটো আমি দেখিবলৈ পাবোঁ, সেই পদাৰ্থ সমূহকে আমি চুম্বক পদাৰ্থ বুলি কওঁ। চুম্বকৰ আন এটা আচৰ্ছা আচৰণ হ'ল এই যে চুম্বক এডালে কিছুমান পদাৰ্থক সহজে আকৰ্ষণ কৰে আৰু কিছুমান পদাৰ্থক মুঠেই আকৰ্ষণ নকৰে। সেই বাবেই চুম্বকীয় ধৰ্ম অনুসৰি পদাৰ্থবোৰক তিনিটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি। এই ভাগ কেইটা হ'ল অপ-চুম্বকীয়, অনু-চুম্বকীয় আৰু লৌহ চুম্বকীয়। চুম্বক এডালৰ কাষত অপ-চুম্বকীয় পদাৰ্থ ৰাখিলে চুম্বকডালে পদাৰ্থটোক আকৰ্ষণ কৰাৰ সলনি বিকৰ্ষণহে কৰে। আনহাতে অনু-চুম্বকীয় পদাৰ্থ এটাক সামান্যভাৱেহে চুম্বকডালে আকৰ্ষণ কৰে। কিন্তু লৌহ চুম্বকীয় পদাৰ্থ এটাক চুম্বক এডালৰ কাষলৈ নিলে চুম্বক ডালে ইয়াক প্ৰবলভাৱে আকৰ্ষণ কৰে। ইয়াৰ কাৰণ হ'ল পদাৰ্থবোৰৰ গঠনৰ বিভিন্নতা। উল্লেখনীয় যে চুম্বক এডালে সকলো ঠাইতে সমানে প্ৰভাৱ নেপেলায়। চুম্বক এডালৰ ওচৰলৈ চুম্বকীয় পদাৰ্থ এটা আনিলে চুম্বকীয় পদাৰ্থটো চুম্বকডালে প্ৰবলভাৱে আকৰ্ষণ কৰে। কিন্তু পদাৰ্থটোক যেতিয়া দূৰলৈ লৈ যোৱা হয়, তেনেহ'লে লাহে লাহে ইয়াৰ আকৰ্ষণ লাহে লাহে কমি গৈ থাকে আৰু এটা সময়ত চুম্বকৰ আকৰ্ষণ নাইকিয়া হয়। চুম্বকডালে প্ৰভাৱ পেলাব পৰা অঞ্চলটোক চুম্বক ক্ষেত্ৰ বুলি কোৱা হয়।

*লিখক ড° প্ৰদীপ কুমাৰ দাস গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ভূ-তত্ত্ব বিভাগৰ অৱসৰপ্ৰাপ্ত অধ্যাপক।

চুম্বকৰ আন এটা আচৰণ হ'ল এই যে ইয়াক মুক্তভাৱে ওলোমাই ৰাখিলে ই সদায় উত্তৰ-দক্ষিণ মূৰা হৈ থাকে। এই অৱস্থানৰ পৰা ইয়াক হাতেৰে ঘূৰাই আঁতৰাই ৰাখিলেও হাতৰ পৰা এৰি দিয়াৰ লগে লগে ই পুনৰ আগৰ অৱস্থালৈ আপোনা-আপুনি ঘূৰি আহে। এই চুম্বক ডালৰ উত্তৰ মূৰাকৈ থকা মূৰটোক উত্তৰ মেৰু আৰু দক্ষিণ মূৰাকৈ থকা মূৰটোক দক্ষিণ মেৰু হিচাপে চিহ্নিত কৰা হয়।

এটা কথা মনত ৰখা উচিত হ'ব যে চুম্বক এডাল মুক্তভাৱে ৰাখিলে ইয়াৰ উত্তৰ মেৰুটোহে উত্তৰ মূৰাকৈ থাকে। ইয়াৰ দক্ষিণ মেৰুটো কেতিয়াও উত্তৰ মূৰাকৈ ৰাখিব নোৱাৰি। হাতেৰে ধৰি ৰাখিলেও এৰি দিয়াৰ পাছত আপোনা-আপুনি পুনৰ ঘূৰি ইয়াৰ উত্তৰ মেৰুটো উত্তৰ মূৰা হ'ব। ইয়াৰ কাৰণ হ'ল চুম্বক ডালৰ উত্তৰ মেৰুৰ ধৰ্ম আৰু দক্ষিণ মেৰুৰ ধৰ্ম একে নহয়। তদুপৰি চুম্বক এডালৰ চুম্বকীয় পদাৰ্থৰ আকৰ্ষণ কৰিব পৰা ধৰ্মটো ইয়াৰ মূৰ দুটাত আটাইতকৈ বেছি। লাহে লাহে ইয়াৰ চুম্বক ক্ষমতা কমি গৈ মধ্যভাগত সামান্যতম ক্ষমতা থাকে। ইয়াক 'মেৰু বল' বুলি কোৱা হয়। যি ডাল চুম্বকৰ মেৰু বল বেছি, তাৰেই আকৰ্ষণ ক্ষমতা বেছি।

আমি বাস কৰা পৃথিৱীখনো এখন চুম্বক ক্ষেত্ৰ। সেইবাবে ভূ-পৃষ্ঠত ৰখা চুম্বক এডাল সদায় উত্তৰ দক্ষিণ মূৰা হৈ থাকে। ভূ-পৃষ্ঠৰ সকলো ঠাইতে পৃথিৱীৰ এই চুম্বক ক্ষেত্ৰৰ প্ৰাৱল্য আছে। অৱশ্যে সকলো ঠাইতে এই প্ৰাৱল্যৰ পৰিমাণ সমান নহয়। বিষুব ৰেখাৰ আশে-পাশে চুম্বক শলা এডাল মুক্তভাৱে ওলোমাই ৰাখিলে ই আনুভূমিক ভাৱে উত্তৰ-দক্ষিণ মূৰা হৈ থাকে। তাৰ পৰা যিমানেই ভৌগোলিক উত্তৰ মেৰুৰ ফালে যোৱা

যায়, সিমানেই চুম্বক শলা ডালৰ উত্তৰ মেৰুটো তলফাললৈ দৌ খাবলৈ ধৰে আৰু একেবাৰে ভৌগোলিক উত্তৰ মেৰুৰ ওপৰত ৰাখিলে ই ভূ-পৃষ্ঠৰ লগত উলম্বভাৱে ওলমি থাকিব। বিষুব ৰেখাৰ পৰা ভৌগোলিক দক্ষিণ মেৰুৰ ফাললৈ গ'লে উত্তৰ মেৰুৰ পৰিৱৰ্তে দক্ষিণ মেৰুটোহে তলমূৰা হৈ থাকে। ভূ-পৃষ্ঠৰ ভিন ভিন স্থানত চুম্বক শলাৰ বিভিন্ন অৱস্থান অধ্যয়ন কৰি পৃথিৱীৰ চুম্বক ক্ষেত্ৰখনৰ প্ৰকৃতি বিজ্ঞানীসকলে নিৰূপণ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। উল্লেখনীয় যে এডাল চুম্বকৰ উত্তৰ মেৰুটো ভৌগোলিক উত্তৰ মেৰুৰ ফালে থাকিলেও ইয়াৰ ধৰ্ম দক্ষিণ মেৰু সদৃশ। ঠিক সেইদৰে চুম্বক এডালৰ দক্ষিণ মেৰু ভৌগোলিক দক্ষিণ মেৰুৰ ওচৰত থাকিলেও, ইয়াৰ ধৰ্ম কিন্তু উত্তৰ মেৰু সদৃশ। এই ধৰ্মৰ বাবেই মুক্তভাৱে ওলোমাই ৰখা সাধাৰণ এডাল চুম্বকৰ উত্তৰ মেৰুটো ভূ-চুম্বকীয় উত্তৰ মেৰুৰে আৰু দক্ষিণ মেৰুটো ভূ-চুম্বকীয় দক্ষিণ মেৰুৰে আকৰ্ষণ কৰি থাকে। ইয়াৰ কাৰণে ভূ-পৃষ্ঠত চুম্বক শলাডাল সদায় উত্তৰ-দক্ষিণ মূৰা হৈ থাকে।

সি যিয়েই নহওঁক, পৃথিৱীৰ চুম্বকত্ব থকা সম্পৰ্কে আমি নিশ্চিত হ'লেও, ইয়াৰ কাৰণ আৰু প্ৰক্ৰিয়া সম্পৰ্কে ভূ-বিজ্ঞানী আৰু ভূ-পদাৰ্থ বিজ্ঞানীসকলে জানিবলৈ অহৰহ চেষ্টা চলাই থকা বুলি জানিব পৰা গৈছে। ভূ-তাত্ত্বিক অধ্যয়নৰ পৰা পৃথিৱীৰ অন্তৰ্ভাগত লো আৰু নিকেলৰ এটা তৰপ আছে বুলি জানিব পৰা গৈছে। লো আৰু নিকেল লৌহ চুম্বকীয় পদাৰ্থ আৰু সিহঁতৰ চুম্বকত্ব থকাটো স্বাভাৱিক। সেই বাবেই পৃথিৱীৰ চুম্বকত্বৰ কাৰণ বুলি প্ৰথমতে ভবা হৈছিল। কিন্তু পাছত জনা গ'ল যে যিহেতু এই লো নিকেলৰ উষ্ণতা অতি বেছি, সেই হেতুকে ইয়াৰ চুম্বকত্ব গুণ

থাকিব নোৱাৰে। কাৰণ উষ্ণতা বৃদ্ধিৰ বাবে পদাৰ্থৰ চুম্বকত্ব কমি যায় আৰু শেষত ইয়াৰ চুম্বকত্ব সম্পূৰ্ণ ৰূপে নোহোৱা হয়। যিটো নিম্নতম উষ্ণতাত লৌহ পদাৰ্থই সম্পূৰ্ণৰূপে চুম্বকত্ব হেৰুৱায়, সেই উষ্ণতাক 'কুৰি উষ্ণতা' বুলি কোৱা হয়। কাৰণ মেডাম কুৰিয়ে এই উষ্ণতাৰ কথা উল্লেখ কৰিছিল। পৃথিৱীৰ অন্তঃভাগত থকা লো নিকেলৰ উষ্ণতা (৫০০°ছেলছিয়াছ পৰ্যন্ত) কুৰি উষ্ণতাতকৈ বেছি। গতিকে এই ধাতু দুবিধৰ চুম্বকত্ব থকাটো সম্ভৱ নহয় বুলি বিজ্ঞানীসকলে নিশ্চিত কৰিছে।

ইয়াৰ পাছত পৃথিৱীৰ চুম্বকত্ব সম্পৰ্কে আন এটা মতবাদ বিজ্ঞানী সকলে আগবঢ়ায়। এই মতবাদৰ গুৰি ধৰোঁতাজন হ'ল পদাৰ্থ বিজ্ঞানী ৱাল্টাৰ এম এল ছাৰ্ভেৰ। এই মতবাদ অনুযায়ী পৃথিৱীৰ অন্তঃভাগ যিহেতু উত্তপ্ত অৱস্থাত আছে আৰু তাৰ বাবেই ই নিশ্চয় তৰল অৱস্থাত আছে আনহাতে পৃথিৱীয়ে নিজ অক্ষ সাপেক্ষে ঘূৰি থকাৰ ফলত এই তৰল পদাৰ্থৰ তৰপটো ঘূৰ্ণীয়মান অৱস্থাত আছে। এই তৰল তৰপটোত ইলেক্ট্ৰন প্ৰোটন আৰু আণৱিক আয়নকে ধৰি নানা বৈদ্যুতিক আধানযুক্ত কণিকা আছে। এই তৰপটোৰ ঘূৰ্ণীয় গতিৰ ফলত এই কণিকাবোৰে ঘূৰ্ণীয় বিদ্যুৎ প্ৰৱাহৰ সৃষ্টি কৰে। ইয়াৰ বাবেই পৃথিৱীৰ চুম্বক ক্ষেত্ৰৰ সৃষ্টি হোৱা বুলি মত পোষণ কৰিছে। ভূ-তাত্ত্বিক কালৰ পৃথিৱীৰ চুম্বকত্ব আমি পৃথিৱীত থকা শিল আদিৰ সহায়ত অধ্যয়ন কৰিব পাৰো। ইয়াক পূৰ্বা-চুম্বকত্ব বুলি কোৱা হয়। কাৰণ ভূ-তাত্ত্বিক কালত সৃষ্টি হোৱা শিলত স্থায়ী চুম্বকত্ব নিহিত হৈ থাকে। ভূ-বিজ্ঞানী সকলে ইয়াক অধ্যয়ন কৰি ন ন তথ্যৰ সন্ধান দিব পাৰিছে আৰু এইবোৰ চুম্বক স্তৰ বিজ্ঞান নামৰ ভূ-বিজ্ঞানৰ শাখা এটাত সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে।

সম্প্রতি কেইবাগৰাকীও ভূ-বিজ্ঞানীয়ে পূৰ্বা-চুম্বকত্বৰ ওপৰত বিশদ অধ্যয়ন চলাই আছে। এনে ধৰণৰ অধ্যয়ন ১৯০৬ চনতে ফৰাছী ভূ-পদার্থ বিদ বি. ব্রনেছে পোনপ্ৰথম বাৰৰ বাবে আৰম্ভ কৰিছিল। তেওঁ ফ্ৰান্স দেশত থকা অনাগ্নেয় শিলৰ ওপৰত এই অধ্যয়ন চলাইছিল। আনকি তেওঁ সাগৰত পোৱা কিছুমান গেদীয় শিলৰ ওপৰতো এনে ধৰণৰ অধ্যয়ন চলাইছিল। এনে ধৰণৰ যিবোৰ শিলত মেগনেটাইট লোৰ কণী পাইছিল, সেইবোৰ শিলৰ পৰা প্ৰাচীন পৃথিৱীৰ ভূ-চুম্বকত্ব সঠিকভাৱে নিৰূপণ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। এই অধ্যয়নত তেওঁ উল্লেখ কৰিছিল যে অৰ্ধেক আগ্নেয় শিলত ভূ-চুম্বকত্ব উত্তৰ দক্ষিণ দিশত থাকে। কিন্তু অৰ্ধেক এনে ধৰণৰ শিলত

বিপৰীতমুখী হৈ থাকে। ইয়াৰ পাছত ভূ-বিজ্ঞানী আৰু ভূ-পদার্থবিদসকলে পৃথিৱীৰ নানা দেশৰ শিল অধ্যয়ন কৰি ব্রনেছেৰ কোৱা কথাত সত্যতা স্বীকাৰ কৰিছিল। ইয়াৰ পৰা এইটো প্ৰতিপন্ন হৈছে যে পৃথিৱীৰ উৎপত্তি হোৱাৰে পৰা আজিলৈকে পূৰ্বা চুম্বকত্বৰ মেৰুৰ অৱস্থান কেইবাবাৰো সলনি হৈ উত্তৰ মেৰুৱে দক্ষিণ মেৰুৰ স্থান আৰু দক্ষিণ মেৰুৱে উত্তৰ মেৰুৰ স্থান লৈছে।

ভূ-চুম্বকত্বৰ বিপৰীত মেৰুৰ ধাৰাটো আজিৰ পৰা প্ৰায় বহু বছৰ পূৰ্বৰ পৰাই অব্যাহত আছে। কিন্তু মন কৰিব লগীয়া কথাটো হ'ল এই যে ই লাহে লাহে কমি আহি আছে। সেইবাবে বিজ্ঞানীসকলে কৈছে যে ই হয়তো এটা সময়ত সম্পূৰ্ণৰূপে নাইকিয়া হ'ব। এই

বিষয়ে অধ্যয়ন কৰি কেমব্ৰিজ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ডেভিড গোবিনছ নামৰ পদার্থবিদ এজনে অলপতে ব্যক্ত কৰিছে যে এই ভূচুম্বকত্ব সলনি হোৱা শেষ হ'লে পুনৰ ই নতুনকৈ আৰম্ভ হ'ব।

ভাৰতত ভূ-চুম্বকত্ব অধ্যয়নৰ ওপৰত বৰ্তমান বিশেষভাৱে গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছে। বিশেষকৈ লাভাৰে গঠিত বেছল্ট জাতীয় শিল সমূহৰ ওপৰত এই অধ্যয়ন বিশদভাৱে কৰি থকা হৈছে। ইয়াৰ ফলাফল পাবলৈ হয়েতো আমাক বেছি দিনৰ দকাৰ নহ'ব। এই খিনিতে উল্লেখ কৰিব পাৰি যে বৰ্তমান পৃথিৱী জুৰি প্ৰায় ২০০ নিৰীক্ষণ কেন্দ্ৰই ভূ-চুম্বক ক্ষেত্ৰৰ জৰীপ কৰি আছে। ইয়াৰ ভিতৰত ভাৰতো আছে। □

(২ পৃষ্ঠাৰ পৰা)

ই-প্ৰশাসন আৰু 'ন্যূনতম চৰকাৰ, সৰ্বোচ্চ প্ৰশাসন' ধাৰণাৰ বৃদ্ধি হোৱাৰ লগে লগে, সম্প্ৰতি ৱেব আৰু ম'বাইলভিত্তিক অভিযোগ নিষ্পত্তি মঞ্চৰ সন্দৰ্ভত দৃষ্টি নিৰদ্ধ কৰাটো বৃদ্ধি হৈছে। বিভিন্ন মন্ত্ৰণালয়/বিভাগৰ লগত জড়িত অভিযোগ লাভ কৰা প্ৰক্ৰিয়া ঐক্যবদ্ধ কৰাৰ কাৰণে ৰাজহুৱা অভিযোগ বিভাগে এটা ৱেব ভিত্তিক ৰাজহুৱা অভিযোগ ব্যৱস্থাতন্ত্ৰত চী পী জী আৰ এ এম এছ (Centralised Public Grievance Redress and Monitoring System)কে ধৰি ভালেমান ব্যৱস্থা অলপতে প্ৰৱৰ্তন কৰিছে। ইয়াৰ ভিতৰত সাধাৰণ লোকৰ ৰাজহুৱা অভিযোগ জোৰা মাৰিবৰ কাৰণে মত-বিনিময় কৰা মঞ্চ পী আৰ এ জী এ টী আই (Pro-active Government and Timely Implementation) আৰু ইয়াৰ সমান্তৰালকৈ নিৰীক্ষণ কাৰ্যসূচী আৰু কেন্দ্ৰৰ লগতে ৰাজ্য চৰকাৰৰ প্ৰকল্পসমূহ, নাগৰিকৰ প্ৰতিশ্ৰুতি মঞ্চ মাইগভ (MyGov) আৰু কৰ সম্পৰ্কীয় অভিযোগৰ নিষ্পত্তিৰ বাবে কাগজবিহীন E-Nivaran আদি এনে কাৰ্যসূচীৰ অন্যতম।

টেলি যোগাযোগ (চী আৰ এ আই), বেংকিং (বেংকিং অমবুড্‌মেন), স্বাস্থ্য সেৱা (এম টী আই আৰু আই এম এ) আদি সেৱাৰ অভিযোগ নিষ্পত্তি কৰিবলৈ ভালেমান নিয়ামক ব্যৱস্থাও গ্ৰহণ কৰা হৈছে।

আমাৰ জনসংখ্যাত মহিলাসকলক প্ৰায়ে অতি স্পৰ্শকাতৰ আৰু ঘৰ আৰু কৰ্মক্ষেত্ৰত যথেষ্ট হাৰশাস্তিপ্ৰণয় হিচাপে গণ্য কৰা হৈছে। গাৰ্হস্থ্য হিংসা আৰু হাৰশাস্তিপৰা তেওঁলোকক ৰক্ষা কৰিবলৈ কৰ্মক্ষেত্ৰত মহিলাক যৌন হাৰশাস্তি আইন, ২০১৩; যৌতুক নিবাৰণ আইন, ১৯৬১; গাৰ্হস্থ্য হিংসা আইন, ২০০৫ আদি ভালেকেইখন আইন আছে যদিও এইবোৰ হাৰশাস্তিৰ অন্ত পৰিবলৈ এতিয়াও বহুত বাকী। এই সমস্যাবোৰ ওৰ পেলাবৰ কাৰণে চৰকাৰে অলপতে SHE Box (ছেক্সুৱেল হাৰাছমেণ্ট ইলেকট্ৰনিক বক্স) প্ৰৱৰ্তন কৰিছে, য'ত প্ৰত্যেক মহিলাই যিকোনো ধৰণৰ আতিশয্যাৰ বিৰুদ্ধে অভিযোগ দাখিল কৰিব পাৰি।

গণতন্ত্ৰৰ কেন্দ্ৰীয় বিষয় হ'ল সকলো নীতি আৰু কাৰ্যৰ বাবে চৰকাৰ নাগৰিকসকলৰ ওচৰত জবাবদিহি আৰু এটা সফল আৰু দক্ষ ৰাজহুৱা অভিযোগ নিষ্পত্তিকৰণ ব্যৱস্থাইহে নাগৰিকসকলৰ মনত প্ৰত্যয়ৰ জন্ম দিব পাৰিব আৰু তেওঁলোকক নিশ্চিত দিব পাৰিব যে এই চৰকাৰ হৈছে "জনসাধাৰণৰ আৰু জনসাধাৰণৰ কাৰণে।" □